శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౩ { భావనామసంవత్సరము. జ్యేష్ఠాషాఢమాసములు. } సంచిక ౨.

కాకినాడ:

కొత్తపల్లి సూర్యరావుచేఁ బరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు. ౩-౦-౦.

విడిసంచిక రు ౦-౮-౦.

1934.

విషయసూచిక.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము. ౨౩ { భావనామసంవత్సరము. జ్యేష్ఠాషాఢమాసములు. } సంచిక ౨.

ఆంధ్ర-తద్విశిష్టత.

కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు, సాలూరు.

— గతసంచిక శేషము —

కా దన్నవా రెవరు ? ద్విత్వ మగుట భాషాసామాన్యలక్షణమా ? ఆంధ్రమాత్రలక్షణమా ? కిమ్ + అని = కిమ్మని, తెలుఁగు. కాని యాంగ్లులు 'బ్రహ్మన్ "is" బ్రహ్మన్నిస్, అని యనరు. స్వస్వభాషలలో ద్విత్వ మందురా ? తత్ + ఏవ = తదేవ, లవ్ + er = lover, loud + er = louder, sing + er = singer అని యగుచున్నవి. ఒకానొకభాషయం దొకానొకప్పు డొకానొక హల్లు ద్విత్వమునకుఁ గాఁబచ్చునేమో యని శంకింతురా ? ఆంధ్రమున హలంతత్వమే లేదు.

అంతనకారమునకే యేరూపము లున్ననేమో యవి యెల్ల ద్రుతధర్మము లగుటచేత ద్రుత మనఁగఁ బూర్వవిధ్యపదత్వం బనియె యర్థము. అదియే ద్రుతము.

ద్రుతము ప్రకృతియందుఁ గలశబ్దములు ద్రుతప్రకృతికము లని యున్నచో నవ్యయమాత్రములె ద్రుతప్రకృతికము లని యర్థ మగును. వాక్యయంబునందు గజడదబాదేశము కేవలావ్యయద్రుతప్రకృతికముపైఁ జేసి యూరకుండెనా ? తోఁడంబుప్పావచయము, ఓజంగాంతారము-ఇత్యాదులు గలవు. ద్రుత మంత

మందుఁ గలశబ్దములు ద్రుతప్రకృతికము లని యర్థము చేయుచో నగ్గినిష్వ జాతిలోఁ జేరును ద్రుత మంతనకారమే కదా? ఇఁక నె ట్లర్థమగును?

ఏన్పర్వంబులు—ఏఁబది—

పై రెండుపదములస్వరూపము వివేకించుచో ద్రుతప్రకృతిరహస్యము బయ లగు నని శ్రీ రామశాస్త్రిగా రనిరి. కాని వివేకమును గావింపలేదు. "తత్సమపదములు ద్రుతప్రకృతికములు గాకున్నను వాని నాధునికులు ద్రుతప్రకృతికములుగానే భావించుచున్నారు." ఈవాక్య మాంధ్రవివరణమున శ్రీ రామశాస్త్రిగారు, వ్రాసిరి. తరువాత నుదాహరణములఁ జూపిరి. తమ యభిప్రాయము స్పష్టముగ వ్రాయలేదు. తత్సమమునకుఁ దత్సమము పరమగు నప్పుడు రాదనియా? ద్రుతప్రకృతికత్వమునను సరళత్వమునను రెంటను సందేహించి రని యనుకొందును. దాని కేమి లెండు. ఏను + పర్వములు, ఏన్పర్వము లయ్యెను. ఇందుఁ జేయకయు 'ఏను + పది=ఏఁబది' యిందుఁ జేసియుఁ జూపెనని శాస్త్రిగా రనిరి. ఏమిచేసిరో? సరళముచేసి యనియర్థ మనుకొందము. అగుచో "ఏను" ద్రుతప్రకృతిక మని భావించిన ట్లగుఁగదా? ఏను, ద్రుతప్రకృతికముగాదు. ఏఁబది యనుశబ్దములోని గజడదబాదేశము ద్రుతప్రకృతికపూర్వ మగుటచే రాలేదు. వర్ణలోపమువలన సాధింపఁబడును. ప్రాఁజదువు, శబ్దములోని 'ప్రాత' శబ్దము ద్రుతప్రకృతికము గాక యనంతరము సూత్రసాధనమువలన "జా"దేశము వచ్చెను. ఇఁక శ్రీ శాస్త్రిగారియర్థము సమర్థముగాకున్న ద్రుతప్రకృతిశబ్దార్థ మెట్లను సంశయము మిగిలియేయున్నది. చింతామణికర్త యేమనెను? చూడుఁడు:—

"ద్రుతప్రకృతయో యేస్యు రనుజీవితద్రుతాః నిత్య" మ్మని చెప్పెను. అనుజీవితద్రుతములు ద్రుతప్రకృతు లని యర్థము. "అనుజీవితాః అనువర్తితాః ద్రుతాః యైః తే శబ్దాః ద్రుతప్రకృతయః" అని విగ్రహవాక్యము. అనువర్తితద్రుతములు గలది. అనఁగా:—ద్రుతధర్మము లనువర్తింపఁబడునప్పుడు ద్రుతప్రకృతి యగు నని యర్థము. నిత్య మనుటకుఁ బూర్వవ్యాఖ్యాతలు చెప్పినయర్థ మగుచున్నను విశేషముగలదు. అన్నివిధముల ననువర్తితద్రుతము లగుచో ద్రుతప్రకృతు లగు ననియు నర్థము. కాని ద్రుతప్రకృతికములు ద్రుతప్రకృతివిలక్షణములా? కావా? అని శంకగల్గును. సంజ్ఞ యెట్లు చెప్పెనో శాస్త్రమును నట్లే వర్తింపఁ జేయుదురు. ద్రుతప్రకృతు లి సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదములోఁ జెప్పి సంధిలో

‘ద్రుతప్రకృతికము లని వాడెను. ఛందస్సే కారణమా? శావనవిశేషము కార
ణమా? ద్రుతప్రకృతికములు ద్రుతప్రకృతిమాత్రములు గావని యర్థము సేయ
వలయును.

“ప్రథమామాత్రా దాత్మాన్తదోః” అనుసూత్రమున ‘నేను, తాను’ శబ్ద
ములఁ బ్రత్యగ్రించెను. ప్రథమలే నైనను బ్రహ్మింపదనెను. “వాత్మాన్తదో ద్రుత
స్య పాఠ్లక్” అనుసూత్రము చెప్పుటచే ‘నేను, తాను’ లు ద్రుతాంతశబ్దము
లని యర్థ మగుచున్నది. నేను తానులు ద్రుతప్రకృతికములే యగునప్పుడు
“లుగ్వా ద్రుతప్రకృతికాత్” అనుసూత్రముచే వచ్చిన వికల్పలోపమును
దిరిగి, “వాత్మాన్తదో” అనుసూత్రమున నేల చెప్పెను? నేను తానులు ద్రుత
ప్రకృతులు గావా? నాకడిపంక్తియము నశ్లిష్టహో బలపతియుఁ బడి యొక
రీతిసమాధానపఱుచుకొనెను కాని యది కర్తృహృదయము గాదని తోఁచె
డిని. మఱియు వన్యత్ర తత్ఖండన మగుచున్నది. గపడదవాదేశముకడ నే “తాను
నేను”లు గ్రహించెనో యిచ్చటను వానినే గ్రహించెను. బిందుసంశ్లేషలు
వారించుట కనుసమాధానము పొసఁగదు. ‘క్వచిత్ కేచిత్’ పదములే సమ
ర్థములు. మఱియు బిందు వసఁగ నర్థబింపు వనియు నర్థ మగును. దీర్ఘముల
కాకార్యము గా దని క్వచిత్పదమునఁ దెలిపెను. కాన్ + కాన్, కాన్గాన్,
కాంగాన్” అను సనిష్టరూపములు సంభవించును. దీర్ఘపరద్రుతకార్యములు
సామాన్యముగ లుగ్వా యనుచోటఁ దెల్పినట్లే యగును. ఇఁక నర్థమెట్లు?
‘తాను నేను’ లు ద్రుతప్రకృతు లగును. కాని ద్రుతప్రకృతికములు గావు.
ద్రుతప్రకృతి ద్రుతప్రకృతికసామాన్యవిధి చేయునప్పుడు ద్రుతప్రకృతిక మని
యు విశేషముగఁ జెప్పవలసివచ్చుచో ద్రుతప్రకృతి యనియుఁ జెప్పును.
కావుననే “వాత్మాన్తదోః” అనుసూత్రము ప్రారంభించెను. స్పష్టపఱిచెను.
కావునఁ బదములు ద్రుతప్రకృతు లనియు నితరములకు గ్రహణమున్న ద్రుత
ప్రకృతికము లనియు నర్థ మగును. ఇట్లు చెప్పకున్న సంజ్ఞాసంధుల సమన్వ
యము గుదురదు. సమాద్యాగమములు గల ప్రాతిపదికములు ద్రుతప్రకృతి
కము లగును. అట్లు గాకున్న గజడదబాదేశము రాదు ప్రాతిపదికములకును
విధించుచున్నాఁడు గదా? ‘సర్వత్ర లుక్సమాసేషు’ అనుసూత్రము ద్రుతప్ర
కృతి (పదము) ద్రుతమున కనువర్తించును ఎల్లన్ + పాపములు, ఎల్లపాప
ములు, అని యగును. ‘అవికారగతే’ అనుసూత్రమున కిటఁ బ్రసక్తి లేదు. అది

ప్లుతప్రకృతికసామాన్యము ఇది పదము, ఇది ప్రాతిపదికము, అను నిశ్చయ
జ్ఞాన మాంధ్రమున నపేక్షింపఁబడుటచే నిన్నియపమార్గములు త్రొక్కు-
చున్నారు. మహాపండితులే యీవిషయమున నిర్లక్ష్యము చూపుచున్నారు.
సోదాహరణముగ వ్యాసాంతమునఁ బ్రతిపాదింతురు. సంగ్రహముగ "యున్"
అనుదానిఁ బద మనుట తప్పని తెలుపఁగ రని యందురు. యున్, పదమే
యగుచో "యూని" పద మందురా? ఇట్టి పెక్కులు గలవు. ఇది సమయము
గాదు.

ఇంత విమర్శించెదము ప్లుతప్రకృతి శబ్దము స్పష్టము గా దందురేమో?
ప్రకృతియందు ప్లుత ముండునది యనునర్థము సరి యైనది కాదు. ప్లుతస్య
యా ప్రకృతిః స్వభావః సా యస్య సః, ప్లుతప్రకృతిః- అని యర్థము. ప్లుత
ప్రకారమెల్ల నేపదమున ననువర్తించుచున్నదో (అంతమున నే యనుట) యది
ప్లుతప్రకృతి.

ప్లుతప్రకృతికముకంటెఁ బరములయిన పరుషములు సరళము లగునను
సూత్రము వికల్పముగ బోధించి యనంతరసూత్రమున గజడదబాదేశము
నిత్య మని విధించెను. సాంస్కృతికపరుషవర్ణములయందు బహుళముగ వ్యా
పించుటకును నచ్చమున నిత్యముగ నుండుటకును నట్లు రెండు సూత్రములు
చెప్పెను. సున్నపోఁకునే గజడదబాదేశ మగునను మతము చింతామణిసమ్మత
ము గాదు.

ఈ విమర్శమువలనఁ జింతామణిలోని సంధిపరిచ్ఛేదస్థ మగు "ప్లుతప్ర
కృతికాత్పరుషాః" ఇత్యాది సూత్రము వికల్పత్వమును బోధించుచున్న దని
యుఁ దరువాతి సూత్రములయందును బూర్వపదవృత్తి మగుసాంప్రదాయమే
యున్నదనియుఁ దెలిపితిమి. అట్లే గసడదవాదేశము ను వికల్పమనియే చెప్పఁ
దగును. కాని శ్రీ రామశాస్త్రిగా రన్నట్లు సూత్రమునందుఁ గల "ఆత్మాన్య
దోః" అను పదమువలనఁ బూర్వపద మాచ్ఛికముగ నుండు నని తోఁచును.
"ఆచ్ఛికము లగుప్రథమామాత్రములకంటె వచ్చిన కచటతపలు గసడదవ
లగును" అని భావనార్థము. తరువాతిసూత్రములో నిషేధము గలదు. సాం
స్కృతికములకే యానిషేధ మనువర్తించుటచేఁ బరుషసంజ్ఞయు సాంస్కృతిక
ములకనువర్తించుచున్న దనవలయును. ఇఁక నిషేధము దేని నుద్దేశించి వచ్చె
నో యరయుదము.

సూ॥ గసడదవాః స్యుః ప్రథమామాత్రాత్ ఆత్మాస్మదో ర్వినై వైతే॥
23-సంధి- ఈసూత్రము రెండుసూత్రములుగ నన్వయించుకొన్నచో నుపలభ్యమానప్రయోగములును నవిరుద్ధము లగును. అదియే గ్రంథాభిప్రాయము నై యుండవచ్చు నని తలంతును.

(1) గసడదవాస్యుః ప్రథమామాత్రాత్

(2) ఆత్మాస్మదో ర్వినై వైతే.

వ్యా॥ ప్రథమామాత్రాత్, అత్ర మాత్రశబ్దస్య కైవల్యార్థం కార్త్స్న్యార్థంచ వదంతి. కైవల్యం భవతిచేత్ ద్విత్వయమానానాం ప్రయోగాణామపి కైవల్యం ఖలు భవతు. కైవల్యార్థో నచేత్ కథం తాను, నేను, ఇత్యేతయోః ప్రథమాదిః ప్రాప్తః, ఇతి చేన్న, కలానాం మధ్యే సంస్కృతప్రకృతికా నస్యాతాం, కార్త్స్న్యార్థేనాపి ప్రాప్తే ప్రథమావిభక్తిత్వే తన్నిరాకరణం కృతమితి సుకరః, కార్త్స్న్యార్థేన సర్వేషామవ్యయానామపి కార్యం భవతి, ప్రథమాయాః ఇత్యుక్తేఽవ్యయానాం కేవలం ప్రథమాత్వం నాస్తి, సుబంతత్వమస్తు, ఇతి ప్రథమామాత్రాదితి సాకల్యార్థో గ్రంథవిన్యాసః, కృతాంతావ్యయానాం ప్రాప్తే నివృత్తం భవతి, క్రియార్థ్యః కలార్థ్యశ్చ వ్యాప్తిః, పరతః పరుషాః వర్ణాః, గసడదవాః, వికల్పేన, స్యుః, ఇతి ప్రాకరణికోర్థః॥

(2) ఆత్మాస్మదోః, తాను, నేను, ఇత్యేతయోః శబ్దయోః సంబంధం వినా ఏతేస్యు రేవ, ఆత్మాస్మదో రితి గ్రహణేన కేవ లాంధ్రపదస్యగ్రహణం, ప్రథమామాత్రాదాచ్ఛికాత్ పరతః పరుషాః అచ్ఛికాః గసడదవాః స్యురేవ, నిత్యం స్యు రిత్యర్థః॥ ఆచ్ఛికపరుషా ఇత్యస్య ప్రమాణ ముత్తరసూత్రమ్. సాంస్కృతికానాం, ఇతి, సాంస్కృతికపరుషాః వికృతిశబ్దాత్ ప్రథమామాత్రాత్ గసడదవాః నిత్యం నస్యుః, ఇత్యర్థః, ద్వితీయసూత్రస్థేన "ఏవ" పదేన నిత్యత్వే ప్రాప్తే, అనేన నిరాకృతమ్. కింతు వికల్పత్వమేవే త్యభిప్రాయః, తత్సమాత్ తత్సమసంబంధినాం, వికల్పత్వ మేవ. సర్వత్ర వికల్పత్వ మేవ. విస్తరేణాలమ్. "అ॥ వ్యా॥ ప"

ప్రథమామాత్రము లనఁగ బ్రథమావిభక్తులును నవ్యయములు మున్నగునవి గ్రహింపఁబడును. కళలు గ్రహింపఁబడు ననుటకుఁ బ్రమాణము లేదు. ద్రుతప్రకృత్యవ్యయములును గ్రహింపఁబడును. అన్యసూత్రముచే నివారింపఁబడును. ప్రథమామాత్రము లయినశబ్దములకుఁ బరము లయిన (తత్సమాదు

లనేదైన పదమే) కచటతపలు గసడదవ లగును. కాని వికల్ప మని యర్థము. ప్రకరణమునుబట్టి యు నట్లే యున్నది. ఆచ్ఛికముల కాచ్ఛికములు పరమగు నప్పుడు నిత్యము, ఆచ్ఛికములకుఁ దత్సమములు పరము లగునప్పుడు నిత్యము గాదు. అని సంగ్రహసుగ్రహార్థము.

కావున "పదు + పర్వములు" అనుచోట నేయాదేశము రాక ద్విగు సమాసపద మై తత్పదమధ్య పలపరల యుత్వమునకు లోపము గలిగి "పన్న ర్వంబు'' లయ్యె నని నిర్ణయము.

— పంచదివసంబులు —

'పంచవటి, పంచనదము, త్రిలోకి' ఇత్యాదులఁబోలె నీ "పంచదివస ము" లనునది యేకవచనమున లేదు, బహువచనమున నున్నది. పాణినీయము ప్రకారము తప్పగుచున్నను వేదభాషాప్రకారము సరియగును. త్రిపస్త్రాః, పంచజనేభ్యః ఇత్యాదులు యజురథర్వణములఁ గలవు. వాఙ్మయమున (లౌకి కమునను నాంధ్రవాఙ్మయమునను బహువచనరూపములు సిద్ధములై యున్నవి. వాసుదేవపండితుఁడును దన వైకృతచంద్రికలో "ద్విగోర్బహువచనమ్" మిశ్ర తా చ, అని సూత్రించెను. ఆచ్ఛికమున నేకవచన మని యభిప్రాయపడెను. ముప్వన్నె, ముత్తుము, ఇరువక్కి, పలుగడ, ఇత్యాదు లుదాహరణములు.

పంచదివసంబు లను ప్రయోగమున మిశ్రత కలదా? 'చ' (మిశ్రతా చ) శబ్దమువలన సాంస్కృతికసమాసములు నని గ్రహింపవలయును. మఱి యుఁ దెనుంగున సంస్కృతసంఖ్యావాచకశబ్దములు వ్యస్తములుగ నుంట పోనం గమిని వ్యస్తత్వమును భావించి మిశ్రసమాస మనియుఁ జెప్ప వచ్చును. యథా విధి, యథాశక్తి ఇత్యాద్యవ్యయీభావసమాసములు మన తెనుఁగులో భిన్నలక్ష ణములఁ దాల్పవా? ఇట్లే సమాహారద్వంద్వమును గలదు. వాక్పాణిపాదపా యూపస్థ మని యేకవచనమున నుండవలసినది బహువచనముననే యున్నది. సమాసవృత్తుల నేకవచననియమము గీర్వాణమున (లౌకికమున) వేనికిఁ గల దో యవియెల్ల బహువచన మగుచున్నవి. "సమాహారం బనియతవచనకం బగు,"నని వాఙ్మయావలోకనమునఁ దెల్పఁదగినదియే. బ్ర॥ శ్రీ॥ వేదము వేం కటరాయశాస్త్రిగారు పరిషదధ్యక్షోపన్యాసమునఁ గొంచె మీవిషయ మై శంకించి విడిచిరి. "తెనుఁగున, అష్టగజములు, నవబ్రాహ్మణులు, ఏకాదశశి ష్యులు, వింశతిభటులు- అనిసమాసము లుండును. అది యెట్లు?" ప్రశ్నవా

క్యమున కభిప్రాయ మేమిరో తెలియదు. నన్నయనుండి నిన్నటివఱకు నన్నింట నున్నయీవచనవ్యత్యయము నిత్యసంప్రదాయ మని గ్రహించుటయే శరణము సూత్రమా? రచింపుఁడు లక్ష్యగాఁ జెప్పుట కేటికి పతికృఁ జెకదా?

— ఎవ్వనియేని ముఖామృతాంశుబింబమున —

'ఎవ్వనిముఖామృతాంశుబింబంబుననేని' అనుటకుమాఱుగ సమాసమధ్యమున నేనిపదము పెట్టి చోద్యంపుఁబ్రయోగమును జూపె నని మనమనుకొందుము. కాని "ఎవ్వని"అనునది నన్నయనాఁడు వ్యస్తపదముగ నుండెనో? షష్ఠీతత్పురుషసమాసమాంధ్రమున నింతగనే యున్నది. ఇట్టి యొకవచనమును భారతాదిపర్వచతుర్థాశ్వాసమునఁ గలదు. 'ఎవ్వనియేనివీర్యంబున' అని యున్నది. ఇంకను నిట్టిప్రయోగము లందందుఁ గననగును. వానికెల్ల గతి కల్పింపరు. ఇట్టిసమాసచిత్రము లీభారతముననే కలవు. అనంతరకవులు వీనిని గ్రహింపరు. నేఁటికాప్రయోగవాసన యేనిని గానము. ఇఁక నన్నయ యన్యత్రవ్యస్తముగఁ బ్రయోగించిన ప్రయోగముల నుదాహరింతును.

సీ. అంగనాజనులయుత్తుంగసంగతకుచకుంకుమచందనపంకములయు
వారివ ధమ్మిల్లభారావకలితదివ్యామోదనవపుష్పదామములయు,
వారివ ముఖసకర్పూరతాంబూలాదివాసనాసురభినిశ్వాసములయు
వారివ పంథానచారుధూపములయువిలసితసౌరభావలులుదాల్చి
అనిలుఁడను దూత వోయి తోడ్తెచ్చుచుండె... భార॥ఆది॥ ౪॥　　౧౫౪

ఇట్టి నాల్గవయాశ్వాసమున నిరువదొక్కటగుపద్యమునను బ్రయోగించెను. సమాసమధ్యమునఁ బ్రయోగించుచున్నా నని యెఱింగి నన్నయ ప్రయోగించెనా? ప్రమాదపడెనా? ఆంధ్రభాష కాదిమగ్రంథమును వ్యాకరణసర్వాధారమును నగుదానియందుఁ బ్రమాద మున్న దనుట కర్థ మేమి? భారతప్రమాదములు భాషాప్రయోగచిత్రములు, లేఖకులపైఁ ద్రోయుదమా? అనంతరకవుల వాడనివాని లేఖకుఁ డెట్లు వ్రాయును. వ్యవహారమట్టుండె నందురా? ఆధార మేమి? అనంతరకవు లేరును నీనింతఁ గూర్పరేల? ఇష్టము కాదా? అట్లును నన లేము.

'నీలదర్పము' అనుప్రయోగము గూడ నిట్టిదే కదా? ఇదియు ననంతరకవు లుపయోగింపరైరి. అయినను సర్వజ్ఞతిలకములోఁ గలదు. అట్టింక నితరులు ప్రయోగించిరేమో యరయవలసి యుండును. కాని యనంతరకవు

లాదరింపరని యనలేము. మఱియు బహువచనమాత్రద్యోతక మగు "ల" వర్ణ
కముతోడ నన్నయనుండి నేఁటివఱకును బ్రయోగములు లున్నవి. కౌరవులయుఁ
బాండవులయు ఖండనము నని ప్రయోగించుచున్నారు. ఈప్రయోగమునకు
మాత్రము సమాధానము గలదా? "భారతీఫక్కి" యనుగ్రంథమున బ్రll శ్రీ
"అకొండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రులవారు" పైవిషయమును విమర్శించిరి. అందు
"సమాసలక్షణం బగువిభక్తిలోప ముండుటచే నివి సమాసములు గాక తీరదు"
అని వ్రాసిరి. ఇట విభక్తి లోపించినా? విభక్తియనుసంజ్ఞ వచనములకును వ్యాపిం
చును గదా? ఆంధ్రమున వచనసమాసము లున్నవి. నరజన్మము=నరునిజన్మ
ము, నరులజన్మము, అని రెండువిధములుగ నర్థ మగును. కాని "నరుజన్మము,
నరునిజన్మము" అనునప్పు డేకవచనమును "నరులజన్మము" అనునప్పుడు బహు
వచనమును గ్రహియింతుము. కావున నిది యలుక్సమాసజాతిలోఁ జేరును.
అలుక్కనఁగ విభక్తిలోపము లేదని యర్థము గదా! "పాండవులయు"
అనునప్పుడు మాత్రము పదలక్షణ మెట్లు? వానియు, వీనియు, అనినట్లే
యగును గదా? ఇది పదము నిది ప్రాతిపదికము నను చక్కనిలక్షణ మెందును
దెనుంగు నిర్వచింపమి నిట్టిపదాభాసములు పుట్టుచున్నవి. 'చేయుకంటెను'
కొండొకతలఁచి, నివె, అదియును, చన్నె, నెరనయ్యెదను, ఇటపై, మున్న
గున పెట్టిపదము లెన్నిపదములు లక్షణ మేమి యని ప్రశ్నింపఁ బండితులే
భిన్నించుచున్నారు. నిరాధారముగ నెదో చెప్పితిమి కానను దురభిమానమునఁ
(కోపింపకుండు) బట్టినపట్టు విడువరు. ఇట్లు పదముల విభజింపవలయు నను
సంప్రదాయ మెందేనఁ గలదా? వ్యాఖ్యానములు చూలిమున్న నందుఁ బద
విభాగము ప్రధానముగాక యర్థమాత్రము ప్రధాన మై యున్నది. రాఘవ
పాండవీయము, వసుచరిత్రము, హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము, మనుచరిత్రము,
శృంగారనైషధము మున్నగుగ్రంథముల వ్యాఖ్యానము పదవిభాగవిషయమున
దుష్టమును సందిగ్ధమును నై యున్నది. వ్యర్థాలమునఁ బ్రదర్శింతును. ఇంతకు
ను "పాండవులయు" నట్టివాని నిర్వచించుట యెట్లు? "సుప్సుపా" అను
గీర్వాణమర్యాద ననుసరింతును. 'వాగర్థావివ' యనునది యేకపదమైనట్లు
"పాండవులయున్" అనునది యేకపదమే (సమస్తము.) సముచ్చితసమాస
మని యెను నాంధ్రమునఁ జెప్పఁదగునేమో? అట్లే "రామునాజ్ఞ, రాముల
యాజ్ఞ" అనునవి యలుక్సమాసము లనియే చెప్పవలయును, కాకున్న నియ

తవచనప్రతీతి గలుగుట యెట్లు ? గీర్వాణమునను "ఇవ" తో సమాసమును విభక్త్యలోపమును విధించినట్లు సముచ్చయమున:తోడి సమాస మాంధ్రమున నగు నని చెప్పవచ్చునేమొ ? కాని నన్నయకృత మగుసమాసమధ్యన్యస్తపద వ్యవధాన మమర్యాదము సమాసలక్షణవిరుద్ధమును నగును ఇట్లు వైదికవాఙ్మయమునను లేదనియే తలంతును. ఇంకొకదగ్గఱ నన్నయ ప్రాతిపదికప్రత్యయముల వియోగమును గావించెను. సముచ్చయమూలముననే చేయును. 'పాండవులయుఁ గౌరవులయుఁదోడ, అనునట్లు చేసెను. ఎందేనినుండి యొక్కమహాముని, భార "ఆది ౭ ఆ, 177" స్థలమునఁ బ్రయోగించెను. దానివిమర్శించుచు భారతపత్త్రిలో నిట్లు వ్రాసిరి. "క్వచ్ఛంశయాం యో సహాయం చకార" అని వ్రాసిరి. కాని ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగ మనక "తోడన్" అనునది తోడు శబ్ద మని చెప్పినఁ బ్రమాద మేమి ?

"సత్యవతి తొల్లి కొంకి(డు)కనాఁడు దనకన్యయై యున్నకాలంబున" భార -ఆది- ౪ ఆ, 226, వచనము—తాను గన్యయై యున్నకాలంబున, అనియో, కన్యయై తనయున్నకాలంబున, అనియో, యుండుటకు మాఱు "పదద్వయవ్యవహితసమాస" మయ్యెను. వీనిపాఠముల స్వరూపమును దరువాతివాఙ్మయరూపమును జూచి సమన్వయించుకొనవలయును. మఱియు నట్టి ప్రయోగములు లార్షము లని నమ్ముసరించి విడువే కార్యము. భాషాచరిత్రము క్రిందఁ గావలయునేనిఁ గణ్ణేభి యున్నట్లు చూపవచ్చును. ఆనాఁటివాఙ్మయ మట్టిది. తరుణులు, అనుటకు "తరుణీయులు" అనియు, గడ్డము, చింతయు, తాళ్లరేవ, అనియు నున్నది. అని నన్నయభారతము ప్రయోగము లనర్హము లనుటయే శరణమా ? ఇంక ననంతరకవుల యనుసరణము నందంకఁ గాన వచ్చుచుండుట సంప్రదాయమును వెడకఁగలయునా ? క్వాచిత్కముగ నుంట హేయమని యనఁదగునా ? ఈపట్టు గను నరయుకఁ బొరసియున్నదియు.

"చందురు చెలికాఁడు సైఁదోడుఁగూడి నీయుల్లంబు మొల్లంబు నుపచరింపఁ"

ఉత్త, హరి.

ఇట్టిప్రయోగము లున్నవి. చందురుచెలికాఁ డనుప్రయోగము సమాసమా ? వ్యస్తమా ? కః భావము వ్యస్త మనియే కదా ? కావున షష్ఠీవిభక్తి రూపము నిరూపింపఁబడవలసియుండును. ఒక్కషష్ఠి యనియు యొక్కషష్ఠి యనియుఁ బ్రత్యేకముగ నీషష్ఠీవిభక్తిని మాత్రము ప్రత్యయముతోఁ గలిపి

పేరువెట్టు నాచార మందందు లక్షణములయందుఁ గాననగును. చేతతృతీయ, కొఱకుచతుర్థి, ఇత్యాదిగనే విభక్తినిఁ జేర్కొనక షష్ఠీవిభక్తినిమాత్రము యొక్కషష్ఠి యనుటయేల ?

షష్ఠివిభక్తి విభక్తి నిర్ణయమునను నాంధ్ర వ్యాకరణములు సందేహముగనే నిర్వహించెను. ఏడువిభక్తులనక యెనిమిదివిభక్తు లని కొందఱు పేర్కొనిరి. ప్రకృతి ప్రత్యయవిభాగము సేయువారివలెఁ జేయుచుఁ బ్రత్యయములను బదములుగ విధించిరి. ఆంధ్రవిభక్తిప్రత్యయములు కొన్నిపదములే యనువాదము సార్థక మగుచున్నది. ఇట్లాంధ్రమే యననేల ? ఎల్లభాషలకును విభక్తిప్రత్యయములు తొల్లిఁ బదములయియే యుండును. కాని శాస్త్రరచనాకాలమునఁ బ్రకృతి ప్రత్యయవిభాగమును గావింపవలసియుండదా ?

గీర్వాణాదిభాషలలోఁ గలప్రత్యయములు తమప్రత్యయత్వమును స్ఫుట పఱుచున ట్లాంధ్రమున నన్నియు లే వని యందురు. ప్రకృతిప్రత్యయముల కరంబితస్థితి నరసి పాశ్చాత్యులు ప్రత్యేకముగ నొకనామ మిడిరి. 'Inflexional languages' (సప్రత్యయభాషలు—ప్రత్యయపర్యవసాయిభాషలు)ప్రత్యయప్రత్యయితభాష లని చెప్పుదురు. ప్రత్యయైక్యము గలజాతిలో నాంధ్రాదులు సేర వనియే యొకమతము. ఏది యెట్లున్నను విభక్తిప్రత్యయము లని యనుకొనునవి పదము లని మనతెలుఁగులో స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చుచున్నది. గీర్వాణమునఁ గలప్రత్యయములును బదమూలకములే యయ్యు నేఁడు వానిఁ బరీక్షింప దుస్సాధము లయ్యెను.

అఖండముగ ధారాప్రాయముగ నున్న వాక్యమును విభాగింప నేర్పడి నవి కావున విభక్తు లని పిలువఁబడినవి. ఆవిభక్తులు వాక్యాంతర్భాగము లగు టను బదవాచ్యము లగుచున్నవి. పదమున పదత్వము వాక్యావగమకము.

శ్లో॥ నహి కించి త్పదం నామ రూపేణ నియతం క్వచిత్ ।
పదానా మర్థరూపంచ వాక్యార్థాదేవ జాయతే- శాయనభాష్య॥

కారకప్రతీతిని బట్టి విభక్తు లేడని చెప్పుట శాస్త్రీయ మయ్యెను. జాతకభాగమున ద్వాదశభావము లిమిడ్చినట్లు సాహిత్యభాగమున సప్తవిభాగములను జేసిరి. ఇట్లు వేదకాలమునుండియు నున్నది. శాస్త్రపద్ధతియుఁ దర్శింప నట్లు విభక్తి యేర్పడు నని నిరూపితమగును.

ఇది యిట్లుండ నాంధ్రభాషకు నరయునరయ విభక్తు లేడనుట సంస్కృ

తవ్యామోహముగాని యెంతుగా దనియు విభక్తులు రెండై యాశ్రయాశ్రిత విభక్తినామకము లగు ననియుఁ గొంద ఱనిరి.

"Every Telugu grammarian has said that nouns have seven cases in Telugu as in Sanscrit. But it seems to me unreasonable to blindly follow Sanscrit in this respect" బులుసు పాపయ్యశాస్త్రి వ్యాకరణము. ఇట్లు వ్రాయుచుఁ గర్తృవిభక్తి యనియుఁ గర్మవిభక్తి యనియు రెండే విభక్తు లని యనిరి. కోరాడ రామకృష్ణయ్య M. A గారొక్కవిభక్తియే యనియుఁ గ్రియాపదములు లేవనియుఁ జెప్పిరి. "ఈపదము లన్నియు సంబంధార్థద్యోతక మగుషష్ఠీవిభక్త్యంగమునకుఁ జేర్పఁబడుచుండుటచే షష్ఠి నొకవిభక్తిగాఁ దలంపవచ్చును." అని వ్రాయుచు "విశేషణవిశేష్యభావసంబంధమే యీభాషలలో (ఆంధ్రాదుల) వాక్యసంఘటనారీతి కాధారంబై లక్షణము గూడ నై యున్న దని యుఁ దెలియవచ్చుచున్నది." అని యు వ్రాసిరి. అన్ని భాషములను నేఁడింటఁ గుదిగ్రుచ్చి యెట్లు పెట్టఁగల మనియు శంకించుచున్నారు. వీని కెల్ల సమాధానము నీసందర్భమున నీ నవకాశము లేదు.

అయినను సంప్రదాయములఁబట్టి యుండుక్రమమును గొంతవిలోకింతము. అంతకుఁ గాని యాంధ్రభాషావిభక్తి తత్త్వము సుగ్రహము గాదు.

విభక్తిసంఖ్యావాదమునకుఁ బండితుల చూపుహేతువు నరయుదము గీర్వాణమున శబ్దమ య్యైవిభక్తిరూపములఁ బొందునప్పు డత్యంతవికారమును బొందుచున్నవి. అట్లాంధ్రమున లేదని యందురు. ఏ. రామః-ద్వి. రామౌ. బ. రామాః- ఇత్యాదిరూపములలో రామశబ్దము తత్తద్వచనములఁ బ్రకృతి ప్రత్యయసంశ్లేషవశతమభియభిన్నరూపమును బొందినట్లు తెలుఁగులోఁ బొందదు. ఇది యేపూర్వపక్ష మగుచో నిల్వదు. రామశబ్దము తరువాత వచ్చిన 'ః' 'ఔ' అః, అమ్, ఔ, అస్, ఇన, అభ్యాం, ఐః॥ అనునవి యుఁ బూర్వము పదములుగనే యుండియుండును రామసః, రామసౌ, రామో, రామః అని క్రమముగ మాఱియుండెనేమో! భాషాభావఘటనాసంప్రదాయ మిప్పటికిని "రామః సః దశరథపుత్రః-రాముఁ డతఁడు దశరథపుత్త్రుఁడు, అను రీతి గలదు. ధాతువులరూపములందును బదములే ప్రత్యయములైనట్లు విజ్ఞులు తలంచుచున్నారు. 'దా + స్య + తి' ఈ స్య యను నది ప్రాయికముగా "అస భువి, యా ప్రాపణే" అనుధాతుద్వయసమ్మేళనమువలనఁ బుట్టిన దని మన మూహింపవచ్చును. అని ప్రాకృతభాషోత్పత్తిలో వ్రాయఁబడియున్నది. అశ్వమద్గప మిత్యాదు లిత

రత్ర వర్తించుచున్నట్లును జూపుచున్నారు. సంధిసంప్రదాయమును బట్టి శబ్ద ము మాఱవలసివచ్చుచున్నది. కాని పాళి, గాథ, మున్నగు ప్రాకృతభాషలలోఁ జూడుఁడు. మాఱకయె కొంతవఱకు నున్నవి గీర్వాణమున 'రామ్' అనునది మాఱక యుండ నాంధ్రమున 'రాము' అనునది మాఱక యుండును. గీర్వా ణమున స్థిరము హలంతము, నాంధ్రమున నజంతము స్థిరము విభక్తిప్రత్యయ ములు పరము లగునప్పుడే కాక యజాదిపదములు పరము లగునప్పుడును మార్పు గలదు.

రామ అనుజ్ఞ=రామానుజ్ఞ, రామ ఇతి=రామేతి, రామ ఏకము=రామైకము, రామఓదనము=రామౌదనము—"రామ్ అనుదానిహలంతమే మాఱకయున్నది.

రాము అనుజ్ఞ=రామునను జ్ఞ, రాము ఇష్టము=రామునిష్టము, రాము ఏకము= రామునేకము, రాము ఓదనము=రామునోదనము. 'రాము' అనుదాని యజంతమే మాఱక యున్నది.

ఒక్కొక్కవచనమున కొక్కొక్కతెఱఁగైన ప్రత్యయ మున్న దందురా? అన్నింటను లేదు. గీర్వాణాదిభాషామర్యాదయే యాంధ్రమునకు ను గలదు. ప్రాకృతభాషాపదములరూపములు మున్నగువానియందును స్థిరరూపము గల శబ్దము లన్నివిభక్తులలోఁ జూతుము.

ఇఁకఁ గారకవిభాగమును బట్టి గీర్వాణమున నెట్లు విభక్తి లేర్పడెనో యాంధ్రమునను నట్లే యేర్పడును. ఆఱుకారకములకు నాఱువిభక్తులును సం బంధమునషష్ఠీవిభక్తియు నుండెను. ఆంధ్రమున ననేకప్రత్యయము లొక్కవచ నమునకుంట గీర్వాణవిరుద్ధ మందురా? గీర్వాణమునను గొన్నింటఁ గలదు. అయినను దత్తద్భావములకుఁ దత్తత్ప్రత్యయము లాంధ్రమున నుండ గీర్వాణ మునఁ గారకేతరము లగునుపపదవిభక్తు లని ప్రత్యేకముగఁ బ్రత్యయభేదము లేకున్నను నర్థభేదములతో నున్నవి. కావున నవి కారకవిభక్తులు గాకున్నవి. "అత ఏవ చర్మణి ద్వీపినం హంతి దంతయో ర్హంతి కుంజరమ్,..."ఇత్యాదా నిమిత్తాదే రపి న కారకత్వం॥ అని కారకవాదార్థమున జయరామపండితులు నిరూపించిరి. దీనిఁబట్టి యాలోచింప గీర్వాణమువలె నిందును విభక్తివిభాగ ము నప్తసంఖ్యాకమగుట యుక్తియుక్తముగ నున్నది. మాఱను కావునను వి శేషణవిశేష్యభావసంబంధ మున్నది కావునను నాంధ్రసంప్రదాయము వేఱు నరాదు. ఒక్కచోఁ దెలుఁగులో మార్పు వేఱొకచో గీర్వాణమున మార్పు

ను గలదు. విశేషణవిశేష్యభావసంబంధమే పదముల సంయోగమున (సమాసమున) నైన నుండు ననియే పెద్దల యభిప్రాయము. గీర్వాణమునఁ గన్పట్టు నేఁటిప్రత్యయములు పూర్వ మొకప్పుడు పదములే యగుటను (ప్రాకృతభాషోత్పత్తి నరయుఁడు) పదద్వయఘటన మొందున్న విశేషణవిశేష్యభావ మవశ్యభావి యగుటను నాంధ్రము గైర్వాణికమే.

అన్నిభాషలలో నేడు విభక్తు లుండవలయు నని నిర్ణయము గాదు కాని యార్యభాషల సంప్రదాయ మట్లుండు నని నా మనవి.

The number of cases is different in different languages. There are five in the Greek, six in the Latin and there are said to be ten in the Armenian languages....It is perhaps unnecessary to observe, that there are some of the cases in the ancient languages which for particular reasons cannot be represented by any prepositions. These are the nominative, accusative and vocative cases. ADAM SMITH.

పాశ్చాత్యభాషాశోధకులు విభక్తివైవిధ్యమును జూపుచుఁ బ్రథమయు ద్వితీయయు నుండవలసినట్లును వాక్యము విభాగము సేయునప్పుడు క్రియాపదమును దదన్వయవ్యాప్తినిబట్టి యూహింతురు కావునఁ దత్తత్కారకములు సంగ్రహముగ నాఱని యేర్పఱిచిరి. కారణనిరూపణము గలదు ఇది యదను గాదు క్షమింపుఁడు. ఆంధ్రభాషాతత్త్వవిమర్శనములో విపులముగఁ జర్చింతును. ప్రాతిపదికస్వరూపము కర్తృపదముగ ను విశేషణముగ ను నుండుట ద్రావిడసంప్రదాయ మని యనుట కర్థము తెలియఁబడదు. వెండి—చెంబు అని యుదాహరించిరి. ఇట్లే గీర్వాణమునను గలదు మధు+రూపమ్-మధురూపమ్, చెట్టు+కొమ్మ—అయినట్లుగా లేదా?

విభక్తివిమర్శనాలమునఁ గాని భావావిష్కరణసామగ్రీసజాతీయతారతమ్య పరిశీలనమునఁ గాని యాంధ్రత్వ మార్యత్వమే. ఇండోయూరోపియన భాషాతత్త్వమే యుండనుగలదు. ను, ము, వు, లిత్యాదులు విభక్తిప్రత్యయములు గాక యాదేశము లని యన్నచో నీవివాద ముండ దనుకొందును. దాని కేమి లెండు. ఆంధ్రవ్యాకరణకర్త లీవిభక్తుల జూపునపు డాయాప్రత్యయములఁ జెప్పుట కాని విభక్తినిష్పత్తిత్వముగాని గీర్వాణసంప్రదాయ మని యెఱింగియు విధించునపుడు గొంచెము లోపముగనే విధించిరి. ఈక్రిందియుదాహరణము లరయుఁడు.

ఆంధ్రభాషాభూషణములో —

క. సుతుఁడు సుతు సుతునిగనియెన్, సుతుచేతన్ సుతునిచేత సుతునకునిచ్చెన్
సుతునికిని సుతునివలనన్, సుతువలనన్ సుతునిధనముసుతుధనమెలమిన్.

తత్సమపదాంతంబులగు సప్తవిభక్తుల యేకవచన రూపము లని చూపెను. ఇట్లే బహువచనమునను రూపము లిచ్చెను ఇందుఁ బ్రధానము విభక్తిపదములఁ జూపుటయే కదా ; సుతుఁడు ప్రథమ-సుతు- సుతుని ద్వితీయ-సుతుచేతన్, సుతునిచేత తృతీయ-సుతునకున్, సుతునికిని చతుర్థి-సుతునివలనన్, సుతువలనన్ పంచమీవిభక్తి.

ఇందాఁక నీయఁబడిన యుదాహరణము లించుమించు నేఁటి మనపద మర్యాదకు సరిపడి యున్న దనవచ్చును. కాని "కై, కొఱకు" లపయి దృష్టి నిలుపక "కిన్, కున్" లను చతుర్థీప్రత్యయములుగఁ జెప్పెను. అయినను జూపి నయుదాహరణములను విభక్త్యంతములతోఁ (ప్రత్యయములతో) జూపెను. కాని "షష్ఠీవిభక్తి" నుదాహరించునప్పు డట్లుదాహరింపఁడు. షష్ఠీవిభక్తి
ఏ. సుతునిధనము సుతుధనము, బ. సుతులధనము.

అని యుదాహరించెను. ఇందు షష్ఠ్యంతపద మేదని భావించెను. ధనము ప్రత్యయము కాదుగదా ? ఇఁక నీవైయాకరణుని భావమేమి ? 'సుతుని, సుతుల, ననునవియే షష్ఠ్యంతపదము లని భావించెను ఇట్లే, వృక్షముతుది, తల వెండ్రుక, (తలలకు—కు, షష్ఠికిఁ జూపెను) కరికుంభము, కూఁతులధనముల్, సీధనంబు, అన్నింట నుదాహరించెను. వృక్షము, తల, కరి, కూఁతుల, సీ, అనునవియే షష్ఠ్యంతము లగు పదము లని భావించి యుండనోపును ఇతరవి భక్తులకుఁ బ్రత్యయములఁ జూపుచు షష్ఠిమాత్రము ధనవంతము గానేల ? షష్ఠి వ్యస్తముగ నుండ దని యాశయమా? 'తలలకు' అని యొండొక యుదా హరణము గలదు కావున మన మనుకొను "సీ" ఇత్యాదిప్రాతిపదికములు షష్ఠీ విభక్త్యంతము లనియే తలంపవలయును. షష్ఠీద్వితీయాతుల్యా, అను చింతా మణి సూత్రసందర్భమునను అహోబలపతి "రామునిగుణములు, రాముగుణ ములు, రాములగుణములు" అని యుదాహరించి యుక్తపూర్వాహపరిభాషాధా రమున మకారోచ్చర్యకారము విభక్తినిమిత్తక మయ్యు విభక్తిలోపమున లుప్తము గాదని సాధించెను. సూత్రమునందు "తత్పురుష సంస్థితా" అనియుంట "రాము గుణము"లనునది సమాసమనియే యభిప్రాయ మగుచున్నది. కావ్యాలంకార

చూడామణియుఁ దత్సదృశాభిప్రాయమునే సూచించును. కాని యతఁడు ప్రత్య
యములను బహుములుగఁ జెప్పెను.

క. పదముతుదవలన ననియెడు, పదముండినఁ బంచమీవిభక్తి యు...
షష్ఠీవిభక్తికి 'కు' శబ్దము వచ్చు నని యనెను. కానిమ్మని యేదో వ్యాక
రిణము వ్రాయుదమని భావించినట్లుగనే వ్యాకరణము వ్రాసిరి. కాని యొక
మర్యాద నియమించుకొన్నట్లు గానము. అహోబలపండితీయమున 'ద్రుతస్య
సర్వత్ర లుక్సమాసేషు' అనుదానివ్యాఖ్యానమునం దిట్లున్నది. "తత్సమస
మాసే మిశ్రసమాసకరణేచ్చ విభక్తిసంబంధినః ద్రుతస్య లుక్స్యాత్ - అతని
యాకృతి, రామునిగుణములు, వారలయాకృతి, సీతారాములప్రాపు, ఇత్యాది
తత్సమమిశ్రతత్పురుషౌచ- అని యున్నది అతనియాకృతిలో నెందో ద్రుత
మున్నదఁట? ఆద్రుతమునకు లోపము చేయఁబడిన దఁట అయినను దీనిని
సమాసమే యనియెదరు. వ్యస్తమును నొకచో నగునని యూఁ జూపి యుండెను.
"నను 'నెలఁతముద్దుమోము నెఱికురుల్ గుబ్బలు, ఇత్యాది ప్రయోగే ష్వస
మాసేఽపి షష్ఠీ ద్వితీయాతుల్యైవ వర్తతే. తత్ర కిం మూలమితిచేత్
మహాత్ములైన భాగవతులయు విప్రముఖ్యులసభకు, ఎవ్వఁడేనియు బామ్మృతాంగు
బింబంబున "ఇత్యాద్యాచార్యవచనమేవ మూలమ్" అని వ్రాసి యెట్టకేలకు
భారతప్రయోగమే దీని కాధార మని నిర్వచించెదరు. పనిపదవ్యవధాపిత
మగుటచేతనే "ఎవ్వని" యనునది వ్యస్తపదమని నిర్ణయించెను. అప్పకవి నృసిం
హకవి, మున్నగువా రట్లువ్యాఖ్యానముచేయక యింకొకరీతిఁ జేసిరి. అప్పకవి.

గీ. వనధితన యేశయైనటువంటి యనుచుఁ
బరపదవిశేషణము తేటపఱుచుకొనుచుఁ
దొలుతటిపదంబు కొనవుండు ద్రుతము గుడియు
సమసనమునందుఁ జెందు లోపములు కృతుల.

ఉదా. కమ్మనిదావి-కమ్మదావి, ఇత్యాదులు.

శ్రీపాదనంది రామశాస్త్రిగారు చూపినయుదాహరణములలో నొకటి
మాత్రము చక్కఁగనే యున్నది.

కవిసంశయవిచ్ఛేదకర్త యొండొకరీతి విధించియున్నాఁడు. భుజాటోప
భయంకరుఁ డర్జునకోపానలము" అను భారతప్రయోగమును జూపెను. అర్జున-

అనున దెట్టివద మని యెంచియుండును? "ప్రాగ్భరుండు ధర్మజునికంపు" ము
న్నగుప్రయోగములఁ జూపెను.

క. అగు ననుక్రియతోఁ బాసియుఁ, దగుఁబెష్ఠువిభక్తులం బ్రథమఁజెందును భ
క్తగణదయామానచిత్తుం, డగజాధిపు కీర్తి దిశల నలమె ననంగాన్,

అని లక్షణము చెప్పియుండెను. తనచూపినలక్ష్యము "భక్తగణదయ
మానచిత్తుం డగజాధిపుకీర్తి'' చూడుఁడు అగజాధిపు-వ్యస్తమా సమస్తమా?
"అగు, ననునది క్రియయా? ఇందలిషష్ఠి తత్పురుషగత మనియు, సామర్థ్యభేద
ముచే సంబంధాన్వయమున సాధింత మన్న వేఱొకచో వ్యస్త మని యహో
బలపతి చూపియున్నాఁడు. ప్రాతిపదికప్రత్యయములకును వ్యవధాన మున్నట్లు
కొందఱు తలంచుచున్నారు. ఇన్నిసందేహములు గల్గి యున్నది.

గీ. మహినకారాంతములు తత్సమంబుసేయు
నెడలఁ బ్రథమకు వచ్చు "డుల్" చెడు సమాస
ములను నొక్కెడ ఘనుసేయుపుణ్య మనిన
నదియె కొందఱు షష్ఠియం చంద్రు శర్వ.

అని సర్వలక్షణసారసంగ్రహాకర్త యనెను సమాస మనుచున్నాఁడు,
కాని "డుల్'' చెడు ననుట కర్థమేమి? దీనినే షష్ఠియందు రఁట తా నే
మనెనో! ప్రథమాతత్పురుష సమాస మనునా? ప్రథమావిభక్తి యనునా?
సమాసమున "డుల్" చెడు ననుట సమాసమనియే యర్థము గదా! వీని నెల్ల
సమాసము లనియు నీతత్పురుషమును సామర్థ్యలక్షణముచే నన్వయించుటయే
సుఖమార్గము.

పిడుపర్తి కవులు.

—బండారు తమ్మయ్యగారు—కాకినాడ.

చ. కులగురుఁ డైనపాల్కురికి కోవిదునందలి భక్తిపెంపుని
స్తులగతిఁ జాటి యాఘనుఁడు చూపినత్రోవను వీరశైవమ
త్యలఘుగతిం జరింపఁగ నుదారకృతుల్ రచరించినట్టి ధ
న్యులఁ బిడుపర్తినత్కవుల నూర్జితభక్తిని సంస్మరించెదన్.

ఆంధ్రదేశమున వీరశైవవాఙ్మయాభివృద్ధికిని అందుమూలమునఁ దన్మత వ్యాప్తికిని బాటుపడిన వారిలోఁ బాల్కురికి సోమనాథుని తరువాతఁ బేర్కొనఁ దగినవారు పిడుపర్తికవులు. వీరు సోమనాథునిశిష్యప్రశిష్యకోటిలోఁ జేరి కుల గురువుగా నాతనిని దమకృతులలోఁ బ్రశంసించి యాతని యెడ నపారగౌరవ మును బ్రదర్శించినవారు. ఆంధ్రవీరమాహేశ్వరులలోఁ (జంగములలో) బురా తను లనియు, నూతను లనియు, విభేద మొకటి నేఁటికిని బాటింపఁబడుచున్నది. పురాతను లనఁగా ననాదినుండియు దేశమందున్న సహజవీరశైవులు. నూతను లనఁగాఁ దరువాతఁ దరువాతఁ బురాతనులనుండి వీరశైవదీక్షను బడసి యీ మతములోఁ జేరినవారు. పాలకురికి సోమనాథుఁడు పురాతనశాఖకుఁ జేరిన సహ జవీరశైవుఁ డని నాయభిప్రాయము. పిడుపర్తివారు మొదట నాంధ్రనియోగి బ్రాహ్మణులు. వీరిపూర్వులు పాల్కురికి సోమనాథునివలన దీక్షను బడసి యజ్ఞో పవీతాదులను ద్యజించి వీరశైవమతములోఁ జేరినవారు. అందుచేతనే తమ కును సోమనాథునకును నడుమఁ దరతరములు గడచినను, ఈపిడుపర్తికవులు కులగురువుగా నాతనిని దమగ్రంథములలోఁ జెప్పికొనియున్నారు. ఈపిడుపర్తి వారే గాక మఱి యిట్టిబ్రాహ్మణులు, చిలువూరు, మున్న, చదువుల, మొదలగు గృహనామములు గలవారు మొత్తము ఇరువదియాఱుకుటుంబములవారు వీర శైవులలోఁ గలిసిపోయి నేఁటి యాంధ్రవీరమాహేశ్వర (జంగము) శాఖలో నఱువదియాఱిండ్ల సంప్రదాయమువా రని పరిగణింపఁబడుచున్నారు. పురాత నులకును వీరికి సంబంధబాంధవ్యములలోను గౌరవప్రపత్తులలోను గొన్నిపట్టిం పులు గూడఁ బాటింపఁబడుచుండినట్లు వినియున్నాను. రానురా నీదేశమున వీరశైవసంఘము క్షీణించుచు రాఁగా సంబంధబాంధవములలోఁ గలుగునిబ్బం దులచే నేఁటి కీవిభేదము చాలవఱకు నశించి విస్మృతప్రాయ మయినది. బస

వపురాణపీఠికలో (ఆంధ్రగ్రంథమాలా ప్రచురము పుట 77) బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగా రీయుభయారాధ్యకుటుంబములవారిసంగతి కొంత తడవి నారు. కాని వీరు స్వీకరించినది మూరారాధ్యబ్రాహ్మణమత మనియు నేఁటి యాంధ్రదేశపుటారాధ్యబ్రాహ్మణకుటుంబములవా రీకుటుంబము వారల సంత తివారై యుందు రనియు నపభ్రమల పాలయి "తెలుఁగునాఁటియారాధ్యులు వీరశైవులు గారు వారిపూర్వులు లింగధారులు గారు. కృష్ణదేవరాయలకుఁ బూర్వ మాంధ్రదేశమున నారాధ్యబ్రాహ్మణులు లింగధారులయి యుండి రను టకుఁ బ్రబలాధారములు గలవేమో పరిశోధింపవలసియున్నది." అను నప సిద్ధాంతముల నెలకొలిపిరి. వీరి యీసిద్ధాంతములను శ్రీమండిగొండ నాగలింగ శాస్త్రిగారు తమశైవరహస్యబోధినీపత్రికలోఁ బ్రకటించిన బసవపురాణపీఠికా విమర్శనములోఁ గొంత ఖండించియున్నారు. తక్కినగ్రంథములమాట యెట్లు న్నను, పాలకురికి సోమనాథుని బసవపురాణపండితారాధ్యచరిత్రములను బట్టి యే బసవేశ్వరుని కాలము నాఁటికే లింగధారణమునొందిన యారాధ్యబ్రాహ్మ ణశాఖ యొకటి యాంధ్రదేశమున నుండినట్లు స్పష్టముగాఁ దెలియఁగలదు. మల్లికార్జునపండితుఁడును, పండితారాధ్యచరిత్రశ్రోత యగు పాల్కురికి సూర నామాత్యుఁడును నీశాఖకుఁ జేరినవారే. మల్లికార్జునపండితుఁడు లింగధారి కాఁడనియుఁ బాశుపతమతస్థుఁ డనియు శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు తలంచుట యుకవేస్యకారణము తప్ప వేఱు కాదు. ఈతెలుఁగునాఁటి యారాధ్యబ్రాహ్మణ శాఖ ప్రభాకరశాస్త్రిగా రూహించినంత నవీనముగాని నాగలింగశాస్త్రిగారు చెప్పినంత పురాతనముగాని కాదని నాయాశయము. ఇందుఁ గూర్చిన నాయభి ప్రాయములు నేరచింపఁబోవు "తెలుఁగునాఁటియారాధ్యులు" అను మఱియొక వ్యాసమున వివరింపఁబడును. శ్రీవీరేశలింగము పంతులుగారు విషయవిమర్శ నము సరిగా నొనర్పక పిడుపర్తి సోమనాథాదులు శైవబ్రాహ్మణు లని తమ కవులచరిత్రమునందు వ్రాసిరి. అది పొరపాటు. నేను పైని జెప్పినట్లీ పిడుపర్తి వారు వీరశైవదీక్షను బడసి జంగములలోఁ గలిసిపోయిన నియోగిబ్రాహ్మణులు కాని, యారాధ్యబ్రాహ్మణసంప్రదాయమునకుఁ జెందినవారు కారు.

ఈపిడుపర్తి వారివంశచరిత్రము మనకుఁ గొంతవఱకుఁ బిడుపర్తి సోమ నాథకవి రచియించిన పద్యబసవపురాణావతారికను బట్టి తెలియఁగలదు. వీరి పూర్వు లసలు పిడుపర్తిగ్రామకరణములో, వాస్తవ్యులో యగుటచే వీరికిఁ

పిడుపర్తివా రనుగ్రహానాము గలిగినట్లు లూహింపఁదగియున్నది. ఈపూర్వులలో, పిడుపర్తి శివరాత్రికొప్పయ్య యనునతఁడు పాల్కురికి సోమనాథునివలన దీక్షనొంది యాతనికి శిష్యుఁడుగా నుండెను. అప్పుడు సోమనాథునిశిష్యకోటిలోఁ జేరిన యిందులూరి యన్నయ్య కాకతిప్రతాపరుద్రునొద్ద మంత్రిగా నుండెను. అతఁడు ప్రతిదినము నిత్యవ్రతముగా నెనమండుగురు మాహేశ్వరుల నర్చించుచుండెడివాఁడు. తద్వ్రితప్రీతిగాఁ రాజుతోఁ జెప్పి తనశిష్యుల కొక గ్రామ మిప్పింపుమని సోమనాథుఁ డానతీయఁగా వారికతఁడు దోకిపర్తి గ్రామ మిప్పించెను. అప్పటినుండియు సోమనాథునిశిష్యులలో పైని జెప్పిన కొప్పయ్య మున్నగు నెనమండుగు రాగ్రామమున నివసించుచుండెడివారు. ఈకొప్పయ్య పుత్రుఁడు పిడుపర్తిలో సోమనాథునిపేరను-ప్రాకారము, పూఁదోఁట, బావియు నేర్పఱిచెను. తరువాతఁ గారణాంతరములచే దోకిపర్తి గ్రామమునకు భంగము కలుగఁగా నీబసవయ్య జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు సోమయ్య ప్రౌఢరాయమహీధవునివలన నాగ్రామమును మరల బడసెను. ఈసోమయ్యకు ద్వితీయ పుత్రుఁడు దేవయ్య-అతనికి సోమయ్య, బసవయ్య యను నిరువురు పుత్రు లుదయించిరి. వీరిలో రెండవవాఁడగు బసవయ్యయే పద్యబసవపురాణకర్తయగు సోమనాథునితండ్రి ఈతనితాతనాఁడనే సోమనాథుఁడు పాల్కురికి సోముని ద్విపద బసవపురాణమును పద్యకావ్యముగా నొనర్చి యాసోమునకే యంకిత మొసంగినాఁడు.

వీరివంశమువారు తరతరములనుండి కవులుఁ బండితులుఁగా నున్నను మన మెఱిఁగినంతలో వీరిలో ముఖ్యులైనకవులు ముగ్గురు. (1) పిడుపర్తి దేవనార్యునిపుత్రుఁడు బసవకవి. (2) ఈబసవకవి ప్రథమపుత్రుఁడు సోమనాథకవి. (3) బసవకవి ద్వితీయపుత్రుఁడగు పాలనార్యుని కుమారుఁడు బసవప్ప. వీరిలోఁ బ్రథముఁడగు బసవకవి వీరశైవదీక్షాబోధ, పిల్లనయనారుకథ, బ్రహ్మోత్తరఖండము మున్నగుద్విపదకావ్యముల రచియించెను. వీనిలో దీక్షాబోధమాత్రము ముద్రితమయి యిప్పుడు ప్రచారములో నున్నది. ఇది కెరెయ పద్మరసు కన్నడములో రగడలుగాఁ జెప్పిన కృతికి ద్విపదరూపమునఁ జేయఁబడిన యాంధ్రానువాదము. గురుశిష్యసంవాదరూపమున వీరశైవమత తత్త్వమును గురుశిష్యలక్షణములను దీక్షావిధానాదికములను దెలుపు నుత్తమ గ్రంథము. బసవకవి దీనిని సూర్యవంశజుఁడగువీరబాణావనీశుని మనుమఁ

డును, తిమ్మభూవిభుని పుత్రుఁడును వీరశైవాచార ధౌరేయుఁడును నగు వీర
భూపాలునియానతిచే రచించి యాతనికే యంకితమొసంగెను. వీరభూపాలుని
కాలము గాని, యాతఁడు రాజ్యము చేసిన దేశము వివరము గాని గ్రంథము
వలనఁ దెలియుట లేదు. ఈకవి రచించిన కృతులలో నిదియే కడపటి దనియు,
పిల్లనయనారుచరితము మున్నగునవి యింతకుఁ బూర్వమే రచియింపఁబడిన
వనియు నీగ్రంథావతారికలోని క్రిందివాక్యములవలనఁ దెలియఁగలదు.

"పిన్నప్రాయమునఁ జెప్పితి శివకథలు- ప్రన్నని తెరుఁగునఁ బలికితిఁ గొన్ని
నడివయసునఁ బిల్లనయనారుచరిత- నుడివితి ద్విపదగా నూతనోక్తులను
కాలమాసన్నంబుగాకటమున్నె- లాలితకావ్యకళాప్రౌఢి పేర్మి
సకలాగమపురాణసమ్మతమైన- యొకశివకథ నింక నొనరింపవలయు."

పిల్లనయనారు అనునతఁడు జైనబౌద్ధమతముల నిర్మూలమొనర్చి కులో
త్తుంగచోడుఁడు, సుందరపాండ్యుఁడు మున్నగు భూపాలురను శివభక్తిపరులఁ
గావించి శైవమతవ్యాప్తి యొనరించిన మహాభక్తుఁడు. ఇతఁడు శ్రీకాళియను
పురమునఁ గుమారస్వామియంశమున నొకశివబ్రాహ్మణునకుదయించినవాఁడు.
ద్రవిడవాఙ్మయమున నితనినే తిరుజ్ఞానసంబంధి యని వ్యవహరింతురు. ఈతని
చరిత్రము బసవపురాణమున షష్ఠాశ్వాసములో సంగ్రహముగ వర్ణితమయి
నది. బసవకవి దానినే విస్తరించి ప్రత్యేకకావ్యముగా రచియించియుండును.
బ్రహ్మోత్తరఖండము స్కాందపురాణఖండములలో నొకటి. పట్టమట్ట సోమనాథ
కవియు, శ్రీధరమల్లె వేంకటరామకవియు దీని కొనర్చిన పద్యాంధ్రీకరణములు
కవులచరిత్రమున కెక్కినవి. కాని యీబసవకవిచరిత్ర మాగ్రంథమునఁ జేరకుం
డుటచే నీపద్యకావ్యములకు ముందే బసవకవి దీనిని ద్విపదరూపమునఁ దెలుఁ
గించియుంట లోకమెఱుఁగదు. పద్యబసవపురాణపీఠికలో (ఆ. ౧ ప. ౭౩-
౭౪) నీబసవకవి యిట్లు వర్ణింపఁబడినాఁడు.

సీ. "గురునాథుఁడగు పాలకురికి సోమేశుండు చెప్పినకృతులెల్ల నిప్పుడిమ్ముని
బ్రకటింపవచ్చిన ప్రత్యక్షబసవేశుఁ డని భక్తజనములు సన్నుతిసేయ
భక్తిమర్మములు దప్పక యుండ సర్వముల్ చెప్పి శిష్యులను రక్షింపనేర్చి
యొనర దీక్షాబోధయును బిల్లనయనారు కథయు బ్రహ్మోత్తరఖండమును న
నాదిగాఁ గల శివరహస్యములు పెక్కు, శివకవులు మెచ్చ ద్విపదలు చేసి భక్త
సభల నెలయించిమించిన సజ్జనుండు, బంధురమణి పిడుపర్తిబసవశౌరి"

సీ. ద్రవిడకర్ణాటాంధ్ర యవనభూములఁ జేర్చు గొన్నాఁడు పెక్కులుపన్నుతముగఁ
దలమొత్తినదిమొదల్ ధరఁ గల్గుదుర్గాధిపతులచేఁ బూజలు వడసినాఁడు
కాలకంధరుని షట్కాలంబు పూజించుఁ బంచాక్షరిజపించుఁ బాయకెపుడు
భవిపాకవర్జిత వ్రతినియమవ్రతుఁ డన్య మంత్రాంగదాహముల్ మానినాఁడు
కవితభవులకుఁ జెప్పని నవినయుండు,బాధుజనములఁ బ్రోవఁ బాల్పడ్డవాఁడు
నిత్యజంగమపూజనాన్వితసుబుద్ధి,వశమె పొగడంగఁ బిడుపర్తిబసవఘనుని.

(౨) పిడుపర్తి సోమనాథకవి.

ఈతఁడు బసవకవిప్రథమపుత్రుఁ డని వెనుకఁ జెప్పియుంటిని ఇతఁ డష్ట భాషాకవితాప్రవీణుఁడు. ఈతఁడు రచియించినగ్రంథములలో ముఖ్యములును, ముద్రితములు నైనవి, (1) పద్యబసవపురాణము. (2) ప్రభులింగలీల (ద్విపద) మొదటిది పాల్కురికి సోమనాథుని ద్విపదబసవపురాణము ననుసరించి తండ్రి యానతిచే నీతఁ డొనర్చిన పద్యకృతి యని వెనుకనే చెప్పియుంటిని. రెండవది కన్నడములో, చామరసు, అనునతఁడు రచించిన వచనములఁ బట్టి ద్విపదరూపమునఁ గూర్పఁబడిన యుత్తమకావ్యము ఇందు బసవేశ్వరునికాలమున వెలసిన యల్లమప్రభువను నిర్వికారనిర్గుణమూర్తియొక్కలీలలు వర్ణింపఁబడినవి. వేదాంతగ్రంథములలో ప్రభులింగలీలను బోలినది లే దని పలువురు తత్త్వజ్ఞుల యభిప్రాయము. ఇందలి భాగములకు గతు లని పేరు. అల్లమప్రభుని లీలలిందు 25 గతులుగ వర్ణింపఁబడినవి. సోమనాథుఁడు దీనిని-చిఱుతొండనంబి వంశజుఁడగు నెల్లూరిరామలింగయ్య యను శైవ్యశిఖామణి ప్రేరణమున నాతనిదీక్షా గురుఁడును దక్షిణామూర్తి యవతారము నగు శ్రీసిద్ధపీఠేశ్వరుని స్తుతిపూర్వకముగ రచించినాఁడు. అవతారికయందలి క్రింది వాక్యములవలన గ్రంథస్వరూపమును దానిప్రాశస్త్యమును జదువరులకుఁగొంత గోచరము కాఁగలదు.

"ప్రభులింగలీలకుఁ బ్రతిచెప్పనేది-యధవుభక్తిస్థితి కది మూలవాల
మజ్ఞానతమమున కిదియె దీపంబు - విజ్ఞానమున కది విహారణసీమ
అదిమట్టులజ్ఞప్తికావాసభూమి - అదిశివయోగవిద్యాభిధానంబు
పదములసౌభాగ్యసదనంబు నదియుఁ - జిదచిద్వివేకవిశేషంబునదియు

... ...

మఱియిదియొక కావ్యమాత్రంబుగాదు- వఱలెడుగురుగుహేశ్వరలింగమూర్తి
లీలావిహారంబు లెప్పగా భక్తు - లాలింపుఁడిందు మోక్షవాప్తియగును

ప్రౌఢవ్యాకము కనిపోయెడు పట్టి - సుద్దులు గావు విశుద్ధులై విన్నఁ
దనుమనోధనములతగులాడ్చిశివుని - నెనయుమహోపాయమిది యనివినుఁడు
అన్నదమ్ములును పోట్లాడిన సుద్దు - లెన్నఁడు కథలు గా వింతుల తోడి
విషయభోగంబుల వెతల వర్ణించు - విషమ కావ్యము గాదు వివరించిచూడఁ
గడుపుకక్కుర్తికిఁ గర్మకాండంబు - తడయక పెట్టు తంత్రంబును గాదు
రణ మిందు నంతఃకరణములతోడ - ఫణికన్యతోడిసంబంధంబు సురత
మల చిదాకాశమయత్వంబు తృప్తి - పిలసిల్లు నీకృతి వేడ్కతో వినుఁడు
సచ్చరిత్రుల సుప్రసంగంబు గాని - నిచ్చనిచ్చలు జన్మనీరధిం గూలి
పొరలుచు దరిఁజేరఁ బోలేనిహీన - నరకీటకముల వర్ణన మిదిగాదు
కర్మాంధకారసంగతిఁ జిక్కి శైవ - ధర్మంబెఱుంగక తమయిచ్చ నడుచు
దుర్మదాంధులఁ జెప్పు దుష్కథ గాదు - నిర్మలశివభక్తినిశ్రేణి మఱియు
భుక్తిముక్తులనిచ్చు పుణ్యపణ్యంబు - భక్తులాలింపుఁడీ ప్రభులింగలీల’’

“ఈహితానుషంగ! యేకామ్రగురుచిత్త, నలినభృంగ సోమనాథలింగ” అనుమకుటముతో పాలకురికి సోమనాథకవి కంకితముగా నాతనిశిష్యప్రశిష్య కోటిలోఁ జేరిన యొకకవిచే రచింపఁబడిన అన్యవాదకోలాహల మనుశతక మొకటి ముద్రిత మయి ప్రచారములో నున్నది. అందు గ్రంథకర్త పేరు గానరాదు. శ్రీ శేషాద్రిరమణకవు లది పిడుపర్తి సోమనాథకృత మని వ్రాసిరి, కాని, యందుల కాధారము మృగ్యము. శతకకర్త పిడుపర్తివారికుటుంబములోని వాఁడే కాఁదగును గాని యతఁడు సోమనాథుఁడే యని నిర్ధారింప వీలు లేదు. ఇందుఁ గూర్చి దుందుభిసంవత్సరములో ఆంధ్రపత్రికాసారస్వతానుబంధములో నేను వ్రాసిన “పిడుపర్తి సోమనాథకవి అన్యవాదకోలాహల కర్తయా ?” అనువ్యాసము జిత్తగించునది.

(౩) పిడుపర్తి బసవప్ప.

ఇతఁడు పైని చెప్పిన సోమనాథకవితమ్ముఁ డగుపాలనార్యుని పుత్రుఁడు. ఈతఁడు పూర్వోక్త మయిన ప్రభులింగలీలనే సోమనాథుని ద్విపదకావ్యము నుబట్టి యయిదాశ్వాసముల పద్యకావ్యముగా రచియించి, భృంగిరిటిగోత్రుఁడు వీరశైవాగ్రగణ్యుఁడు నగుచల్లపల్లి మల్లయారాధ్యున కంకిత మొనర్చెను. కవి శైలి తెలియుటకయి యిట నొకటి రెండుపద్యములను మాత్రము దాహరించెదను.

“గద్దరియంత్రము నెచ్చెలులు కార్యముఁ జెప్పిన రాజు విన్న నా
వద్దకఁ, గాయిలోన నగుఁబాటగుఁ గూటము నిందచెందు, నీ
సుద్దులఁ దోడిభామినుల సూయయొనర్తు రెఱింగి రేవి యీ
మద్దెలకాఁడు నన్నును భ్రమింపఁజేసెను బాపు దైవమా!
పరువడి సాధుసంగతులఁ బాయక, నిత్యము రోగపీడలం
బొరయక, దుఃఖముల్ సుఖముఁ బోఁడిమినొక్కటి చేసి, తిట్టినన్
గిఱుగక ప్రస్తుతించినను వేడుకచెందక, సౌమ్యబుద్ధితోఁ
దిరిగెడు భక్తమండలికిఁ దేకువ మోక్షము గల్గునందెనా!”

ఇతనియాశ్వాసాంతగద్యవిధము నీదిగువ నుదాహరించెదను. “ఇది శ్రీమత్పాలకురికి సోమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ కవితాచాతుర్య ధుర్య పిడుపర్తి పాలయాచార్యపుత్త్ర కులపవిత్ర బసవన్ననామధేయప్రణీతం బైన ప్రభులింగలీల యనుశివజ్ఞానమహాప్రబంధంబునందు...............”

కాలము:—పాల్కురికి సోమనాథకవి మొదటిప్రతాపరుద్రుని కాలమున నఁగా క్రీ॥ శ॥ 119౦ ప్రాంతమున నున్నవాఁడని నిర్వివాదముగ నిర్ధారణమైన విషయము. పద్యబసవపురాణావతారికను బట్టి సోమనాథునిశిష్యుఁడైన శివరాత్రి కొప్పయ్యకును పిడుపర్తి బసవకవికిని నడుమ మూఁడుతరముల యంతరము మాత్రమున్నట్లు కనఁబడును. దీనినిబట్టి తరమునకు 40 సం॥ చొప్పున గణించినను పిడుపర్తి బసవకవి కాలము రమారమి క్రీ॥ శ॥ 1400 ప్రాంతమగును, కాని, యది సరికాదు. ఈబసవపురాణావతారికలో నొకపద్యమున శ్రీనాథుని నైషధఖండితారాధ్యచరిత్రములు పేర్కొనఁబడినవి. అందుచే బసవకవియు నాతనికుమారుఁడు సోమనాథకవియు శ్రీనాథునితరువాత నధమపక్షము 50, 60 సంవత్సరములకు, అనఁగా, క్రీ॥ శ॥ 1500, !520 ప్రాంతమున నుండియుండు రనుట సమంజసము. కావున బసవపురాణావతారికలోఁ జెప్పఁబడిన వంశానుక్రమము సరిగాదని తలంపనగును.

క “ధరఁ బాలకురికిసోమే, శ్వరగురు కారుణ్యహస్తసంభవుఁ డగుటన్
గురుదత్తలింగభావాం, తరుఁడై శివరాత్రి కొప్పనాథుం డొప్పన్.
క. ఆకొప్పయ్యకుఁ బుణ్య, శ్లోకుఁడు బసవయ్య పుట్టెసోమేశునకున్
జోకఁ బిడుపర్తిలోపలఁ, బ్రాకారముఁ బువ్వుఁదోఁట బాగుఘటించెన్.”

అనుపద్యములలో ‘ఆకొప్పయ్యకు’ అనుపదమునకు ఆకొప్పయ్య

వంశమున నని యర్థమూహింపఁదగు నని నాయభిప్రాయము. దీక్షాబోధకృతిపతి యగు వీరభూపాలునియొక్కయు, ద్విపదప్రభులింగలీల రచియింపించిన నెల్లూరి రామలింగయ్యయొక్కయుఁ గాలము తెలిసిన నీకవులకాలమును సులువుగా నిర్ణయింపనగును. కాని యందులకుఁ దగినయాధారములు గానరావు.

దేశము:—వీరిపూర్వులనివాసస్థల మగు పిడుపర్తియు వారల కగ్రహారముగాఁ బడసిన దోకిపర్తియు నిజామురాష్ట్రస్థము లని తలంచి శ్రీశేషాద్రిరమణకవులు పిడుపర్తి సోమనాథునిఁగూర్చి వ్రాయుచో నాతని నిజామురాష్ట్రకవిగాఁ బరిగణించిరి. కాని యాగ్రామము లారాష్ట్రమున నేజిల్లా యేతాలూకాలో నున్నవో వివరింపరయిరి. ఈగ్రామము లచ్చటివే యైనచో వీరి నారాష్ట్రకవులుగా గణించుట కెట్టియభ్యంతరము నుండనేరదు కాని వీరికులగురుఁ డగు పాల్కురికి సోమనాథుఁడు నిజామురాష్ట్రీయుఁ డయిన కారణమునుబట్టి యైనచో మాత్రము వీరుఁగూడ నారాష్ట్రీయులే యని తలంపరా దని నాయభిప్రాయము వీరివంశీయు లనిచెప్పికొను వారు జంగము లిప్పుడు గుంటూరుమండలములో కనగాల, గరుడాచలపాలెము మున్నగుగ్రామములలో నున్నారు మఱియు నీమండలములోనే తెనాలితాలూకాలో పిడుపర్తి, అనుగ్రామ మున్నది. డోకిపర్తి, దోకిపర్తి అనునామములుగల గ్రామములు కూడ నాప్రాంతముననే మొదటిది కృష్ణామండలములో గుడివాడతాలూకాలోను రెండవది గుంటూరుమండలములో సత్తెనపల్లితాలూకాలోను నున్నవి పద్యప్రభులింగలీల కృతిపతి యగుచల్లపల్లి మల్లయారాధ్యుఁ డాగ్రంథమున, "చల్లపలిశాసన! వైభవపకశాసనా" అని సంబోధింపఁబడినాఁడు. చల్లపల్లి యనుగ్రామము కూడఁ గృష్ణామండలములో నున్నది. వీరివంశీయుల మని, చెప్పికొనువారు తెనాలితాలూకాలోని పిడుపర్తి, అనుగ్రామము తమపూర్వుల కగ్రహారముగా నొసంగఁబడె నని చెప్పుచున్నారు. కొండవీటిదండకవిలెలో నుదాహృతములయినమొదటి ప్రతాపరుద్రుని శాసనములలో నొకదానిలో "సోమనారాధ్యగురవే పిడుపర్తిపురం దదౌ" అని యున్నది. ఆశాసనముననే మఱికొందఱితరులకు దాన మొసంగఁబడినట్లు లుదాహృతము లయిన ధరణికోట, ఇక్షుపురి (చెరుకూరు) మున్నగు గ్రామములు కూడ నాప్రాంతముననే గుంటూరుమండలములో నున్నవి. అందుచేఁ బాలకురికి సోమనాథుఁడు ప్రతాపరుద్రునివలన నగ్రహారముగా నొందిన పిడుపర్తి తెనాలితాలూకాలోనిగ్రామమే

యనియు దాని నాఁటకు శివరాత్రి కొప్పయ్య మున్నగు తనశిష్యుల కొఱకుఁ
గా వారచ్చట స్థిరనివాస మేర్పఱిచికొని యుండు రనియు, ఆకారణముననే
వారి యింటిపేరు, తరువాత, పిడుపర్తివా రని మాఱి యుండు ననియు నేఁ దలం
చుచున్నాను—ఇత్యాది కారణములచే నీపిడుపర్తికవు లసలు గుంటూరుమం
డలమువారేమో యని నాయనుమానము. నిజాము రాష్ట్రములోఁ గూడ
వరంగల్లుప్రాంతమున పిడుపర్తి, దోగిపర్తి యను గ్రామము లున్నట్లు వినియుంటి
మని నామిత్రులు శ్రీ చిదిరెమఠము వీరభద్రశర్మగారు నాకుఁ దెలియఁబఱచిరి.
స్థలజ్ఞులగు విజ్ఞులను సత్యనిర్ణయ మొనరింపఁ బ్రార్థించెదను.

ద్విపదరచనము:—తమకులగురువుం డగుపాలకురికి సోమనాథుని మార్గ
మనుసరించి వీరుకూడఁ దమప్రధానగ్రంథములను జానుదెనుఁగున జాతీయ
చ్ఛంద మగుద్విపదలో రచించి మతవ్యాప్తికిఁ దోడ్పడుట యెంతయుఁ బ్రశం
సనీయము. కాని సోమనాథునికవితలో నున్నంత పాటవము జాతీయత వీరికవి
త్వమునఁ గానరాదు. సోమనాథునికావ్యములు స్వతంత్రకృతు లగుట యు,
వీరివి కర్ణాటకావ్యముల కాంధ్రీకరణము లగు వేదాంతగ్రంథము లగుట యు
నిందులకుఁ గొంతవఱకుఁ గారణము కావచ్చును ఉన్నంతలో దీక్షాబోధ
కంటె ప్రభులింగలీల రచనములో జాతీయత హెచ్చుగాఁ గానవచ్చును. సోమ
నాథునిశైలికన్న వీరిశైలి సరళముగా నుండును. శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు
భారతిలో (సం॥౧ సం॥౧) ప్రకటించిన "శివకవులు"అను వ్యాసమందును, బస
వపురాణపీఠికయందును భాషావిషయమున సోమనాథాదిశివకవులు చూపిన
వైలక్షణ్యమును గూర్చి కొంత చర్చించిరి. పాల్కురికి సోమనాథుఁడు 'అనియత
గణైః' 'యతిర్వా' 'ప్రాసో వా' అను సంస్కృతసూత్రముల నుదాహరించి,
ద్విపదలలోఁ బ్రాసయతి చెల్లు ననుట ప్రాచీన కవిసమ్మతమే యనియెంచి తన
గ్రంథములలో దానిని బాహాటముగాఁ బాటించినాఁడు. అతనికిఁ బూర్వపు
ద్విపదకావ్యములు మనకు లభింపనందున నీయతిని సోమనాథుని పూర్వకవు
లెంతవఱకుఁ బాటించిరో నిర్ణయింప రాకున్నది. కాని సోమనాథునకు సమ
కాలీను లగురంగనాథాదులు దీనిని క్వాచిత్కముగఁ బాటించిరి. "మాటిబసవ
పురాణ"కర్త యగు బచ్చు సిద్ధకవి సోమనాథుని మార్గమునే యనుసరించి యం
దుల కుపబలముగా నిట్లు చెప్పికొనినాఁడు.

"........................ఇలఁ బాలకురికి సోమేశుండు మున్ను
తొలఁగక ప్రాసయతుల్ ద్విపదలను-లలి రచించుట యది లక్ష్యంబుగాను
నెలమి రేఫలకారములు శివకావ్య-ములయందుఁ జెల్లుఁ దప్పులుగావుగాన
ఆపాల్కురికి సోము ననుమతి నేను - దీపితప్రాసయతిచ్ఛందసరణి
నామహాగురుదేవు ననుమతియట్లు - శ్రీమెఱయంగ రచించితి నిట్లు."

కాని సోమనాథునిఁ దమకులగురువుగా నారాధించు సిడుపర్తికవు లాతనికి సమ్మతమయిన యీ ప్రాసయతిని దమద్విపదలలో నారాధింపకుంటుట యాశ్చర్యముగా నున్నది. నేఁ బరికించినంతవఱకు దీక్షాబోధయందుఁ గాని ప్రభులింగలీలలోఁగాని ప్రాసయతి ప్రయోగము గానరాలేదు. ఇందుకుఁ గారణము ద్విపదలలోఁ బ్రాసయతి చెల్ల దనునభిప్రాయము వీరికాలమునాఁటికి మరల వ్యాప్త మగుటయు, అనంతుఁడు మున్నగు లాక్షణికులు "శ్రీమందిరాకారు జితదైత్యధీరుఁ, గీర్తించుచోఁ బున్యావర్తనుం డనుచు, యతి మాఱు ప్రాస మట్లచ్చోట నిడక" అని శాసించుటయు నిట్టి యభిప్రాయములను శాసనములను ద్రోసివేయుసాహస మీకవులకు లేకుండుటయు నని నేఁ దలఁతును.

—। ప్రభాకరశాస్త్రిగారి పరిశోధనము ।—

పయిని వ్రాసినట్లు దీక్షాబోధకర్త పిడుపర్తి బసవకవి యనియుఁ బద్య బసవపురాణకర్త యాతనితనయుఁడు సోమనాథకవి యనియుఁ దద్గ్రంథముల వలనఁ దెలియుచుండఁగా బసవపురాణపీఠికలో శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు "పద్యబసవపురాణకర్త యగుపిడుపర్తి బసవన తండ్రి సోమనాథుఁ డీదీక్షాబోధను రచించెను" (పుట 57) అనియు "ఈబసవపురాణమును బద్యకృతిగా రచించిన పిడుపర్తి బసవన కడునేర్పరి" (పుట 125) అనియు నిత్యాదిగా వ్రాసి చరిత్రజ్ఞులకుఁ జాల నాశ్చర్యము గలిగించిరి. ఈవ్రాఁత లేఖకవశఁ బ్రమాదికము లేమో యని యనుకొంద మన్న నొకటిరెండుచోట్ల గాక సర్వత్ర యట్లేవ్రాయుటయేగాక పయిగా 128 పుటలో అధోజ్ఞాపికలో (foot note) నిట్లు హెచ్చరించి తమయభిప్రాయమే సరియైన దని సమర్థించినారు. "పద్య బసవపురాణకర్త పిడుపర్తి సోమనాథుఁ డని కవులచరిత్రము మొదలగు గ్రంథములు పేర్కొన్నవి. ఆగ్రంథములందు గద్యములందుఁ గూడ నట్లే కానవగును. కాని కృత్యవతరణికలోఁ జూడఁగాఁ దత్కర్త పిడుపర్తి బసవన యని యేర్పడును. పరిశోధించియే నే నీమార్పును జేసితిని. గద్యములందు సోమ

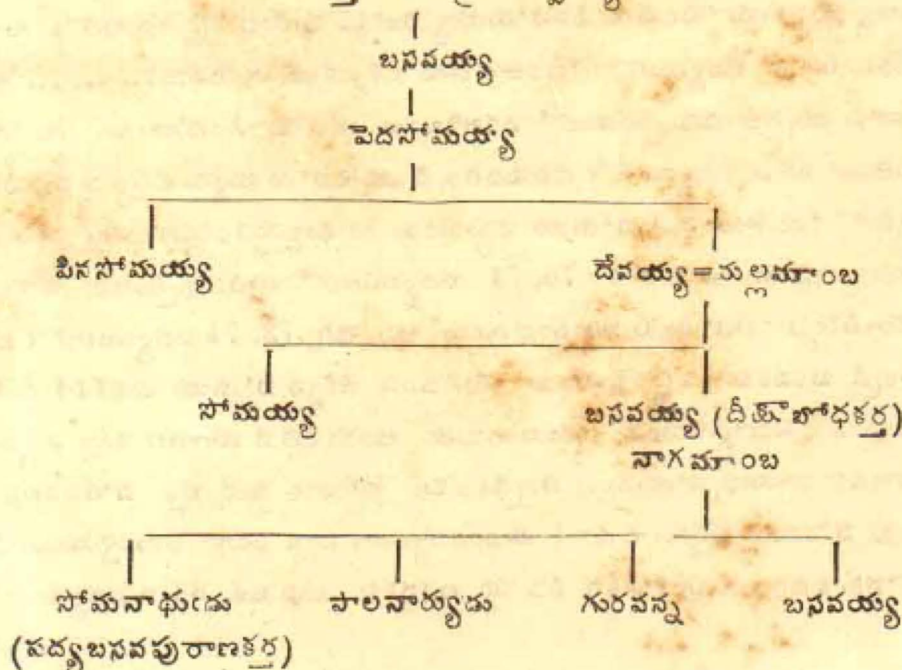
అవతారికలో 73, 74 పద్యములలోఁ (వీనిని పైని నుదాహరించి యుంటిని) దనతండ్రి బసవకవిని, 75-76 పద్యములలోఁ దల్లి నాగమాంబను వర్ణించిన తరువాత 77-వ పద్యమును సోమనాథుఁ డిట్లు వ్రాసినాఁడు.

సీ. "ఆనాగమాంబకు నత్యంతశివభక్తి యుక్తుఁడౌ బసవనార్యునకుఁ బుత్త్ర
లనుపమానచరిత్రు లతిపవిత్రులు నల్వురైరి ధర్మార్థకామామృతములు
మూర్తులుదాల్చినా మొదలసోమన్నయుఁ జాలన్న గురవన్న బసవనయును
వారిలోనను నేనవరజుండ బహుకావ్య నాటకాలంకార నటన వేదిఁ
జెప్పఁదొడఁగినాఁడ శ్రీబసవపురాణ, మవనిఁ బద్యకావ్యమై చెలంగ
మంజులోక్తియుక్తి మత్కులగురుఁడైన, పాలకురికి గురునిఁ బతినిఁ జేసి."

ఇందులో 4 వ పాదములో 'నేనవరజుండ' అనుదానికి శాస్త్రిగారు "నేను + అవరజుండ" అని పదవిభాగము చేసికొని మూఁడవపాదమునఁ బేర్కొనఁ బడిన సోదరులు నల్వురిలోఁ గడపటివాఁ డగుబసవనయే గ్రంథకర్తయని తలంచిరి కాఁబోలును. కాని పూర్వసందర్భములను బర్యాలోచించినచో నీపదవిభాగము సరియైనది కాదని తెలియఁగలదు. 'నేన + వరజుండ' (అగ్రజుఁడనగు నేనే) అనునదియే కవి యభిప్రాయమై పూర్వాపరసందర్భముల కనుగుణముగా నున్నది. పయివంశవృక్షములో మూఁడవపురుషుఁ డగు పెదసోమయ్య పెద్దకుమారుఁ డగు పినసోమయ్యయొక్క పుత్త్రుల వర్ణించుటలోఁ గూడ నీకవి 6౨ వ పద్యములో 'వరజుం డగు సిళ్యంకయ-గురువరు.........'అని వ్రాసి యగ్రజుఁడను నర్థములో వరజశబ్దము నుపయోగించినాఁడు. మఱియు నితఁడు 68 వ పద్యములోఁ దన పెదతండ్రి యగుసోమయ్యను వర్ణించుచు, ఎత్తుగీతిలో 'మనుజుండైన సోమయ సద్గుణుండు సాధుసమ్మతసద్గుణాసక్తుఁ డగుచు' అని వ్రాసి యటుతరువాత 70, 71 పద్యములలో నాతనిపుత్త్రులను వర్ణించి యాపిమ్మట 'ఆసోమేశు ననుసంభవుఁడు' అని చెప్పి 73, 74 పద్యములలోఁ దన తండ్రి బసవకవిని వర్ణించినాఁడు. ఈపయిని జెప్పిన సోమయ మనకవికి దీక్షాగురుఁడో విద్యాగురుఁడో యైయుండును. అందుచేతనే యాతని నట్లు వర్ణించినాఁడని నాయభిప్రాయము. తండ్రికంటెఁ బెద్దవాఁ డున్నప్పు డాతనివలననే దీక్ష నొందుట ధర్మము గదా! ఈసందర్భముల నిట్లు సరిగా సమన్వయము చేసికొనక పద్యబసవపురాణకర్త పిడుపర్తి బసవకవి యనియు, 68-వ పద్యములోఁ

నాథుఁ డని యుండుటకుఁ గారణము మృగ్యము.'' శ్రీ శాస్త్రిగారి కిట్టి విపరీతములు పొడకట్టె నేమో కాని యస్మదాదుల కేరికిని బసవపురాణావతారికను బట్టి యట్టి వేవియు గోచరింప వని నాతలంపు కవి యవతారికకు భిన్నముగా గద్యము నెట్లు వ్రాయునో తెలియకున్నది. బసవకవియే బసవపురాణకర్తయై గ్రంథావతారికలో నాతఁ డట్లే చెప్పుకొన్నచో గద్యము మఱొకవిధమున వ్రాయఁ గారణమేమి? గ్రంథకర్తృత్వము తనపై వేయించుకొను దురుద్దేశముతో సోమనాథుఁడే గద్యను మాత్ర మట్లు మార్చి పితృద్రోహ మొనర్చె నని శాస్త్రిగారు చెప్ప సాహసింపరుగదా! తాము పరిశోధించిన దేదియో యెట్టు లీనూత్నవిషయమును దాము కనిపెట్టఁ గల్గిరో శాస్త్రిగారు విస్పష్టముగ వివరించిన బాగుండును. శాస్త్రిగారి వ్రాఁత చూచిన తరువాత నాశ్చర్యముతో నీగ్రంథావతారికను నేను మరలఁ బరిశీలించితిని, కాని వీరియీవిపరీతాభిప్రాయమున కాకరము నాకెందును గానరాలేదు. పూర్వాపరసందర్భములను సరిగా గమనింపకయుఁ గొన్నిపద్యములను సరిగా సమన్వయము చేసికొనకయు వీ రిట్టిదుర్భ్రమలపాలయియుందు రని నాయభిప్రాయము. గ్రంథావతారికలో సోమనాథుఁ డొసంగిన వంశానుక్రమణిక నీవిషయమున మన కవసరమయినంతవఱకు క్రిందఁ జూపుచున్నాఁడను.

పిడుపర్తి శివరాత్రి కొప్పయ్య

అవతారికలో 73, 74 పద్యములలోఁ (ఏనిని పైని నుదాహరించి యుం
టిని) దనతండ్రి బసవకవిని, 75-76 పద్యములలోఁ దల్లి నాగమాంబను వర్ణిం
చిన తరువాత 77-వ పద్యమును సోమనాథుఁ డిట్లు వ్రాసినాఁడు.

సీ. "ఆనాగమాంబకు నత్యంతశివభక్తి యుక్తుఁడౌ బసవనార్యునకుఁ బుత్త్రు
లనుపమానచరిత్రు లతిపవిత్రులు నల్వు రైరి ధర్మార్థకామామృతములు
మూర్తులు దాల్చినా మొదలసోమన్నయుఁ జాలన్న గురవన్న బసవనయును
వారిలోనను నేనవరజుండ బహుకావ్య నాటకాలంకార నటనవేదిఁ
జెప్పఁదొడఁగినాఁడ శ్రీబసవపురాణ, మవనిఁ బద్యకావ్యమై చెలంగ
మంజులోక్తి యుక్తి మత్కులగురుఁడైన, పాలకురికి గురునిఁ బతిని జేసి."

ఇందులో 4 వ పాదములో 'నేనవరజుండ' అనుదానికి శాస్త్రిగారు
"నేను + అవరజుండ" అని పదవిభాగముచేసికొని మూఁడవపాదమునఁ జేర్కొ
నఁ బడిన సోదరులు నలువురిలోఁ గడపటివాఁ డగుబసవనయే గ్రంథకర్తయగు
నని తలంచిరి కాఁబోలును. కాని పూర్వసందర్భములను బర్యాలోచించినచో
నీపదవిభాగము సరియైనది కాదని తెలియఁగలదు. 'నేన + వరజుండ' (అగ్ర
జుఁడనగు నేనే) అనునదియే కవి యభిప్రాయమై పూర్వాపరసందర్భముల కను
గుణముగా నున్నది. పయివంశవృక్షములో మూఁడవపురుషుఁ డగు పెదసోమ
య్య పెద్దకుమారుఁ డగు పినసోమయ్యయొక్క పుత్త్రుల వర్ణించుటలోఁ గూడ
నీకవి 69 వ పద్యములో 'వరజుం డగు నిశ్శంకయ-గురువరు.........'అని
వ్రాసి యగ్రజుఁడను నర్థములో వరజశబ్దము నుపయోగించినాఁడు. మఱియు
నితఁడు 68 వ పద్యములోఁ దనపెదతండ్రి యగుసోమయ్యను వర్ణించుచు, ఎత్తు
గీతిలో 'మమరుండైన సోమయ సద్గురుండు సాధుసమ్మతసద్గుణాసక్తుఁ డగుచు'
అని వ్రాసి యటుతరువాత 70, 71 పద్యములలో నాతనిపుత్త్రులను వర్ణించి
యాపిమ్మట 'ఆసోమేశు ననుసంధవుఁడు' అని చెప్పి 73, 74 పద్యములలోఁ దన
తండ్రి బసవకవిని వర్ణించినాఁడు. ఈపయినిఁ జెప్పిన సోమయ మనకవికి దీక్షా
గురుఁడో విద్యాగురుఁడో యైయుండును. అందుచేతనే యాతని నట్లు వర్ణించి
నాఁడని నాయభిప్రాయము. తండ్రికంటెఁ బెద్దవాఁ డున్నప్పు డాతనివలననే
దీక్ష నొందుట ధర్మము గదా! ఈసందర్భముల నిట్లు సరిగా సమన్వయముచేసి
కొనక పద్యబసవపురాణకర్త పిడుపర్తి బసవకవి యనియు, 68-వ పద్యములోఁ

చేర్కొనఁబడిన సోమయయే యతనితండ్రి యనియు, నతఁడే దీక్షాబోధకర్త యనియు శాస్త్రిగారు దుర్భ్రమలపాలయినట్లు తోఁచుచున్నది. అట్లయినను 77-వ పద్యములో మొదటిపాదమున "బసవనార్యునకుఁ బుత్త్రు" లను సమాసమును, 73 పద్యములో దీక్షాబోధాదికర్తృత్వవివరములతోఁ జేయఁబడిన బసవకవివర్ణనమును గుర్తింపకుండుట శోచనీయము. ఇంతయేల? 'గ్రంథకర్తృ వంశానుక్రమము' అనుశీర్షిక క్రింద నున్న యీపద్యములమాట యటుండఁగాఁ గృత్యాదిని "గ్రంథోత్పత్తి కారణము" అను శీర్షికక్రింద సోమనాథుఁడు తనపినతండ్రి బసవకవి యాజ్ఞాపించెననే తానీపద్యకావ్యకరణమునకుఁ గడంగితినని చెప్పిన వృత్తాంతము సకలసంశయములను నివారించి సోమనాథుఁడే గ్రంథకర్త యను విషయమును విస్పష్టపఱుపఁగలదు ఈక్రిందిపద్యములఁ జిత్తగింపుఁడు.

సీ. " ... ...
అనుచుఁగొనియాడవహిరశక్తి నట్టిఘనుఁడు, దేవనార్యుని నెయ్యంపుదేవియైన
మల్లమాదేవిపుత్త్రుఁ డామ్నాయవేది, భవ్యగుణహారి పిడుపర్తి బసవశౌరి.

క. నను నొకనాఁ డాత్మాంకస్థునిఁ గనుఁగొని పాలకురికి సోమేశునిపే
రను బసవపురాణము ప, ద్యనిబద్ధత వెలయఁజేయఁ దలఁచితిని సుతా!

మ. అది వేదాగమసారసంగ్రహము ... ... నీ
వది చెప్పం దగుఁ బద్యకావ్యముగఁ గావ్యప్రజ్ఞ నీస్వంబుగన్.

క. ఆవేదార్థము ద్విపదలు, నీవిప్పుడు పద్యములుగ నిర్మించిన భ
క్తావలి మెచ్చున్ శివకవు, లీవిధ మంగీకరింతు లిష్టము మాకున్.

క. నీవను సోమేశుని ద్విప, దావళి పద్యములు నేయు మందుల యర్థం
బావంతయు దిగవిడక, యేవియు మున్నందు లేని విడకు కుమారా.

సీ. చదివించినారము శబ్దార్థపారముల్ కావ్యనిర్మితశక్తి గలదు నీకు
మనకులాచారుఁడై మహివీరశైవైకమార్గంబు చూపినమహితయశుఁడు
సోమేశ్వరుని గృతిస్వామిగా నియమించి బసవపురాణంబు పద్యకావ్య
మర్థిఁ గావింపుమీ యని యానతీయఁ గరములు శిరమునందిరవుకొల్పి
మీకు నంకితముగ నాకాంక్ష నొకకృతి, నేయువేడ్కవారుఁ గాయదెపుడు
మీయనుజ్ఞనైన మీమాట నడవనెట్లు, నేయు మన్న నట్లు నేయువాఁడ.

క. అని నేను విన్నవించిన, విని నను గారుణ్యదృష్టి వీక్షించి మహా
త్మునిఁ బాలకురికి సోమే, శునిఁ గృతిపతి నేయు సకలశుభదము సునకున్.

క. నాకొకకృతి నీఁదలఁచుట, చేకొని సంతసము నాకుఁ జేయుట మైనన్
ఆకృతి గురువులకిచ్చిన, నాకును సంతసము శతగుణంబగుఁ బుత్రా!

వ. కావున నీవు మాపేర నంకితంబుగా వేఁబ్లోక్తప్రబంధం బనుసంధించు తలం
పుజ్జగించి.........సోమేశ్వరుఁడు ద్విపదలు సేసిన బసవపురాణంబు
సోమేశ్వరునిపేరన.........పద్యకావ్యంబు గావింపు మని యాన
తిచ్చినం దద్వచనంబు శిరంబునం ధరించి చెప్పంబూనిన కావ్యకన్యకా
ముఖమండనాయమానం బగుకృతిపతిమాహాత్మ్యంబు ప్రథమకథనీయమా
నంబు గావున దాని వర్ణించెద... ..."

కావున దీనిని జదివినచో బసవకవి కుమారుఁడు సోమనాథుఁడే పద్యబసవ
పురాణకర్త యని యెట్టివారికిని విశదముగాకమానదు. అందులకనుగుణముగనే
యాశ్వాసాంతగద్య మీవిధమున నున్నది. "ఇది శ్రీ మత్పాలకురికి సోమేశ్వర
ప్రసాదలబ్ధ ప్రబంధనిబంధనశక్తియుక్త శ్రీ పిడుపర్తి బసవనార్యపుత్త్ర కుల
పవిత్ర సోమనామధేయ శివకవిప్రణీతం బయినబసవపురాణంబు ...."
ఇదియునుం గాక ప్రభులింగలీల యందు నెల్లూరి రామలింగయ్య సోమనా
థునిఁగూర్చి చెప్పినట్లుగా నున్న యీక్రిందివాక్యములు గూడఁ బైవిషయము
ను రాద్ధాంత పఱుపఁగలవు.

"రసికుఁడు నెల్లూరి రామలింగయ్య
నన్నురప్పించి మన్నన గారవించి, యున్నతాసనమున నునిచి పిడుపర్తి
సోమయదేవ సంశుద్ధసద్భావ, శ్రీమన్మహాదేవసేవానుభావ
కులగురుండగు పాలకురికిసోమేశుఁ, డెలమిఁజెప్పినకృతు లిలవెలయించి
భవదీయజనకుఁడు బసవనార్యుండు, సవిశేష శైవదీక్షాబోధ చెప్పె
బసవపురాణంబు, పద్యకావ్యముగ, రసికులౌననఁగ మీరలు చెప్పినారు"

కావునశాస్త్రిగారివ్రాఁతలు వీరశైవమతచరిత్రముఁగూర్చి వారు వెలు
వరించిన సిద్ధాంతములవలెనే విపరీతపరిశోధనఫలితము లని వేఱ చెప్పనవసర
ములేదు.

దీక్షాబోధకర్త యీసోమనాథునితండ్రి బసవకవి యని పైయుదాహర
ణాదులవలన సువ్యక్తమగుచుండ శాస్త్రిగారు, బసవనతండ్రి సోమనాథుఁ డా
గ్రంథము తెనిఁగించె నని వ్రాయుట తప్పని వేఱ చెప్పనక్కఱలేదు. బసవకవి
తండ్రి దేవనార్యుఁడు గాని సోమనాథుఁడు కాఁడు దేవనార్యునిపుత్త్రుఁడును,

సోమనాథుని తండ్రియు నగు బసవకవియే దీక్షాబోధకర్త. ఆగ్రంథావతారిక యందలి వాక్యములును, ఆశ్వాసాంతగద్యమునుగూడ నీవిషయమును స్థిరపఱుపఁగలవు. చూడుఁడు.

"తెలుఁగుకవిత్వంబు, తేటగాఁజెప్ప-బలియుండుపిడుపర్తిబసవనాహ్వయుఁడు
వారిచేఁ జెప్పింపవలయు నీచరిత - మారూఢి ద్విపదగా నని తలపోసి
వీరబాణాత్మజూవిభుతిమ్మశౌరి - వీరభూపాలుండు వేడ్క దైవాఱ
దీనిధి పిడుపర్తి దేవతయ్యకును - మానిని మల్లమాంబకుఁ దనూభవుని
... ...
పరమమాహేశ్వరపదసేవనైక - పరతంత్రుఁ బిడుపర్తి బసవనాహ్వయుని
ననుఁ బిలిపించి సన్మానంబుచేసి - వినయంబుతో భూతి వీడ్యమర్పించి."

"ఇది పాలకురికి సోమేశ్వరారాధ్య - పదములశిష్య శిష్యప్రశిష్యుండు
... ...
త్రివిధప్రసాదపరిమితసుజ్ఞాన - భవపూర్తి పిడుపర్తి బసవనాహ్వయుఁడు
రచియించు శైవపురాణతంత్రములఁ, బ్రచురమాభక్తిసభాయోగ్యమైన
ఘనవీరశైవదీక్షాబోధయందు ... ..."

ఈవిషయములఁ గూర్చి శాస్త్రిగారి కింకను సందేహము లుండి వారి సిద్ధాంతము లే సరియైన వనునమ్మక మున్నచోఁ దమపరిశోధనవివరములనువిస్పష్టపఱిచిచరిత్రజిజ్ఞాసువుల సంశయములఁదొలఁగింతురుగాక యని ప్రార్థించుచు నీవ్యాస మింతతో ముగించుచున్నాఁడను.

త్రైవిక్రమము.

ఈగ్రంథము బ్రహ్మశ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. ప్రథమమున బిరుకోటీగారిచే 'శ్యామా' అనుపత్రికయందుఁ బ్రకటింపఁబడినటులఁ దెలియుచున్నది. ఇందు రూపకములరీతి నంకవిభజనము లేదు. నటీసూత్రధారులసంభాషణముతో నీగ్రంథము ముగియుచున్నది పారిషదుల సమక్షమున నొకచిత్రపట మనుర్వఁబడి యందలి యితివృత్తము నటీసూత్రధారులసంభాషణమున వర్ణింపఁబడును. ఇట్టిది దశరూపకములందుఁ గాని యష్టాదశోపరూపకములందుఁ గాని లేదు. రఘువంశాదులవలెఁ గవివర్ణితము గాదు. శాకుంతలాదులవలెఁ బాత్రసంభాషణమును లేదు ఆలంకారికమతానుసారము కావ్యనాటకములమధ్యఁ జేర్పఁదగిన గ్రంథమై యున్నది. నాటకముల రీతి నితివృత్తము నడచుచుండును కాని నటీసూత్రధారులసంభాషణముతో నిది ముగియును.

—ప్రాచీనులు-కథాకథనము—

చైత్రిక, గ్రాంథిక, సాభికము లని ముత్తెఱంగులుగ నిర్వదించియున్నారు అందు, చైత్రిక మనునది చిత్రరుపుసాహాయ్యమునఁ జెప్పంబడునది. అభినవగుప్తుఁడును దననాట్యశాస్త్రవివృతియందుఁ (బరోడాప్రతి పుట 174)

"తత్రాపి నాట్యచ్ఛాయాత్మకత్వేవ నాట్యస్యైవ వ్యామిా భాగ నిమ్నందా శ్చిత్రపుత్రికా పుస్తప్రభృతయో గ్రంథికాది పరికల్పిత సాక్షాత్కారకల్ప ప్రత్యయసంపదా కథాపర్యంతమ్-"అని వ్రాసియున్నాఁడు ఇట్టివానినే భోజుఁడు శృంగారప్రకాశమున నాఖ్యానకము లని వర్ణించియున్నాఁడు. "ఆఖ్యానకసంజ్ఞాంత ర్లభతే య దభినయన్ పఠన్ గాయన్। గ్రంథిక ఏకః కథయతి గోవిందవ దవహితే సదసి" కాన త్రైవిక్రమము నాఖ్యానక మనవలయును. క్రీడాభిరామమున నొకపడఁతి పల్నాటివీరులచరితంబుఁ బాడుచుండె ననియు నట వారిచరిత మొకచిత్రఫలకంబున వ్రాయఁబడె ననియు వర్ణింపఁబడియున్నది. అదియు నిట్టిదై యుండనోపు నని కవిగారు వ్రాసియున్నారు.

త్రైవిక్రమమున విష్ణువు వామనావతారము నొంది బలిచక్రవర్తిని మూఁడడుగులు యాచించి తనవిశ్వరూపముతో స్వర్గమర్త్యపాతాళముల నాక్రమించె

ననుకథాంశము వర్ణింపఁబడినది. ఇం దెచ్చటను కవినామము గానరాదు. భాసుని దని ప్రకటింపఁబడిన తిరువనంతపురనాటకములలో నిది దొరకిన దఁట, కాని, యానాటకములఫక్కి యిందుఁగన్పడుటలేదు. ఒకవేళ నిది పల్లవ రాజులగు నరసింహవిష్ణుమహేంద్రవిక్రమవర్మలరచనమయి యుండనోపు నని కవిగారు వ్రాసియున్నారు. అదియు నిరాధారము.

ఈగ్రంథ మలంకారగ్రంథములఁ దెచటను నుదహరింపఁబడలేదు. కాని సుమారు 16 వ శతాబ్దమునాఁటిదగు 'చర్చనా' యను శాకుంతలనాటకవ్యాఖ్యానమున దీనిప్రశంస గలదు. ఈవ్యాఖ్యానము మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత భాండాగారమునఁ గలదు. అందు త్రైవిక్రమమును గూర్చి యిట్లుఁ దెలుపఁబడినది.

“త్రైవిక్రమేతు సూత్రధారేణసహ నట్యాః ప్రవేశః కథ్యతే తతః ప్రవిశతి సూత్రధారః సహప్రియయేతి తన్నచతురశ్రమ్, సూత్రధారేణ ప్రస్తుతాక్షేపో స్వకార్యవిమర్శార్థం సమాహూతానాం నటీప్రభృతీనాం పృథక్ ప్రవేశో యుక్తః అథేహ తాదృశకార్యాభావాత్ సహప్రవేశ ఇతి మన్యతే తత్సాధు, సూత్రధారస్య నాట్యప్రయోగాత్మకం స్వకార్యం వచనంచ నాస్తీత్యపూర్వమేతత్, క్వచిత్ పునః నాంద్యన్తే తతః ప్రవిశతి సూత్రధారః- సూత్ర- ఆర్యే- తృతీయే ఖలు చిత్రపటే ఇత్యాది దృశ్యతే. తత్రాపి సహ ప్రవేశః సిద్ధః అన్యప్రవేశాకథనాత్ - నటానటీత్యంతరా పాత్రనిర్దేశాత్ - తస్యచ వచనోపలంభాచ్చ”

అని నటీసూత్రధారప్రవేశము విమర్శింపఁబడినది మఱియెచ్చట నీగ్రంథము ప్రశంసింపఁబడి యుండలేదు. గ్రంథవిమర్శనోత్సుకులకయి యిందు మూలముగూడఁ జేర్పఁబడినది. విజ్ఞులిందలి నూతనవిషయముల విమర్శింతురు గాక యని మనవి.

త్రైవిక్రమమ్.

(నాన్ద్యన్తే తతః ప్రవిశతి సూత్రధారః సహప్రియయా)

సూత్ర—ఆర్యే, తృతీయేఖలు చిత్రపటే—

దైత్యేన్ద్రమౌళిమణిఘృష్టకిణీకృతస్య
పాదస్య యస్య గగనోద్గమగర్వితస్య
త్రైవిక్రమం త్రిభువనాతత మద్భుతం య
ద్భూతై ర్విముక్త మఖిలం వటువామనస్య.

నటీ—ణమో భఅవదో వటువామణస్స, అయ్య, తదో తదో (నమో భగవతే వటువామనాయ, ఆర్య, తత స్తతః)

సూత్ర—ఆర్యే, శ్రూయతాం దైత్యేన్ద్రం బలిం వైరోచనం కృతాశ్వమేధ మవభృథస్నాతం ముక్తాజాలాలఙ్కృతోత్తమాఙ్గం కృష్ణాజినావలమ్బితోత్తరీయం పత్నీసహితం వరప్రదానాభిముఖం త్రిదశగణభూతహితార్థముపాధ్యాయరూపం బృహస్పతిం పురస్కృత్య స్వయం వటువామనో భూత్వా వామదేవ్యం సామోద్గాయ యజ్ఞసమృద్ధిం ప్రశంస న్నుపసృతో భగవా న్మహావిష్ణుః.

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః.)

సూత్ర—తత స్తం దృష్ట్వైవ ప్రహ్లాదితమనసా బలినా వ్యభిహితం వృణీష్వ వర మితి

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః)

సూత్ర—తత ఆజ్ఞాపయన్నివ మమ గురో ర్యజ్ఞకరణార్థం త్రీన్ క్రమా నిచ్ఛామీ త్యుక్తం భగవతా.

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః)

సూత్ర—తత ఐశ్వర్యమదగర్వితేన తేనా ప్యవిచార్యమాణేన బాఢం దదామీ త్యుక్తం బలినా.

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః)

సూత్ర—తతో లక్షణై ర్విమలవిశాలబుద్ధిహృదయేన సంహ్లాదనామ్నా మాత్యేన వారితం న దాతవ్య మితి.

అయం స విష్ణు ర్మనసా ప్యజేయః
సురాసురాణాం సుఖశోకకర్తా
వటుశ్చ నాయం సకలం విజేతుం
ప్రాప్తో యది స్యా న్న జలం ప్రదేయమ్.

అపిచ—

భిత్త్వా గురుం తవ జఘాన నృసింహరూపీ
వక్షఃస్థలం నఖముఖై ర్నిశితైః పురా యః
సాక్షా ద్ధిరణ్యకశిపుం సుర దైత్యనాథం
ప్రాప్తః ఖలా జితవరప్రవరం విరిఞ్చాత్.

ఇత్యుక్తః సంహ్లాదేన.

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః.)

సూత్ర—తతః.

సోఽయం యది స్యా దహిభోగశాయీ
శార్ఙ్గాసిచక్రోద్గదశార్ఙ్గపాణిః
యుద్ధే ప్యసహాయో యది యాచతే మాం
దాస్యామి సత్యవ్రత మాస్థితోఽహమ్.

అపి చైతద ప్యుక్తం బలినా-

దేహీతి యో వదతి తం ప్రవిశ త్యలక్ష్మీ
ర్నాస్తీతి యో వదతి తం పున రభ్యుపైతి
తస్మా ద్దదామి పృథివీం మధుసూదనాయ
శ్రీరేవ మాం భజతు తం ప్రవిశ త్వలక్ష్మీః.

ఇ త్యేవ ముక్త్వా విసర్జితః సంహ్లాదో బలినా—

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః)

సూత్ర—తతః ఖరమురనరకనముచిప్రభృతిభిర్వార్యమాణః ప్రతార్యమాణ స్తాంస్తా న్నిర్భర్త్స్య స్వాత్మనః సత్యవచనమే వాస్థా యాసురగణహితకరాభ్యాం సురగణాహితకరాభ్యాం కరాభ్యాం జామ్బూనదమయం భృఙ్గారమాదాయ ఇత ఇతో భగవా న్యథేష్టం తోయం గృహాణే త్యుక్తం బలినా.

నటీ — తదో తదో (తత స్తతః.)

సూత్ర—తతః సురగణహితకరే అసురగణవిధనకరే అమలకమలదళ సదృశే తస్మిన్ కరతలే ప్రసృతమాత్రే తోయే ద్విగుణచతుర్భిర్బాహుభి రలఙ్కృత్య త్రైలోక్యప్రమాణం ప్రవిజృంభితో భగవాన్ దివ్యమూర్తిః

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః)

సూత్ర—తతో వివృతవదనదష్టోష్ఠభ్రుకుటీపుటవిషమీకృతరక్తనయనాః ససంరంభ మహామహమికయా సముత్థితా దైత్యేంద్రసఙ్ఘాః.

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః)

సూత్ర—తత స్తస్తేజసైవ త్వం విష్ణు రయం విష్ణు రిత్యన్యోన్యం ప్రహృత్య నష్టా దైత్యాః, హృష్టాదేవాః, ఆహతా దేవదున్దుభయః, అత్యుద్ధూతా వాయవః, అతితపతి స్మాదిత్యః, ఫలితా వృక్షాః, భ్రాన్తా మేఘాః, శాన్తమివ నభః, స్ఖలితాః పర్వతాః, క్షుభితాః సాగరాః, ప్రలీనా వాసుకిప్రభృతయో భుజఙ్గేశ్వరాః కిం ను ఖ ల్విదం—

ప్రలయ మిద ముపేతం కిం ను మాయా న విద్మః
ప్రభు రవతు హరి ర్నో హన్త హాహా హతా స్మః
ఇతి వివిధనిమిత్తై ర్మోహ మభ్యాగతా స్తే
భువనపతి ముపేన్ద్రం సర్వలోకాః ప్రణేముః.

నటీ—తదో తదో (తతస్తతః)

సూత్ర—తతః—

నారాయణాయ హరయే సురశాసనాయ
త్రైలోక్యజన్మలయపాలనకారణాయ
దేవాయ దైత్యమథనాయ జగద్ధితాయ
విశ్వమ్భరాహితకరాయ నమో చ్యుతాయ.

ఇ త్యుక్త్వా ప్రణిపతితాని సర్వభూతాని—

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః)

సూత్ర—విష్ణో ర్విజయం విజయ మి త్యుక్త్వా త్రీన్ లోకాంస్త్రి సప్తకృత్వః భేరీం ప్రహరన్ పర్యట జ్జామ్బవాన్.

దర్పాన్ధః పాదలగ్నో నముచి రపసృతో యా త్యేవ గగనం
సంహ్లాదః పాదయోగా దుపల ఇవ గిరే ర్యాభయా నిపతితః

నిష్పైషా యస్య భూమిః సగిరివనపురాధత్త్రైవ చలితా
ధర్మజ్ఞః సత్యసన్ధః సుకృత ఇవ బలి ర్ధైర్యా న్న చలతి.

అపిచ—

స్వర్గం సురేన్ద్రి ఇవ దత్త మనేకభోగం
పాతాల మేత్య సుతలం హరిణా స దైత్యః
భక్త్యార్చయన్ పరమయా రమతే విభక్తం
కిం వా కరోతి మహతా న సమాశ్రయోయమ్.

నటీ—రమణిజ్జో ఖు కహాజోఓ, అణ్ణం చిత్తపడం వణ్ణేహు అయ్యో-
(రమణీయః ఖలు కథాయోగః, అన్యం *చిత్రపటం వర్ణయ త్వార్యః.

సూత్ర—

ఆర్యే బాఢం హరిపదకథా సేయ మస్తం ప్రయాతా
భక్తి ర్భూయా త్తవ చ మమ చ శ్రీధరస్యాంఘ్రిపద్మే
నశ్య త్వేవం దురిత మసకృ త్పశ్యతాం నృత్యతాం నః
స్వస్థో రాజా భ్యవతు వసుధాం స్వస్తి గోబ్రాహ్మణేభ్యః.

(త్రైవిక్రమం సమాప్తమ్)

---

* చిత్రపటప్రదర్శనముతోఁ గథలుచెప్పుటయే చైత్రికవిధానము. ఈవిధానమున నిప్పటికిని బల్లెటూళ్లలో గొల్లలను యాచించు "తెరచీరలవా"రను నొకజాతివారిచే పద్దకపుచీరల పైఁ గల బొమ్మలను జూపుచు గొల్లల పూర్వవృత్తాంతము చెప్పుట కలదు.

కావ్యాత్మయెద్ది.

ఉభయభాషాప్రవీణ అయలసోమయాజుల నరసింహశర్మగారు, కలవరాయి.

వీనులకు విందులై హృదయంబున కమందానందంబు నిచ్చు కావ్యము లనేకములు భరతఖండంబునఁ బూర్వమునుండి విఖ్యాతిఁ గాంచినవి. అట్టి కావ్య తత్త్వంబుల విమర్శించు సమయమునఁ గావ్యాత్మను గుఱించి యనేకు లనేకవిధముల నిరూపించియున్నారు అం దేది రమ్యమో నిరూపించుటయే నావ్యాసాభిప్రాయము.

I "వక్రోక్తిః కావ్యజీవితమ్'' అని కుంతలాదులు వక్రోక్తిని కావ్య జీవితముగ నుడివిరి

II "జీవితం వ్యంగ్యవైభవమ్" అని వ్యంగ్యమే కావ్యజీవితముగ విద్యానాథాదులు పలికిరి.

III "వాగ్వైదగ్ధ్యప్రధానేపి రస ఏవాత్ర జీవితం" అని రసమే జీవితముగ నగ్నిపురాణమున నున్నది.

IV "ఔచిత్యం రససిద్ధస్య స్థిరం కావ్యస్య జీవితం'' అని క్షేమేంద్రుని యౌచిత్యవిచారచర్చయం దున్నది.

V "రీతి రాత్మా కావ్యస్య'' అని వామనుఁడు రీతినే కావ్యాత్మగ నిరూపించియున్నాఁడు.

ఇందు జీవితమున కౌపమ్యము కలిగినపుడు జీవుఁడు ప్రతివ్యక్తియందు నెట్లుండునో యట్లే యుపమేయవస్తువు ప్రతికావ్యమందును నుండవలయును గదా? అట్టిసామ్య మెవ్వరిమతమం దుండునో మన కదియే యాదరణీయము.

"వక్రోక్తి కావ్యజీవిత" మన్నచో-

"గ్రీవాభంగాభిరామం ముహురనుపతతి స్యందనే బద్ధదృష్టిః
పశ్చార్ధేన ప్రవిష్టః శరపతనభయా ద్భూయసా పూర్వకాయమ్
దర్భై రర్ధావలీఢైః శ్రమవివృతముఖభ్రంశిభిః కీర్ణవర్త్మా
పశ్యో దగ్రప్లుతత్వా ద్వియతి బహుతరం స్తోకముర్వ్యాం ప్రయాతి"

అను మొదలగు కావ్యములందు స్వభావోక్తి గాని వక్రోక్తి లేమిఁ జేసి జీవము లేదనవలయును, ప్రాణము లేని మనుజునివలె శవమనవలయును. కాన నియ్యది యుక్తంబు కాను.

వ్యంగ్యమే కావ్యజీవ మన్న వ్యంగ్యములేని చిత్రకావ్యములయందు-
అనఁగా,

శ్రోణీరక్షణదక్షిణాః క్షతజగచ్ఛ్రోభాధురీక్ష్యక్రమాః
క్షుద్రక్షత్రియపక్షశిక్షణవిధా ప్రౌఢి ప్రకాశ్యేయకాః
ఉద్దామోద్యమనస్య రుద్రనృపతే ర్దోర్దండయోశ్చండయోః
గర్జద్దుర్జనగర్వపర్వతభిదాదంభోళయః కేళయః.

అను మొదలగు కావ్యములందు ధ్వన్యభావముచే జీవితము లేదనియే చెప్పవలయును గాన నియ్యదియు నసమంజసమే యనఁదగును.

ఇఁక రసమే జీవిత మనుటయు నసమంజసమే యగును.

ఏకైకరసమే కావ్యజీవితమా ? లేక నవరసములు కలసి కావ్య జీవితమా ?

ఏకైకరసమే కావ్యజీవిత మన్నచో "కాకతీయవిభోః కీర్తిపుండరీకే విజృంభితే । ధత్తే మధుకరక్రీడాం తమాలశ్యామలంనభః''

ఇట్టియలంకారేణాలంకారధ్వన్యాదులందు రసము లేమిఁజేసి జీవితత్వాభావము కలుగును.

నవరసములు కలసి యున్నచో నవరసములకు నేకత్రావస్థానము లేమిఁజేసి యది యుఁగుదురదు- కాన నీమత మసమంజసమే యన నగును—

ఔచిత్యమే కావ్యజీవిత మను వారియాశయము నవలోకింతము.

కావ్యమున నౌచిత్య మనఁగా రమణీయార్థప్రతిపాదన హేతువగుకళ. ఇయ్యది శబ్దార్థసందర్భనిష్ఠమగును-

ఇది లేనిచో రమణీయార్థమే లేదు. కాన నియ్యది ప్రతికావ్యమందు నుండును. కాన నియ్యది కావ్యాత్మ యనుట సమంజసము.

రీతి రాత్మా కావ్యస్య-అను వారిమతమును విమర్శించుటకు రీతిలక్షణముఁ దెలిసికొని లక్షణము విమర్శింతము.

వామనసూత్రములకు వృత్తి కారుఁడు "విశిష్టా పదరచనా రీతిః" విశిష్టత్వంచ గుణసమ్మిశత్వం" అని వ్రాసియున్నాఁడు.

ఈవ్యాఖ్యానము ననుసరించియే పీయూషవర్షీయమున "సర్దుష్టాలక్షణవతీ సారీతి ర్గుణభూషితా''అనియే రీతిలక్షణమును వ్రాసియున్నాఁడు. కాని యియ్యది సూత్రకారుని యాశయవిరుద్ధము. చూడుఁడు-

గుణవిశిష్టమే యర్థమయినచో దశగుణవిశిష్టమా? లేక యేకైకగుణ విశిష్టమా?

దశగుణవిశిష్టమన్నచో నసమగ్రగుణభూయిష్ఠము లగు గౌడీపాంచాలీ రీతులు గలకావ్యముల కాత్మ లేదనవలయును-

ఏకైకగుణవిశిష్టరచనే రీతియన్న

"మయిః శ్యతి సాశీశ్రై స్సీమంతమణిమావృణోత్" అను మొదలగు స్థలములందు గుణాభావముచే జీవితాభావ మొప్పవలయునుగాన నీవ్యాఖ్యాన మంగీకరింపఁదగినదికాదు.

విశిష్టమనఁగా విలక్షణ మని యర్థము. అనఁగా లోకవిలక్షణమగు పద రచన రీతియని యాశయము.

పైవ్యాఖ్యానకర్తల వ్యాఖ్యానమునే స్వీకరించి మమ్మటాచార్యాదు లీ రీతి రాత్మా కావ్యస్య అనుమతమును "ఏకగుణవిశిష్టం వా ఉత దశగుణవిశిష్టం వా పదరచనా రీతిః'' అని పై రీతిని ఖండించియున్నారు.

వక్త కట్టి యర్థ మభిప్రేతముకామిఁజేసియు వానియాశయ మెఱుంగక ఖండించుట వీరిపొరపా టనఁగును.

పై లక్షణఖండనావసరమున మమ్మటాచార్యులు వేఱొకఖండనమును వ్రాసియున్నారు. "అద్రావత్ర ప్రజ్వల త్యగ్ని రుచ్చైః ప్రాజ్య ప్రోజ్యం నుల ఖత్యేవధూమః" అను మొదలగుస్థలములందు కావ్యాత్మ యగుగుణవిశిష్టపద రచన యున్నను గావ్యప్రసంగము లేమిఁజేసి యీలక్షణ మగ్రాహ్యమని విశిష్టశబ్దమునకు విలక్షణార్థముఁ జెప్పుటఁజేసి యిట్టిఖండనమున కవకాశము లేదు. కాని యీఖండనప్రణాళిక ప్రతికావ్యమునకును జీవిత ముండవలయు నని నిరూపించుచున్నది.

కాఁగా పై లక్షణమునకు లోకవిలక్షణ మగుపదరచన కావ్యాత్మయని భావము.

రీతి యనఁగాఁ బదరచనయందలి కళయని భావము. దీనినే శబ్దౌచిత్య మందురు. ఔచిత్యము కావ్యజీవిత మను లక్షణము అర్థసందర్భౌచిత్యము లను వ్యాపించుచున్నది ఇయ్యది యట్లు కాక శబ్దౌచిత్యమును మాత్రమే గ్రహించుచున్నది. కాని యియ్యదియుఁ బ్రాణమువలెనే ప్రతికావ్యమునం దును వ్యాపించియే యుండును.

అట్లైనచోఁ గావ్యమున ధ్వని యప్రధాన మని నా యాశయము కాదు. మనుజునకు బుద్ధి వెలను తెచ్చునట్లు కావ్యమునకు వెల తెచ్చునది ధ్వనియే కాని జీవితము మాత్రము ధ్వనికాదు.

మనుచరిత్రవిమర్శనము.

కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు, కాకినాడ.

సారస్వతాభివృద్ధికిఁ గావ్యము లెంత ముఖ్యములో వానివిమర్శనములును నంతముఖ్యములయి యున్నవి. నాగరకత గల దేశములయందలి సారస్వతము లన్నిటియందును జక్కని విమర్శనములు విరాజిల్లుచునే యున్నవి. కాని యే దేమికారణముననో కాని మన తెలుఁగునందు మాత్ర మయ్యవి యంతగా లేవు. ఈలోపమును నివారించుటకై నేను గొంత కాలమునుండి విమర్శనములు వ్రాయ మొదలిడితిని. ఇయ్యది యుత్పిత్సువులకు గుణాగుణవిమర్శనజ్ఞానమును గలిగించి లోకసామాన్యమునకు మెఱుఁగుల నెఱుఁగు శక్తిని హెచ్చించి తద్ద్వారముగా నిక్క మగు సారస్వతాభిరుచిని హెచ్చించుటకే కాని రంధ్రాన్వేషణపరాయణత్వమును జూపుకొనుటకుఁ గాదు. సత్యవాఙ్మయాభివృద్ధిని మనసునం దిడుకొని నేనొనరింపఁబూనుకొనిన కావ్యవిమర్శనము ప్రప్రథమముననే పెద్దనార్యకృత 'మనుచరిత్రము'పైఁ గావింపవలసివచ్చినది. ఏలయన నాకావ్య మాంధ్రలోకములోఁ జాల వాడుకగా నున్నది. అట్టిప్రసిద్ధగ్రంథరాజమునందలి గుణాగుణములను జూపినప్పుడే కదా లోకమున కద్దానివలన లాభము హెచ్చుగా నుండును. అదియుంగాక ఈకృతిరాజము ప్రబంధరచనాప్రారంభప్రయత్నములోని దగుటచేతనో మఱియే కారణముననో గాని విపులసారస్వతాభివృద్ధికి ననువు గాని కావ్యదోషములను గొన్నింటిని గలిగియున్నది. ఇద్దానిని గ్రహించుకొనంజాలక యిక్కాలమున దానిపై విమర్శనముల వ్రాయఁ దలంచుకొనినవారలు పల్వురు నిక్కము లగు గుణములను దోషములనుగాను దోషములను గుణములనుగాను బరిగణింప మొదలిడుచున్నారు. సారస్వతమున విమర్శనములు లేకుండుట యంతగా హానికరము కానేరదు కాని పైరీతి యక్రమవిమర్శనము లుండుట మఱింత హానికర మగును. కాఁబట్టి తగుచర్చ గావించి మనుచరిత్రమునందలి గుణదోషముల నిరూపించి చూపి యిప్పుడు బయలువెడలుచున్న విమర్శనపద్ధతి నొకదారిలోఁ బెట్టుటకై దానిపై విపుల మగు విమర్శనమును వ్రాసి ప్రకటించితిని. ఇది మనుచరిత్రమునందలి సత్యసారము బయల్పఱుచుటకై వ్రాసినదే కాని

దానిని వృథాగా న్యూనతపాలుచేయుటకు వ్రాసినది కాదు. నేను నాశక్తికొలఁదిని మనుచరిత్రమునందలి గుణదోషములను రెండింటిని జూపి యుంటినే కాని దోషైకోద్ఘాటనపరుండనై దోషములను మాత్రమే చూపఁ బ్రయత్నించి యుండలేదు. గుణములను దోషములనుటయు దోషములను గుణములనుటయుఁ దప్పగును గాని దోషములను దోషము లనియు గుణములను గుణము లనియు నిర్ణయించి చెప్పుట తప్పు కానేరదు. గుణాగుణవిమర్శనము సారస్వతాభివృద్ధికి మూలకారణ మని భావించుకొనుచునే యుంటిని కదా !

అయినను నీరహస్యమును గ్రహించుకొనఁజాలక పెద్దనార్యునియం దభిమానము కలవార మని భావించుకొనువారు కొందఱు బయలు వెడలి యాంధ్రకవితా పితామహునియందలి దోష మనినంతమాత్రముననే యాగ్రహము తెచ్చుకొని యావేశపూరిత మగుఖండనముల నావిమర్శనముపై వ్రాసి ప్రచురింపఁజొచ్చిరి. సత్యసారస్వతాభివృద్ధియందలి యభిమానముచే వాని కన్నింటికిని నేను సమాధానముల నిచ్చుచువచ్చితిని. ఇంతలోనినను బ్ర॥ శ్రీ చేకుమళ్ళ అచ్యుతరావు ఎం. ఏ., ఎల్. టి. గారు కూడ నావిమర్శనమును జిత్తగించి దానిపై నావేశపూరితమైన ఖండనము నొకదానిని వ్రాసి యీ నడుమ జరిగిన యాంధ్రసాహిత్యపరిషద్వార్షికోత్సవసభలోఁ జదివిరి. అది మొన్నఁటిపరిషత్పత్త్రికలోఁ బ్రచురింపఁబడినది. శ్రీమదచ్యుతరావుపంతులుగారు గొప్పవిద్వాంసులు. ఆంధ్రమునందును నాంగ్లమునందును సంస్కృతమునందును గూడఁ జాలఁ బరిశ్రమ మొనరించినవారు- రాజమహేంద్రవరమునందలి బోధనాభ్యసనకళాశాలలో నుపాధ్యాయులుగా నున్నవారు ఇట్టి పండితవరులు కావ్యవిమర్శనమునకుఁ బూనుకొనుట భాషాభివృద్ధికి మూలమే యగును గాని శ్రీమదచ్యుతరావుగారు నిర్మలచిత్తముతోఁ బ్రతివిమర్శనమునకుఁ గడంగుటకు మాఱుగా నావేశపూరితులై క్రమమార్గమును విడిచి యక్రమమార్గ మవలంబించి సత్యదూర మగు విమర్శనమునకుఁ బూనుకొనుటచే విమర్శనము సత్యమును బయలుపఱచుటకు మాఱుగా నసత్యసిద్ధాంతములను గావించునదిగా నుండుటచే మేలునకు మాఱుగాఁ గీడే కావించునదిగా నున్నది.

వీరు ద్వేషపూరితులయి నావిమర్శనముపయి ఖండనము వ్రాసిరనుటకు ననేక కారణములు కలవు. ప్రస్తుత మిచ్చట నొకయుదాహరణము నిచ్చెదను.

—। నన్ను దోషైకదృక్కునుగా నెంచుట ।—

సత్యములయిన విమర్శనములును వానిపైఁ బుట్టు ప్రతివిమర్శనములును న్యాయమార్గమున నుండుచో వానివలనఁ బ్రయోజన మపారమై యుండును. అట్లుకాక వక్రమార్గమున నుండుచో నవి హానికరము లగునని వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱలేదు గదా! ఈవిమర్శనములలో సందర్భమునుబట్టి విమర్శకునివయి సందర్భానుసారము లగునింద లుండినను సహింపవచ్చును గాని వృథానిందారోపణ లుండిన నయ్యవి సహింపఁదగినవి కావు. ఏమన నట్టినిందలు ద్వేషపూరితములై విమర్శనములఁ బ్రయోజనరహితములఁ జేసివేయును. శతప్రతివిమర్శనములో నాపై లేనిపోనినిందలు చాలమోపిరి.

కొన్నిఘట్టముల విమర్శించుటలో నన్నుఁ గుటిలబుద్ధి యనిరి. బడిపిల్లలతోఁ బోల్చిరి. కించిద్జ్ఞునిగా నిరూపించిరి. రసికత యెఱుఁగనివానిని యనిరి.

ఇట్టినిందలఁ గావించుటకుఁ దగినయవకాశమును నావిమర్శన మొసంగుచుండిన నట్లు చేయవచ్చును గాని నాగ్రంథ మట్టియవకాశ మింతయు నొసంగకుండినను మనరావుగారు నిందలను బనిపూని కావించిరి. ఈనిందలకుఁ దగు సమాధానము నా యాఘట్టములఁ బరిశీలించుసందర్భములలో నిచ్చెదను. కాన వానిమాట నటుండనిండు; మనరావుగారు నావిమర్శనము నంతను బరిశీలించి చూడ నంతను గలిపి కావింపవలసిన నింద యొకటి యున్నట్లు నిశ్చయించిరి. నావ్యాసమునంతను బరికించిచూడ నేను దోషైకదృక్కునుగాఁ గాన్పించితినఁట. అయ్యది వారు వ్రాసిన యీక్రిందివ్రాఁతలవలనఁ దేలుచున్నది. ఎట్లనఁ "పెద్దనార్యునిదోషములకై వెదకులాడెడు దృష్టితీవ్రతచే సమరసమైనవిమర్శవిచారము చేయక దోషములను దోషాభాసముల నన్నిటిని గలగాయపులుసుగాఁ గలిపి పెద్దనార్యునితలపై రుద్దిరి" అని లిఖించిరి. ఇందువలన నెట్లైన దోషముల నెంచవలెనను వృత్తితో మాత్రము నేను నావిమర్శనము వ్రాసినట్లు తేలుచున్నది.

ఇంకను "బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారన్నను విమర్శకున కుండవలసిన శాంతచిత్తతయు, నిష్పక్షపాతబుద్ధియు విడనాడి కేవలము పురోభాగిదృష్టిని రంధ్రాన్వేషణమే ముఖ్యకర్తవ్యముగ నెంచి" అని యింకనొకచోట లిఖించిరి.

మఱియును "శ్రీశాస్త్రిగారు వారియపారశేముషీవైభవమును బెద్దనార్యునియందు లోపములను గనిపెట్టుటకును, గల్పించుటకును వినియోగించి, గోరంతలు కొండంతలుచేసి యపార్థములఁ గల్పించియు, నపవాదబాహు

శ్యమున రోఁతగలుగునటులు బ్రేరేపించియు, ననేకవిధముల నిష్పాక్షికబుద్ధిని విడనాడి యన్యాయముగ విమర్శనము గావించిరి.'' అనియును వ్రాసిరి.

ఇవన్నియును నేను మనుచరిత్రముపై దోషారోపణములను మాత్రము చేసినట్లుగా లోకమునకు వ్యక్తము చేయుచున్నవి- ఇవి యేదో యొకఘట్టమును గూర్చి ముచ్చటించునవి గాక నావిమర్శనమున కంతకును జెందు నింద లగుటచే వీనికి ముందుగా సమాధాన మిచ్చుచున్నాను.

వీరు న న్నీరీతిగా దోషైకదృక్కునుగా నెంచుట యనుచితము. ఏమన (1) నేను నావిమర్శనములో గుణదోషముల రెండింటిని గూడఁ జేర్చినవాఁడను కాని మనరావుగారు పాఠకులకుఁ దెల్పినరీతిగా దోషములను మాత్రమే వ్యక్తము చేసి యుండలేదు. నేను నావిమర్శనములోఁ గావించిన గుణోద్ఘాటనముల నన్నిటిని దీసి పండితవరులగు బ్రా॥ సోమంచి సూర్యనారాయణశర్మగా రొకవ్యాసముగా వ్రాసి దాని నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికయందే ప్రకటించియున్నారు. చదువరు లావ్యాసమును జూచిన నీయంశము స్పష్టముగాఁ దెలియఁగలదు. అది 16 సంపుటములో "పెద్దనార్యునిమనుచరిత్రమునందలి మెఱుంగులు" అనుపేరతోఁ బ్రచురింపఁబడియున్నది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నే నిచ్చట నిచ్చుటను మానుచున్నాఁడను. గుణదోషముల రెండింటిని నెంచుట నిక్కమగు విమర్శకుని పని యని మనరావుగా రొప్పుకొనియే యున్నారు. ఇఁక నన్ను దోషైకదృక్కనుట యనుచితముకాదా?

(2) నేను నాపొత్తములో గుణములను దోషములను గూడఁ జూపుటయేగాక యితరులు గుణములను దోషములుగా నిరూపించియుండ, ఆనిరూపణము తప్పనియు, నయ్యవి గుణములే కాని దోషములు కావనియు నేను పెద్దనార్యుని సమర్థించుచు వ్రాసినఘట్టములును గలవు. ఇందులకొకయుదాహరణ మిచ్చుచున్నాను.

ఇతరులు దోషముగా నెంచినదానిని నేను గుణముగా సిద్ధాంతీకరించుట.

పెద్దనార్యుఁడు ప్రవరుని వర్ణించుచు నాతఁడు రాజులు మున్నగువారి కడ నేమియును బుచ్చుకొనఁడనియు, నప్రతిగ్రహీత యనియు వ్రాసియున్నాఁడు. మాయాప్రవరుఁ డన్ననో ప్రవరుఁ డింట లేనికాలమున నచ్చట సంప్రాప్తమగుచున్న యనర్థములం గూర్చి ముచ్చటించుచు రాజుల నగరులనుండి యేకాసువీసములును రాకపోవుటచే నింట నిబ్బంది గలుగుచున్నయది యని

చెప్పినట్లు కవి వ్రాసినాఁడు. ఇది పరస్పరవిరుద్ధముగా నున్నదని యును మొదటఁ జెప్పినదానిని ఖండించి వేయుచున్నది, యనియునుఁ గొందఱు విమర్శకులు వ్రాసిరి. అనఁగా మనుచరిత్ర విూపట్టిన దోషముపాలయిన దని తేల్చిరి. ఇందుఁ బరస్పరవైరుధ్య మేదియు లేదనియు నగర కాసుపీఠములు వచ్చుట లేదని పలికినవాఁడు మాయాప్రవరుఁడు కాని ప్రవరుఁడు కాఁ డనియు దొంగవేషము వేసినవాఁడు నిజపురుషుని గుణములఁ దెలుపుటలో ననుభవము లేని కారణమునఁ దప్పులపా లగుచుండుట సహజమే యనియుఁ గాన ప్రవరునిచరిత్రము చెప్పించుటలో దొంగవేషము వేసికొనిన వాఁడచ్చటచ్చటఁ దప్పినట్లు పెద్దనార్యుఁడు చూపుట సహజముగానే యున్న దనియుఁ బ్రవరునిచరిత్రమును వరూథిని యెఱింగియుండునది కాదు, కావున, నాదోషము నావేశ్య గ్రహించుకొన లేదనియు నేను వ్రాసి పెద్దన వ్రాసిన వ్రాఁతల రెండింటిని సమర్థించితిని- నేను దోషైకదృక్కు నే నైనయెడల, పెద్దన ని ట్లేలసమర్థింతును. ఇతరులుకూడ దీనిని దోషమే యని తెలిపిరి. కావున నేను దానిని బెద్దచేసి మఱింతయాక్షేపించియే యుందును. అట్లు చేయ లేదు కావున నన్ను దోషైకదృక్కనుట యధర్మము.

—నేను గుణముగాఁ జెప్పినదానిని రావుగారు దోషముగాఁ
జెప్పిన ట్లారోపించుట—

పైరీతిగా నేనును మనుచరిత్రమునందలి వ్రాఁతల రెండింటిని సమర్థించి యుండఁగా రావుగారీసందర్భములో నా వ్రాసిన దాని నెత్తికొని నేను గుణమును దోషముగా నిరూపించినట్లు తాము తమపునర్విమర్శనములో సాహసించి వ్రాసిరి. ఇదియెంత నింద్యమగు కృత్యమో లోకులు గ్రహించుకొందురుగాక. శ్రీరావుగారు సరిగఁ జదివిచూచుకొన లేదు. చూచిన దానిని సరిగ గ్రహించుకొన లేదు. అయినను నావిమర్శనముపైఁ జేతికివచ్చిన వ్రాఁతల నెల్ల వ్రాసివైచిరి- రావుగారిలోను నాలోను దోషైకదృక్కు లెవ్వరో చదువరులే యూహించుకొందురుగాక.

(3) ఇతరులు పెద్దదోషములనుగా నిరూపించిన వానిని గొన్నింటిని నే నల్పదోషములుగాఁ దెలిపియుంటిని. నేను నిజముగా దోషైకదృక్కునై పెద్దనార్యునియం దెట్లైన దోషారోపణము చేయుటకై ప్రయత్నించిన వాఁడనే యైనయెడల నితరులు పెద్దదోషములుగా నిరూపించి వ్రాసిన వ్రాఁతలను నాధారముగాఁ దీసికొని నేను గూడ వానిని ఘనదోషములుగాఁ దెలిపియేయుందు

నుగదా ? నాకట్టి యవకాశ మున్నను దాని నాధారముగాఁ దీసికొని పెద్ద
నార్యునియందలి పెద్దదోషములుగా వానినిం జెప్పక పెద్దగా గణింపఁ దగని
స్వల్పదోషము లని నే నెందులకు వ్రాసియుందును. ఇందులకుఁ గూడ నొక
యుదాహరణము దీసికొందము. పెద్దనార్యుని కావ్యములోఁ గుతపకాలవిష
యికదోష మున్నదని విమర్శకులు పలువురు పెద్దదోషనిరూపణము గావించిరి.
అది యల్పదోషము కాని యెన్నఁదగిన పెద్దదోషము కాదని నేను నావిమర్శ
నములో వ్రాసితిని. నావ్రాసినదానింగూర్చి మనశ్రీరావుగారే "ఇది యొక ప్ర
మాదము. అంతగాఁ బ్రజ్ఞాలోపముఁ దెల్పునదికా దని చెప్పి శ్రీశాస్త్రిగారే
యౌదార్యముఁ గనుపరిచిరి." అని యత్యుదారబుద్ధితో లిఖియించియుండిరి.
నేను నిజముగా దోషైకదృక్కునే నైయుండినయెడల నిట్లైనను బెద్దనయందు
దోషారోపణముఁ జేయుటయే ప్రధానముగా నెంచుకొని యున్నయెడల నీరీతి
నేల వ్రాయుదును.

(4) అనేకసందర్భములలో నేను, బెద్దనార్యునికవిత్వమును హెచ్చుగా
నుతించినతావులును గలవు. అవి పత్రికలలోఁ బ్రచురింపఁబడియే యున్నవి.
నేను ద్వేషైకదృక్కునే నైనయెడల నాతనికవిత్వము స్తుతిచేయుట యెట్లు కలు
గును ? నేను ఖండింపఁదగినయంశముల ఖండించినంతమాత్రమున మనుచరి
త్రముపై నసూయకలవాఁడ నని భావించుట యుచితముకాదు. పెద్దనార్యుని
మనుచరిత్రములో నేను శిరసావహించు భాగము లనేకములు కలవు.

(5) కొందఱు మనుచరిత్రములో గ్రంథచౌర్య మున్న దనఁగా నది
గ్రంథచౌర్యము గా దని వ్రాసితిని. దోషైకదృక్కు నైనయెడల నట్లు వ్రాసి
యుందునా.

ఈవిధముగా సత్యపరిశీలనము చేసి యుండినయెడల నన్నుఁ "బెద్దనా
ర్యునిదోషములకై వెదుకులాడెడు దృష్టితీవ్రత" కలవానినిగా భావించుట
పాడి కానేరదుకదా. అయినను నేనెంచినగుణములను కప్పిపెట్టి వానిమాట
తలపెట్టక దోషములను మాత్రమే నేనెంచినట్లు వ్రాయుట చదువరులహృద
యమునందు నావిమర్శనముంగూర్చి రోఁతఁబుట్టించుటకై యెత్తిన యెత్తుకాని
మఱియొకటి కానేరదు. ఇది ద్వేషైకజనిత మగుపనిగాక మఱేమగును.

—రావుగారికి ద్వేష మెందుకు జనింపవలయును—

శ్రీరావుగారిప్రతివిమర్శన మంతయు నన్నెటులయిన బరిహాసపాత్రునిఁ
జేయవలె ననువక్రోద్యమములతో నిండియున్నది. అది క్రమక్రమముగా నా

ప్రతివిమర్శనమును జూచినతరువాత నందఱికిని దేటతెల్లము కాఁగలదు. ఇఁక రావుగారి కీద్వేషభావ మెందులకుఁ గలుగవలె ననువిషయముంగూర్చి చర్చించుకొనవలసియున్నది. శ్రీరావుగారికి నాకును నేవిధమగుసంబంధమును లేదు. ఇదివఱకు వారిపై నే నేమియు వ్రాసి యుండలేదు. నాపైకి మాత్రము వారకారణముగ నొకటిరెండుసారులు దండెత్తిరి. అందులకును గారణము గాన్పింపదు. నన్ను వారుసరిగ నెఱుంగనేయెఱుంగరు. అయినను వారికి నాపై ద్వేషము కలుగుటకుఁ గారణ మే మందురా, యది యేదియుఁ గాన్పింపదు. అది యేమి చమత్కారమో కాని యకారణముగ వారికి నాపై ద్వేషము కలిగినది. అట్టిది కలుగునా ? యందు రేని కలుగు నని మనశ్రీరావుగారే తమవిమర్శనములో నిర్ధారణము చేసిరి. "అరిస్టైడీసు" అను గ్రీకుమహాపురుషుఁ డొకఁ డుండెను వాఁడఁట- అతఁడు నిత్యన్యాయైకశీలుఁ డఁట. అందుమూలముచే న్యాయమూర్తి యని పేరు వచ్చెనఁట. అతని నొకపౌరుఁడు నిష్కారణముగా ద్వేషించె నఁట- ఈకథను రావుగారే తెల్పిరి. కావున కారణములేకయే యొకనియందసూయ పెట్టుకొనుపురుషు లుందు రని దీనివలనఁ దేలుచున్నది. 'అరిస్టైడీసు'పై పౌరుఁడు నిర్హేతుకముగా నసూయను బెట్టుకొనినట్లే మనశ్రీరావుగారును నాపై నిర్హేతుకముగా నసూయను బెట్టుకొని నన్నుఁ బరిహాసపాత్రునిఁ జేయుటకై సందర్భము లేకున్నను 'అరిస్టైడీసు'ను పౌరుఁ డొకఁడు ద్వేషించినకథను తమప్రతివిమర్శనములో నెక్కించిరి. ఆకథ నీ రుదాహరించుట కేవిధమగు సందర్భమును లేదు. నన్నుఁ బరిహాసపాత్రునిఁ జేయుటకయియే దానిని దెచ్చిపెట్టిరి. దానికి సందర్భము కలిగించుటకై పాపము మనశ్రీరావుగారికిఁ గొన్నియసత్యపువ్రాఁతలు వ్రాయవలసివచ్చినది.

—అరిస్టైడీసుకథనుగూర్చి—

"అరిస్టైడీసు" న్యాయదృష్టికలవాఁడై మిక్కిలి యోగ్యతతోఁ బ్రవర్తించుచుండుటం గని యొకపౌరుఁ డాయోగ్యతం గని సహింపలేక కారణాంతరము లేకున్నను నాతని ద్వేషించె నఁట. అట్టిసందర్భము పెద్దనార్యునిమనుచరిత్రముపై విమర్శనము వ్రాయుటలో నాయెడలఁగూడ సంప్రాప్తించె నఁట. ఇంక వీరతికిన యతుకే దన "ఆంధ్రప్రపంచమంతయు ననేకవిధములఁ బెద్దనార్యుని మహత్తరకావ్యము నుగ్గడింప వీరికి (అనఁగా నాకు) విసుపుగలిగి యొకవిలక్షణమైన విమర్శనవ్యాసమును వ్రాయనెంచితి"నఁట. ఇది వీరు కలిపినయతుకు.

"అరిస్టెడీసు"ను ప్రజ లెల్లరు మెచ్చుకొనుచుండఁగా నాతని సందులకై యొక పౌరుఁడు ద్వేషించినట్లే, ఆంధ్రప్రపంచమంతయు పెద్దనార్యుని కావ్యమును మెచ్చుకొనుచుండఁగా నాకారణమున నేను దానిని ద్వేషింప మొదలిడితి నంట. ఇది పట్టియున్నుచితపు వ్రాఁత. పెద్దనార్యుని గ్రంథమును- ఆంధ్రప్రపంచ మంతయు మెచ్చుకొనుచున్నా రనునది కల్ల. "అరిస్టెడీసు" కథను నాకతుకు టకై శ్రీరావుగారీ వాదమునకు దిగిరి. ఇదివఱకు మనుచరిత్రముపై నెవ్వ రును ఖండనములను వేనిని వ్రాయక మెచ్చుకొను చుండుటయు నేనొక్కఁడను మాత్రమే దానిపై ఖండనమును వ్రాయుటయుఁ గలిగినచో నొకవేళ "అరిస్టె డీసు"కథను నా కతుకుట యొకింత తగి యుండును. కాని మనుచరిత్రముపై నేనెంచినదోషములవంటి దోషములను బహువిమర్శకులు చూపుచున్నారు. దానిపై ఖండనము వ్రాయుటకుఁ బూనుకొనినవాఁడను నే నొక్కఁడనే కాను. అనేకపండితు లాపని నొనర్చిరి. ఇదివఱకు మనుచరిత్రముపై ఖండనము లేవి యు లేనట్లును నున్న దంతయు గుణోద్ఘాటనమే యైనట్లును శ్రీరావుగారు సాహసించి వ్రాయుట యాశ్చర్యమును బుట్టించుచున్నది. లోకమున కీభ్రాంతి కలుగకుండుటకై మనుచరిత్రముపై లోకమున బయలువెడలుచున్న ఖండ నము లేరీతి నున్నవో వానిని వ్రాయుచున్న వా రెవరో యీక్రిందఁ జూపు చున్నాను. చదువరులు శాంతచిత్తముతోఁ జిత్తగింతురుగాక.

—। కీర్తిశేషులైన పనప్పాకం అనంతాచార్యులవారు. ।—

వీరు బి. ఏ. బి యల్ పరీక్షల నిచ్చి చెన్నపురియందుఁ గల యున్నత న్యాయస్థానమున న్యాయవాదులై యుండుటయే గాక సంస్కృతాంధ్రముల యందుఁ గూడ గొప్పపండితులై యనేకగ్రంథములకుఁ టీకలు వ్రాసియును పద్యవిమర్శనముల నొనరించియును వాసిగాంచియున్నవారు. వీరికి "విద్యావి నోది" బిరుదము కూడఁగలదు. ఇట్టిపండితశిరోమణులు మనుచరిత్రముం గూర్చి యీక్రిందిరీతిని వ్రాసిరి.

" He has treated as to the common places of human affairs and to the physical affects of the sort of love, which coarser minds gloat over, and which we want no poet describe to the world. "

(సామాన్యమానవపూరితము లగుతావులను పామరజనైకరంజక మగు నట్టియు, నేకవియు లోకమునకుఁ దెలుపఁదగు నని మనము కోరనట్టియు కా మవర్ణనములను నాతఁడు (కవి) వర్ణించి మనకుఁ జూపెను.) (న శే)

గీ. మధురకంచికాశిమాయాపురము ద్వారకయు నయోధ్యయు నవంతిపురము
నాఁగ నెగడు ముక్తినగరంబులం దున్న, నరులు పుణ్యభాజనములు గారె.

శా. వేణీలోచనలుం గవీశ్వరులుఁ బ్రత్యేకాధ్యక్షులున్ జాణలు
స్వీణావేణువీణాప్రవీణమతులు న్విద్వాంసులు న్వీరులున్
క్షోణీదేవతలు న్మహోత్సవముల న్శోభిల్లఁగా నిత్యక
ల్యాణం బై చెలువొందు నాపురము దివ్యం బైన సంపత్తితోన్. ౨౪

సీ. దానప్రశస్తమహాసప్రభావము గల్గు భూవల్లభులును దంతావళములు
వివిధపదక్రమవిహితవర్తన గల్గు కుంభినీసురులును ఘోటకములు
బహుళసంఖ్యాతనిర్వహణచాతురి గల్గు నుత్తమగణకులు యోధవరులు
నక్షపాటవసంభృతార్థభావముగల్గు నాదిజూదరులును నరదములును
బదదు పసిఁడిగాఁగ భాండసంపద గల్గు, గ్రొత్తవర్తకులును గుమ్మరులును
జొప్పుదప్పకునికి నెప్పుడు నొప్పుల, కుప్పయనఁగఁబరఁగు నప్పురంబు.

గీ. అందుఁ జంద్రగుప్తు నాత్మజుండగు భర్తృహరియు రాజు విక్రమార్కుఁ డతని
సవతితల్లికొడుకు యువరాజు తన్మంత్రి, భట్టి నాఁగ నీతిపరుఁడు గలఁడు.

చ. అలక లలివ్రజంబు, వదనాబ్జము చంద్రుఁడు, సుస్వరంబు కో
కిలములు, మంజువాక్యములు కీరగణంబుల సొంపు, చల్లనూ
ర్పులు మలయానిలం, బయిన రూపము దాల్చి యనంగసేన నాఁ
జెలఁగె ననంగసేన యను చేడియ భర్తృహరీష్టభార్య యై. ౨౬

క. తరుణులలో మిక్కిలి నీ, తరుణికడం జిక్కి వీతధరణీపరుఁడై
రొంటిపురఁ దదీయచేతో, హరుఁడై హారివోలె భర్తృహరి విహరించెన్.

ఉ. అత్యనురక్తి భర్తృహరి యంతిపురంబునఁ గేళిలోలుఁడై
నిత్యరతిప్రసంగముల నిల్వఁగ నాతనిదర్శనంబు సాం
గత్యము లేకయుం బ్రజలు కార్యముపట్లను భట్టి విక్రమా
దిత్యులనేర్పునం దగవు దీఱఁగ నుండిరి నైజవృత్తులన్. ౨౮

క. ఆదినముల నవ్వీటిలో, వేదవిదుం డైన యొక్కవిప్రుఁడు మిగులం
బేదఱిమి నోగిలి ధనసం, పాదనమతి భద్రకాళిపాలికిఁ జనియెన్. ౨౯

క. చని యాగుడిముంగట నా, గ్రనియతిఁ దప మాచరింపఁగా నాదిమయో
గిని మెచ్చి దివ్యరూపం, బున నిలిచె నిగ్రుతలఁపుహాం దోనగూర్పన్.

ఉ. అత్తఱిఁ జాగి మ్రొక్కుచు ధనాఢ్యతఁ వేఁడుట దప్పి, యాత్మలోఁ
దత్తఱ మంది బ్రాహ్మణుఁడు తా నమరత్వము వేఁడినం గృపా

యుత్తమసత్రమైన జగదంబిక యేకజనోపభోగ్యమా
క్రొత్తఫలంబు దెచ్చి యిది గొమ్మని యిచ్చిన వచ్చె నాతఁడున్. ౮౨

కం. వచ్చుట విని తన కెదురుగ, వచ్చినసతిఁ జూచి పిన్నవారలక్షేమం
బచ్చుపడ నడిగి యాకం, డిచ్చి యమర్త్యత్వ మిచ్చు నిది యని చెప్పెన్.

కం. అనవుడు విని యతనికుటుం, బిని యును దారిద్ర్య దుఃఖపీడిత యగుటం
దనపతిఁ గడు దూఱుచు ని, ట్లనియె మనస్తాపమున నిరాకరణముగాన్.

ఉ. అచ్చట మెచ్చు గాంచి యిట కర్థము దెచ్చెద వంచు నమ్మి ము
చ్చిచ్చున నెచ్చి పొట్ట కొక చేరెఁడు గంజియు లేక యాఁకటం
జచ్చియుఁ జావ మించుక కిసంబయినం గొనిరాక దేవిచేఁ
దెచ్చితి విట్టిపండు విధి త్రిప్పఁగ ఛాందసబుద్ధి దప్పనే. ౮౫

కం. కడుపునకుఁ గూడు గానక, కడి మిడిమిడి మిడుకునట్టి బడుగున కియ్యా
అడి యమరత్వం బేటికిఁ, గడు పిటఁ గాలంగఁ గంటఁ గాటుక యేలా.

కం. గతి దప్పిన పనికేమని, పతి దూఱఁగవచ్చు నిట్టి ఫలమున నొక సం
గతి ధనము వడయవచ్చును, మతిలో స్త్రీబుద్ధి యనక మన్నింపఁదగున్.

మ. ధరణీకాంతున కైన నొప్పు నమరత్వం బింక నీవేగి యా
నరనాథుం గని దీని నిచ్చి బహురత్నస్వర్ణనిర్భోజ్జ్వలాం
బరభూషాది సువస్తువు ల్వడసి రమ్మా యంచుఁ బొమ్మన్న భూ
సురుఁ డేగెన్ ఫలహస్తుఁ డయ్యును *విహస్తుండై నృపాస్థానికిన్.

శా. ఆవేళన్ రమణీమణుల్గొలువఁగా నాస్థానభూమిన్ సుఖ
శ్రీ మెంపారఁగ నున్న భర్తృహరిధాత్రీనాయకుం గాంచి భూ
దేవుం డుత్సవ మంది యాదరముతో దీవించి యాపండు స
ద్భావంబొప్పఁగ నిచ్చి చెప్పె వరుసం దత్ప్రాప్తి సత్త్వంబులన్. ౮౯

చ. బహుజనరక్షకుండ వగుపార్థివ నీకు దగు న్ఫలం బను
గ్రహమునఁ బుచ్చుకొమ్మనినఁ గైకొని భూపతి ప్రేక్షతో యశో
మహిమకుఁ బేరుగాఁ బసిఁడిమాడలుఁ బెంపెనపట్టుచీరలు
న్మహితములైన రత్నములు మన్నన నాతని కిచ్చి పుచ్చె తోన్. ౯౦

కం. నే నుండఁగ నిది వచ్చిన, నే నుండుట గడిఁది యిట్టి నెలఁతుక గలుగ
న్నే నున్న నొప్పు నని తన, చేనున్న ఫలం బనంగసేనకు నిచ్చెన్. ౯౧

* విహస్తుఁడు = చేయిలేనివాఁడు, వ్యాకులుఁడు.

సీ. ఆపాలఁతియు దాఁచి యాపంటఁ దనతోడ నూని కూడెను మందఁడీనికిచ్చె
వాఁడును దనుఁ గోరి వచ్చి యాపాలలోఁ గనవూన్చునట్టి బానినకు నిచ్చె
నదియును దనకోర్కి వదిలఁబుగాయున్న తనకూర్చువసులగోపునకు నిచ్చె
వాఁడును దనకుఁ దావలచి కొట్టములోని పెండ యెత్తెడునట్టి ముండకిచ్చె
నదియు దానిరాక మొదలెఱుఁగమిఁ జేసి, పేడబుట్టలోనఁ బండువెట్టి
కొంచు నింటి కేగుదెంచుచోఁ దెరువున, నరుగుచుండి భూమివరుఁడుగనియె.

క. కని దానిఁ బిలిచి యిదియే, యనువున నీకుఁ జేరెఁ జెప్పు మనవుఁడు నాత
మ్మునిమఱఁది వసులఁ గావఁ, జని యడవిం దెచ్చె నవఁగ జనవిభుఁ డలుకన్.

గీ. తొంటివిప్రుని బిలిపించి భూర్త నీవు, తెచ్చియిచ్చిన ఫలమని తెల్పి ధనము
గొంచు నేగితి విది యెట్ల క్రొత్తయోరి, దీని కబ్బినదనుడు నాద్విజవరుండు.

క. నే నిచ్చినదియె యిది మఱి, కానేరదు నన్నుఁ గల్లగాఁ జేయకుమీ
రే నెవమున నిటుచేరెనో, దీనిని శోధింపు వసుమతీవర యనినన్. ౯౧

క. ఉల్లమునఁ గనలి ధరణీ,వల్లభుఁడుం దానిఁ బిల్చి వనితా యిది నీ
యుల్లేవిరవునఁ జేరెను, గల్లాడక చెప్పు*నిన్నుఁ గాచితి ననియెన్. ౯౨

మ. అనిసం జెప్పకతీర దంచు నది నెయ్యం బొప్ప నాగోపుఁ జె
ప్పినఁ దన్మాలమునం గ్రమక్రమమునం బృథ్వీశ్వరుం డంతయు
న్విని దండింపక యాత్మ రోసి వలికె న్వయింపుల నొంపులం
దనియం జేసిన నిల్చునే వనితచిత్తం బంచు నిందించుచున్. ౯౩

గీ. కప్పురంపుఁగుదుటఁ గస్తూరి యెరువుతో, నుల్లి నాటి చందనోదకములఁ
బెంపిరేని దానికంపుమాయుని భంగి, నెంతయైన నిలువ దింతిమనము ౯౪

క. వనిత యొరుఁజూచిలోనగు, ననవిక్షము వతియు దోడియతివలుఁబరులుం
గని విని యెగ్గొనరించెద, రని యూనిన మానఁగాక యడ్డముగలదే. ౯౫

సీ. మద వెక్కుచన్నులు మాంసపుముద్దలు హేమకుంభములకు నెక్కు డనుదు
దూషితమూత్రపురీషదుర్గంధ మౌ జఘనంబు కరిశిరస్సదృశ మనుచు
జిలిబికిం బులకుఁ జీమిడికిని బుట్టయైన మొగంబు సుధాంశుఁ డనుచుఁ
గండలుఁ దోలు†బొక్కలుగూడఁ బొదిగిన యాకృతి పసిఁడిని శాకయనుచుఁ
‡ దేగడైన వెడవి త్రేగు డమృతమని, కవులు వొగడఁ బేరు గలిగెఁ గాక
తత్త్వ మెఱిఁగి యిట్లు తలపోసి చూచిన, నింతి రోఁత కెల్ల నిల్లుగాదె.

---

* తప్పఁగాచితి † డొక్కలు ‡ ఉమియుఁ వెడవితేగుడమృతంబటంచును— నేగడైన వెడవి—

చ. అనుచు బహుప్రకారముల నంగనల న్మది రోసి యాత్మకా
మినులఁ బరిత్యజించి యిఁక మీమతి కింపగువారిఁ జేసికొం
డని సెలవిచ్చి రాజ్యసుఖమంతయు మాని విరక్తచిత్తుఁడై
యనుజుని విక్రమార్కునిఁ బ్రియంబుగఁ బిల్వఁగఁ బంచి యిట్లనున్. ౧౦౧

క. మనతండ్రి సారమంత్రం, బునఁ దప మొనరించి మెచ్చి మున్నర్కుఁడు దాఁ
దనయంశ నైపుట్టెదఁ బొ, మ్మని నీవై పుట్టె విక్రమార్కుం డనఁగన్. ౧౦౨

గీ. సర్వలక్షణముల సంపూర్ణుఁడవు నీవు, భట్టి మంత్రి గాఁగఁ బ్రజల నెల్ల
నేలు మంచు ముద్ర యిచ్చి దేశాంతరం, బరిగెఁ బరమయోగిచరితమునను.

క. అన్నరనాథుఁడు విడిచిన, యన్నులు మున్నాఱు నతని యనుమతి *గలుగన్
మున్నాఱుఁ జేసికొని ధర, మున్నాఱుకులం బనంగ మొనసిరి సిరులన్.

శా. రాజ్యం బేలుచు విక్రమార్కుఁ డిట సంరంభోచితోజ్జృంభణ
ప్రాజ్యప్రాభవసంభృతద్విపహయప్రారంభసైన్యంబుతో
సజ్యం బైనధనుర్బలంబు కలిమిన్ సామంతులన్ గెల్చి త
ద్రాజ్యంబై ధనధాన్యలక్ష్మిఁ బరఁగెం బుణ్యం బగణ్యంబుగన్. ౧౦౫

క. అతఁడు మహాకాళున కా, లత మగుతప మాచరించి తన కమరత్వ
స్థితి వేఁడిన నరులకు †నీ, గతిపడ దొండమునకు ననినఁ గడిఁదిగ మఱియున్.

క. ఒకదివసం బొక్కఁడుగా, నొకయేఁ డగు పిన్నపాప కుదయించిన బా
లకు చేతఁ గాని చాఁ, వకయుండను వేఁడికొనిన వర మతఁ డిచ్చెన్.

వ. ఇట్లిచ్చి ౧౦౯

క. వెయ్యేఁడులు రాజ్యసుఖం, బయ్యెడఁ బొమ్మనిన దేవునానతి నారా
జయ్యకొని వచ్చి భట్టికి, నయ్యానతి క్రమముఁ జెప్ప నతఁడును మఱియున్.

క. నే మఱియును నొకవేయేం, డ్లీమహి యేలంగ నీకు నిచ్చెద నని భ
క్తిమార్గి యగుచు రాజ్య, ‡వ్యామోహం బర్ధవర్ష మడఁచుము చాలున్.

గీ. ఆఱునెలలు నగరియందు నిల్వుము మీఁది, యాఱునెలలు యోగివై చరింపు
పురిసహస్రవర్షములు చెల్లఁ బోన్నాళ్లు, నున్న వేయుఁ జెల్లుచుండు ననియె.

క. తద్వచనము నిజహితముగ, హృద్వనజములోఁ దలంచి యిల యెల్ల నుపా
యద్వయమున నరయుచు భూ, భృద్వల్లభుఁ డేలెఁ బ్రజలు ప్రియమందంగన్.

వ. అంతనొక్కనాఁడు ౧౧౩

* మిగులన్. † నిదిగతిపడదు. ‡ వ్యామోహం బదియు నర్ధవర్షము చాలున్

సీ. ఒకజోగి యతనిఁ గాటికిఁ దోడుకొనిచని బేతాళు నప్పించి ప్రీతి నునిచి
వేలిమి చేసి తా విపరీతగతిఁ బొందె బేతాళుఁ డారాజు పెంపు మెచ్చి
యెడరైనఁ దలఁపుమీ యే వచ్చి పనులెల్లఁ జేసెద మఱి యష్టసిద్ధులొందు
ననిపోయె బ్రహ్మాదులును మీఁద విద్యాధరాధిపత్యం బగు ననుచుఁ జనిరి
భూవిభుండు మగుడఁ బురమున కేతెంచి, సప్తసంతతులను సత్రములను
సంతతాధ్వరములఁ గాంతేయుగతి శక, కర్తయై ధరిత్రిఁ గీర్తి నెఱపె. *

ఉ. సజ్జితదానధర్మగుణచారువిచారుఁడు వైరిదారదృ
గ్జలమార్జనప్రథమకారణచారుకృపాణపాణి వి
ద్వజ్జనబృందవందిజనతాజలజార్కుఁడు విక్రమార్కుఁ డా
యుజ్జయినీపురంబున సమున్నతి రాజ్యము సేయుచుండఁగన్. ౧౧౫

వ. తొల్లింటి కాలంబున. ౧౧౬

క. విశ్వామిత్రుఁడు తన మఱి, శాశ్వతముగఁ జేయ నెఱిఁగి శంకించి యమ
రేశ్వరుఁడు కొలువులోఁ దన, విశ్వాసము† గలుగునట్టి వెలఁదులకనియెన్.

క. ఓయూర్వశి యోరంభా, మీయిద్దఱిలోన నొక్కమెలఁతుక నటనో
పాయంబునఁ జిక్కించి ముని, సేయుతపంబునకుఁ గీడు సేయఁగవలయున్.

చ. అన విని పాత్ర నీయెకుర నాడిన విద్దఱిలోన దీనిచేఁ
బని యగు నంచు నీ వెఱిఁగి పంపుము నావుడు నట్లకాక తెం
డనవుడు నాఁడు రంభ తగ నాడినఁ జూచి ప్రహృష్టచిత్తుఁ డై
యొనర నమక్రమంబునను నూర్వశి యాడిన నట్ల మెచ్చుచున్. ౧౧౯

క. వారల మెక్కువతక్కువ, లేరీతుల నెఱుఁగ లేక యింద్రుం డిఁక నె
వ్వారెఱుఁగుదురో యని బృం, దారకమునివరుల నడుగఁ దత్సభలోనన్.

క. పారదయామృతమతి యగు, శారదకృప వడసి యతివిశారదుఁ డగు నా ‡
నారదుఁ డుపమితశారద, నీరదుఁ డా విక్రమార్కనృపతిం జెప్పెన్.

ఉ. అర్కనిమూర్తి సర్వకళలందుఁ బ్రవీణుఁడు సంగరస్థలిం
గర్కశరాజలోకలయకాలుఁడు దానవినోది సాహసం
పర్కవిదూరుఁ డార్తపరిపాలనశీలనశాలి విక్రమో
దర్కుఁడు విక్రమార్కుఁ డిట తాతనిఁ బిల్వఁగఁ బంపు నావుడున్. ౧౨౨

మ. మునివాక్యంబున నింద్రుఁ డిట్టిగుణధాము న్విక్రమాదిత్యుఁ దో
డ్కొని రమ్మా యని పంపె మాతలి నతండుం దేవసం బాగవ ‖

---

* గీర్తినిలిపె. † విశ్వసనము ‡ డయ్యెన్. ‖ వేయుపచ్చని-

చ్చనిగుఱ్ఱంబులఁ బూన్చికొంచు నధికోత్సాహంబుతో మింటిపైఁ
జని యుజ్జైనికి డిగ్గి యచ్చట నృపాస్థానంబు వీక్షించుచున్. ౧౨౩

మహాస్రగ్ధర-
విభలోనం గాంచె వర్ణాశ్రమజనపరిరక్షావమూరంభలీలా
శుభనిత్యాచారు లోకశ్రుతవిశదనిజస్ఫూర్తి సత్కీర్తిలక్ష్మీ
విభవాకృష్టార్థిజాతాభివృతవితరణాన్వీతహస్తప్రభావ
ప్రభవశ్రీరమ్యు ఖడ్గప్రకటితజయసంపద్గు విక్రమార్కున్. ౧౨౪

మ. కని యింద్రుం డిదె నిన్నుఁ బిల్వఁబనిచెన్ క్ష్మాపాల విచ్చేయుమా
యనిన న్గొబ్బున లేచి మాతలికి నాహ్లాదంబుగా నాదరం
బొనరం జేసి మహోత్సుకత్వమున నాయుర్వీశుఁడుం గాముఁడో
యన వచ్చెన్ హరితాశ్వరత్నయుతదివ్యస్యందనారూఢుఁ డై. ౧౨౫

వ. వచ్చి కామధేను కల్పతరు చింతామణీ సంతతనివాసం బై యమరు నమ
రావతీపురంబు సొచ్చి తేరు డిగ్గి మాతలియునుం దోడరా నమరకిన్నరవి
ద్యాధరయక్షరక్షోనికరపరివారుండును దిక్పాలముకుట తటఘటిత మణిగ
ణకిరణారుణిత చరణకమలుండును నప్సరోహస్తచామీకరదండచారు చా
మరవ్యజనవీజ్యమానుండును నై సుధర్మాసభామధ్యంబునం దారకిత తారా
పథమధ్యభాగంబునఁ దారాగణపరివృతుం డై వెలుంగు చంద్రునిచందంబు
న నందం బగు బృందారకేంద్రునిం గని ప్రణమిల్లిన నతనిం గౌఁగిలించు
కొని గారవించి దీవించి యాసన్నమణిమయసింహాసనంబుపై సుఖాసీనుం
జేసి కుశలం బడిగి సురపతి నరపతి కిట్లనియె. ౧౨౬

గీ. ఊర్వశియు రంభయును నాకుఁగా మాకుఁ, దారతమ్య మెఱుఁగఁ దరముగాదు
సర్వకళలయందు జాణవు నీ వంత్రు, దీని నిర్ణయింపు మానవేంద్ర ౧౨౭

గీ. అనుచుఁ బలికి మఱియు రంగసంగీత వా, ద్యాదికృత్యములకు ననువు మెఱయఁ
గడఁగి నిలువుఁ డనుచు గంధర్వులకుఁ జెప్పి, యున్న రంభ నాడుమన్న నంత.

శా. గంధర్వ ల్పను నాల్గు దోషములు దక్కం దాళమానంబులన్
గాంధర్వంబు ధ్రువా ప్రబంధసరణిం*గావింపఁగా వాద్యముల్
ధింధింధిక్క ధిమిక్క తక్క ధికతోంధిక్క త్తకోఝు కిణం
ధింధాఁ ఝుంకిట ఝెుం క్రుధిగ్గిగుడధాధీయంచు మ్రోసె న్వెసన్. ౧౨౮

---

* ధ్రువాదిబంధసరణిం.

క. జంభారియెదుర నాట్యా, రంభమ్మున నూర్వశీపరాజయకృత సం
రంభయు నాయుద్వయజిత, రంభయునై రంభ నిలిచె రంగస్థలిపై. ౧౩౦

క. సురకతిపంపునఁ గూడిన, మురజధ్వను లభ్రశబ్దములగా శృంగా
రరసము గురియఁగ నాడెను, దిరుపుల మురిపముల మెఱుపుఁదీగయుఁబోలెన్.

వ. ఇట్లు రంభ యాడినం జూచి యానాకలోకభూలోకనాయకులు మఱినాఁ
డూర్వశి కవసరం బిచ్చిన నదియును సంగీతశాస్త్రానుసారంబుగా* నిలిచి
విలక్షించుచు—

క. తనువున గీతాలంబన, మును జేతులవర్థప్యుపితమును నేత్రయుగం
బున భావముఁ బదములఁ దా,ళనిర్ణయమ్మును మెఱయఁగలాస్యము నెఱపెన్.

క. సురకామిని తనసయనము, లరుదుగఁ దలచుట్టివచ్చు ననుట నిజముగాఁ
దిరుగుచుఁ బరిమండలితాం, బరపల్లవ యెనటించె మనుగోదుగుక్రియన్.

క. ఈక్రియ నూర్వశి యాడిన, విక్రమునుఁ డిదియె మఱియు నిరవరియనినన్
శక్రుఁడు మర్మము దెలుపుమ, యేక్రమమున దీని నిర్ణయించితి వనినన్.

ఉ. నావుడు నాతఁ డిద్దఱును నాట్యమున స్సరివత్తు రిందు శా
స్త్రావగతప్రసంగముల సాంగముగా నిది యాడె గాన ని
ట్లే వివరించి యూర్వశియ యెక్కుడుగాఁ గయికొంటి నన్న న
ద్దేవ్రుఁడు మెచ్చి యాతనికి దివ్యవిభూషణ మిచ్చి పెండియున్. ౧౩౫

సీ. ప్రభల నుప్పొంగు ముప్పదిరెండుబొమ్మలు నన్నివాకిళ్లఁ బెంపడరుచున్న
నవరత్నఖచితమై వివిధసోపానమై భాసురంబైనసింహాసనంబు
మెచ్చుగా నిచ్చిన మెయికొని ప్రణమిల్లి దేవేంద్రు వీడ్కొని తేరిమీఁద
నిడికొని యుజ్జయినికి తెంచి వేడ్క సింహాసనం బెక్కి యాయవనివిభుఁడు†
సిద్ధులెనిమిదియును జేకూరఁ బగతురఁ, బేరడంచి యాజ్ఞ పెంపుమీఱ
నేకవిధుఁడై యనేకవర్షంబులు, ధరణి యేలెఁ బుణ్యచరితుఁ డగుచు

ఆ. సత్పాత్రప్రతిపాదితార్థుఁ డయి రాజ్యం బుర్విలో సర్వసం
పత్పూర్ణంబుగఁ జేయుచుం బ్రజల భూపాలుండు పాలింపఁగాఁ
దత్పూర్వార్జితపుణ్యభోగముల కుత్సాన్యత్వసంపాదులై
యుత్పాతంబులు పుట్టె నుజ్జయినిలో నుల్కాదిలక్ష్యంబులై. ౧౩౬

---

* సంగీతప్రసంగానుసారంబుగా. † నిడికొని యుజ్జయినికిఁ దెచ్చి యొకవేళ సత్పుహా
సన మెక్కి యవనివిభుఁడు.

క. అట్టివి గని జనపాలుఁడు, భట్టిం బిలిపించి నీవు భావజ్ఞుఁడ వీ
పట్టున నేతెఱఁ గగునో, యట్టితెఱంగెఱుఁగు మనిన నతఁ డి ట్లనియెన్.

గీ. పడగ నేలఁ గూలెఁ బట్టమేనుఁగు వ్రాలె, మేడఁ గాకికదుపు గూడి యఱచె
నిన్న వారువముల కన్నుల నీరొల్కె, దీన నీకుఁ గీడు దెల్ల మింక. ౧౪౦

క. ఇది నిజ మనవుడు నతఁ డే,కదినాధికవర్షమైన కన్యకు సుతుఁ డా
ట్లుదయించు నాకుఁ గీడౌ,ట్లాదవు స్మదిలోన బెగడకుండుము *భట్టీ. ౧౪౧

క. జమునికి నెరగోసెద † నా, క్రమ మెఱుఁగ వెయనుడు నతఁడు కమలజఘటనా
క్షమయుం బైన నసంభా,వ్యము లైనను సంభవించు నది యెట్లనినన్. ౧౪౨

క. ఇది మానిసి యిది సింగం, బిది దేవత యను వివేక మెడలఁగ బలసం
పద నుక్కుఁగంబమున హరి, యుదయింపఁడె దైత్యవరుని నుక్కడఁగింపన్.

క. ఏకద్విత్రిచతుఃపం,చాకృతికృతసంఖ్యముఖుల కవి జేయుండై
కైకొనిన తారకాసురుఁ, బోకార్పఁగ షణ్ముఖుండు పుట్టుట వినవే. ౧౪౪

మ. పరపుత్రుం డమరేంద్రవైరి పరిఖ లవ్వారాశి యాలంక దా
గిరిదుర్గం బసురు ల్బలంబులు దశగ్రీవుండు రా జిట్లు బం
ధురమా రాజ్యము ఱాలు దేలగిల మిత్రు ల్మిత్రులం గూడఁగా
నరులు న్వానరులుం గొనం దలఁచి చన్నం జేటు వాటిల్లదే. ౧౪౫

ఉ. కావున నిట్టి బాలకుఁడు గల్గుట తథ్యము నీకు నిష్టులా
వేపులవారిచేతఁ బృథివీస్థలిలో నరయింపుమన్నఁ దా
నావచనంబు లియ్యకొని యాత్మహితుం దలపోసి విక్రమా
ర్కావనివల్లభుండు నెడ రంచుఁ దలంచెఁ బిశాచముఖ్యునిన్. ౧౪౬

క. అతలఁపున వచ్చిన నతఁ, డాతెఱఁ గెఱిఁగించి యరయ ననిపిన పిదపన్
బేతాళుఁడు పాతాళము, భూతలమును నరసి వచ్చి భూపతితోడన్. ౧౪౭

సీ. జననాథ నీవు పంచిన నెల్లచోటులుఁ దిరిగి ప్రతిష్ఠానపురములోనఁ
గుమ్మరి యింట శేఁగొమ్మయుండట మట్టిబలములతో నాడెడు బాలుఁ జూచి
యెవ్వరివాఁ డను నెడ నొక్క విప్రుండు తనకూఁతు కొడుకు తజ్జనని యిద్ది
యేఁటిపై నొకదినం బేగుచో ‡నాగేంద్రుఁడీపాపఁ గూడిన ‖ నితఁడు పుట్టె
దీనికారణంబు దేవరగాక యెయ్యం, డెవ్వఁ డెఱుఁగు ననుచు నిట్లు పలికె
నింక రాజ్యభోగ మింకకుండఁగ నీవు, సాహసంబు సేయు సాహసాంక.

* బెదరకుండుము. † నొరగోసెద. ‡ బేగిన. ‖ గోరిన.

నాఁగ మలక మల్లు నాఁగఁ బలక పల్లు నాఁగఁ గొఱఁత కొఱ్త నాఁగ నిటులు
చెరలాట చెర్లాట చెలికాని రాక నాఁగఁ జెలికాఱ్ఱాకనఁగఁ దగునింక
నేకపదమ్మున కిత్వ మణఁగుఁ గల్గుఁ గొలిమి కొల్మి యనఁ దగు మఱి పొట్టి
రేను పొట్రే నన నౌను మన్నెఱికము మన్నెర్క మన నిట్లమరు నవలను
దెనుఁగున నైఱూలకును విరళత్వంబు వచ్చు నణంగును వయిని పైని
అయిదును నైదును దయివాఱ దైవాఱ నవు నౌను గవులు కొలనఁగ నిటులు
దలఁపఁ గ్రియాపదాంతము లైన రేఫలవయి నుత్వ మంతటఁ బరఁగు నణఁగు
నొకచోట హల్లుపై నున్న రమాధవుఁ గొలుతురు తలఁపుమర్గురుపు ననఁగఁ
దోయజకువలయాపులు పశ్చిమాద్రిపైఁ గ్రుంకుదు ర్వడిగనా నింక నవల
లఘువులతుదిహల్లులకును డాపలనున్న సున్న లూఁదుచుఁ దేలుచును దలిర్చు
ఘనుఁడు ఘనుండు నా నినుఁగ నెను నినుంగ నెనన నన్నును నిన్నునని యెడినుఁడు
వులపై నకారంపుఁబొల్లల్ నిలుచుఁ బోవు నచ్చుపై నుండెడియట్టిచోట
నిన్ను నెఱుంగును నిన్నెఱుంగును నన్ను నెఱుఁగు నన్నెఱుఁగునా నిటులఁ దనరు
నవలదీర్ఘములపై నఱసున్న నూఁదరు గూఁడు తూఁడన నిట్లు గొఱలుచుండు
నరయంగ నీఁకమీఁద నన్నకారపుఁబొల్ల నూఁదఁగఁ దగు నచ్చుపైఁ దగు నెడఁ
బన్నుగ నందిని యన్నేటితరఁగనా వెన్నుండు నరున కిచ్చెన్నుదుటన
నిటుల వెలయుచుండు నీఁకజ స్వరీతులు తెలిపెదఁ బ్రథమాంతములవయికచ
టతపలైదును గ నడదవలౌ రాముండు గనియె లక్ష్మణుఁడు సెప్పెను గురుండు
డక్కిరి భరతుండు దక్కు శత్రుఘ్నుండు పుట్టెనా లక్ష్యము లిట్టి వింక
నవల సుబంతపర్యాయంబు నేర్పడ సర్వవిభక్తులసరణి దెలుపు
దలద్వితీయయు మొద లాఱువిభక్తుల యాకాంక్ష లేనిచో నలరుఁ బ్రథమ
యుల ప్రథమయు ద్వితీయయుఁ దృతీయ చతుర్థి పంచమి షష్ఠి సప్తమియు నవల
సంబోధనయు నాఁగ సరవితో నెనిమిదివగల విభక్తులు వఱలుచుండు
డుముపులు ప్రథమగ నమరుసౌ నిను లనునవి రెండునుద్వితీయయనఁ జెలంగుఁ
జేత చేతోడతోఁ జెలఁగుచుండుఁ దృతీయ యావల కై కొఱకనఁ జతుర్థి
వెలయుమఱి, కతన, వలన, కంటెను పొంటె* యనఁగను బంచమియైయెసంగు
నూహింపఁ గి, కిను, లొయొక్క, కు, కునులన షష్ఠియై చెన్నారు సరవి నింక
నిందు నందు ననంగ నీయ సప్తమిగ నొప్పు నెదిరిపిలుపు సంబోధన మగు

*పట్టి.

వరుస వీనికి నుదాహరణలు రామునకు, రాముని, రాముచే, రాముకొఱకు,
రామభద్రువలన, రామచంద్రునకు, శ్రీరామువునందు, నో రామ యనఁగ
నవలఁగూర్చునద్వితీయకు గుఱించి యననాహారిగుఱించని రిట్టు లమరు లనఁగ
నల చేసి యనుతృతీయకు వచ్చుటం జేసి యనఁగ రాజిల్లు వలన నని యెడి
పంచమి కలదు శ్రీవలన ననఁగ లోపలను షష్ఠి కిలలోపల ననఁగఁ
దనరును విషయార్థమునను వర్తించు సప్తమికి భరతవిషయమునఁ జతురుఁ
డనఁదగు నిఁకఁ దత్సమాదులకు విభక్తు లెక్కడిచందంబు లెవ్వి యనినఁ
బొల్లులును విసర్గములుఁ బోవ సంస్కృతపదములఁ దెనుఁగువిభక్తు లెక్కఁ
బుసువ వాచకములై పరఁగునదంతశబ్దంబు లన్నియు నుదంతమ్ము లగును
నలయుదంతంబు లుదంతంబు లగుచోట నొకనిఁ జెప్పఁ దలంపనొదవు 'డు' వది
తోడనె యఱసున్నతోఁగూడి రాఁదగు ఘనయశుఁ డనఁగ రాఘవుఁడన నిఁకఁ
గన నాంతసాంతబు కారాంతశబ్దాలలో నొకకొన్ని పొల్పుగ వినుండు
తగ బ్రహ్మ వేధ మాంధాత నేత నియంత హర్త కర్త మొదలైనట్టిశబ్ద
ములకు ఋప్రత్యయ మలయుత్వమును రాదు ధాత ధాతృఁడనంగఁ దనరునొకటఁ
దగ ధూర్తమః ఖ్యపదచతుష్టయముతుద వచ్చు నడంగు డుత్వంబు వినుఁడు
ధూర్తుండుధూర్తు వృద్ధుఁడు వృద్ధు నీచుండు నీచు మూర్ఖుఁడుమూర్ఖు నెగడిరనఁగ
లక్ష్యంబు లిట్లు చెలంగును వరుసగ నింకఁ దద్భేదంబు లేర్పఱింతుఁ
గనఁగఁ దిర్యగ్వాచకపదమ్ము లొక్కెడఁ బుంపాఖ్యల వికల్పముగ డువు గని
కొఱలు నెట్లన నురగుం డురగము గజేంద్రుఁడు గజేంద్రమన ఘనుఁడుఘన మన
నరసింహుఁ డనఁగను నరసింహ మన నృకంఠీరవుఁ డన నృకంఠీరవమన
నశ్వోత్తముఁడు నాఁగ నశ్వోత్తమమన నైరావతుండనఁగ నైరావత మనఁ
బక్షీంద్రుఁడనఁగను బక్షీంద్రమనఁ గోకిలేంద్రుండనఁగఁ గోకిలేంద్రమనఁగఁ
జేర్పొన మఱి వర్ణభేదములఁ దలిర్చు జాత్యశ్వవాచకశబ్దములను
డుఁప్రత్యయ మెయొప్పునుగతిఁ దెల్పెదఁ గఱినీలండు బొల్లండు నీలఁ డనఁగ
మఱి జన్నఁ డనఁగ జమ్మండన సారంగుఁ డనఁగనిట్టు లుదాహరణములలరు
స్థావరమ్ములఁ గొన్ని సరవిఁ డువ్రఁగిని మందరుఁడు మందరమునసంగఁ బర్వఁ
తుఁడుఁ బర్వతమ్ముగోత్రుఁడుగోత్రము సముద్రుఁడు సముద్రమననిట్టులు సురతరుఁడు
సురతరు వనఁ బొల్చు మఱి యీగతిని బ్రయోగములు కబ్బంబులఁగానమింకఁ
దలఁప నిదంతశబ్దముల కన్నింటికిఁ బ్రథమైకవచనంబు పరఁగ దెందు

హరి పతి వారి యన్నరవిచేఁ బ్రాతిపదికము లిదర్థంబు తేటపఱుపఁ
దగ నుకారాంతపదము పురుషాఖ్యల నుత్వంబు డుత్వంబుఁ బొందుచుండుఁ
బ్రభువు ప్రభుండన రహిఁగ నిర్వ్యథముగ గురుఁడు గురువు నాఁగఁ బరఁగుచుండు
యీదారి నుడులు శేషం బింక స్త్రీలింగ పదములయందు ప్రత్యయంబె
వచ్చును ధేనువు వధు వనఁగ నింకఁ దక్షిణ యుల మువంతముల కెల్ల
నుత్వంబు గల్గుఁ బోవుచు మీఁద రాహువు రాహునా బాహువు బాహువనఁగ
మేరు మేరు వనంగ నూ రూరు వన రఘు రఘు వన నిట్లు పరఁగు నవలను
పరవిగ గటు పటు శబ్దముల్ రెండు ప్రకారంబునే చెందు కటువు పటువు
నావిరాజిలు నిట్టు లావల నింకొక్క పటుశబ్దము నుపుల పఱులు నెటన
పటుఁడు పటువన నీపరున నుదాహరణంబులు లెస్స దనర్చుచుండు
నివి యజంత ప్రథమైకవచనములౌ నిఁక హలంత ప్రథమైకవచన
ములవి యెట్లన్నఁ దెల్పుదు నొకకొన్నింటి పరవిమీఁల మధులిట్ఛబ్దమునకు
మధులిహ మనఁ బొల్చు మఱియు భూభృత్పదముకుదనున్న కకారమున కదంత
మైన జత్వము వచ్చి తోఁన భూభుజుఁ డనఁ జెలఁగుచునుండునిట్టులనుమఱియుఁ
దెలియ శబ్దాంతహల్లులకు ద్విత్వము నుత్వమును రాఁగ వాక్సురక్షను విరాట్టు
మధులిట్టు దిక్కు నుపూర్ణి నొప్పను గొదవ హలంతముల కెల్ల బయను కార
మును రేఫ కలన నుదంతశబ్దముల కై పడి లక్ష్యముల్ గనుఁడు మీఁద
విత్పదంబునకును ద్విట్పదంబునకును వేదవిదుండు నా విద్విషుఁ డనఁ
దనరారుచుండు నీదారిగ నావల నింక నాంతమ్ముల కేర్పటించు
ఇన్నంతములయి నెవఁగెడు ప్రథమైకవచన మదంతాలవలెన కృతులఁ
జక్రియు వజ్రియు శార్ఙ్గి యన్నట్టులఁ దగు నింక బ్రహ్మశబ్దంబు దక్షఁ
దక్షిణ నాంతశబ్దముల కన్నింటి కౌరునామధేయమై రొప్పు నెడల
*ఉపువికల్పమునఁ గలుగుఁ జేసు గానిచో నాంతాలఁకు ప్రత్యయంబె వచ్చుఁ
గృతవర్ష్మఁ డనఁగను గృతవర్ష్మ యన దేవశర్మం డనఁగ దేవశర్మ యనఁగఁ
బుణ్యాత్ముఁ డనఁగను బుణ్యాత్ముఁ డన నా రాజన్పదమునకు రా జనఁదగు
నలయచేతనముల నాంతాల నొక్కచోటుల ముకారవుకారములు వరుసఁగఁ
బొసఁగెడువిధము దెల్పుదు నింక మీఁదటఁ గనుఁగొనఁ గర్మముఁ గర్మువనఁగఁ
దవరంగ ధర్మము ధర్మువునాఁ జెల్లు నవల మతుప్పత్యయాంతములకు

*డలలకు మైత్రి.

మంతుఁడనంగను మఱియు వానంతంబులకు వంతుఁ డనఁగఁ జెలఁగు నిటులు
మతిమంతుఁ డన బుద్ధిమంతుం డనంగ భాస్వంతుఁ డనఁగఁ గులవంతుఁడనఁగఁ
బరగు నేకాక్షరపదములఁ దక్కఁగ శబ్దాంతదీర్ఘముల్ చనుఁ దెఱఁగున
శ్రీయన స్త్రీయన ధీయన క్ష్మాయన జ్యాయన *రాయన మాయనంగ
నబల కామిని తను యజ్వ చక్రి యనంగ వరుసతోనివి యుదాహరణములగు
నవలను ముప్రత్యయము వచ్చుతెఱఁగింకఁ దెలిపెడిచేసెనఁ దేట పడఁగఁ
దెలియుండు స్థావరతిర్యక్ప్రాణివాచకముల నేకవచనము మువగు
నగము పన్నగము గంధము నాఁగ నిట్టులఁ గృతులందు లక్ష్యంబు లెనఁగు మఱియుఁ
గనఁ బ్రథమైకవచనము కారమునకుఁ †గను బిందుయుక్తము కార మొనవి
దానంబు ధర్మంబు గానంబు కదనంబు వదనం బనఁగ నిట్టు వఱలు నింక
నాశబ్దమున కౌవ్వు నావ ద్యాభూశబ్దములు దివి భువి యనఁ బొసఁగు నింక
భ్రమపదం బభిలాషపదము నొక్కొకచోట స్త్రీలింగరూపమై చెలఁగు నెట్టు
లన భ్రమ భ్రమ మన నభిలాష యభిలాష మనఁగ సీకీతుల నమరు మఱియు
స్త్రీలింగకీలిఁ జరిత చరిత్రము లొకచక్కిఁ దనరు రామచరిత యనఁగ
హరిచరిత్ర యనంగ నసురశబ్దము వట్ల యసుర యసురుఁ డన నలరుచుండు
దనరంగ దూతపదమ్మును స్త్రీలింగకీలిఁ జెందును హరిదూత యనఁగఁ
దెఱఁగున నేకవచనముల్ బహువచనములెగాని ద్వివచనంబులు గలుగవు
రహి నింకఁ బ్రథమాది బహువచనమ్ములు తెలిపెడి సేసెనఁ దేటగాఁగఁ
బురుషవాచకములై పరఁగు నదంతశబ్దంబు లన్నియు నుదంతమ్ము లగుచు
బయిని దెలుంగు విభక్తు లెక్కి శీతలి నని మున్ను దెల్పుట నలయుదంత
ములమీఁదను లుకారములు వచ్చు బహుళము రాములు భీములు సోములనఁగ
నలద్వితీయము మొదలౌ నాలుగు విభక్తులు పయిచున్నతఱిని లత్వములె వచ్చు
రాములఁ గని మెచ్చు రాముల చేతను రాములకొఱకును రాములకత
మున రాములకును రాముల మును నను నిట్టివియుదాహరణములై వెలయు నింక
సంబోధనలకు ‡అత్వంబు కలుగఁ బొల్చు జనవర జనవరుం డనఁగ బహుళ

* రైశబ్దమునకుఁ దత్సమరూపములు 'రై, రో' అని సార్వత్రికము. కాని వ్యవహారమున నాలుగురాళ్ళు చేతిలో నున్నవి. అని ధనార్థమున 'రా' ఉపయోగింపఁబడుచున్నది.

† కడుబిందువు, అనఁగాఁ బూర్ణబిందువు. ఇట్టిప్రయోగములు చింత్యములు. అ, ఖండబిందుయుక్త బుకార మొనవి ? ‡ దత్వంబు.

హ్రస్వదీర్ఘాంతములై యూర యనవచ్చు యతులార విబుధులారా యనంగ
నటుల యిదంతంబు లందు దీర్ఘము లగు శౌరి యనంగను శౌరి యన యీ
దంతమ్ములం దుత్వ మత్వమ్ము నాత్వమా సురగురు వా కల్పతరువ యనంగ
స్థావరతిర్యక్పదముల ముత్వము మీఁది యుత్వ మత్వం బయి గొనరు చుండుఁ
జందనద్రుమము హంసము యన్వహి బహుళ వకలి లాంతములైన శబ్దములను
దల లుత్వములు రుత్వములగు గోపాలురు బాలురు దీనదయాళు రనంగ
వరుస లక్ష్యము లివి యరయంగ నింక ఇదంతముల్ బహుళ నుదంతము లగు
హరులు కవు ల్గిరు లాదియౌ శబ్దమ్ము లింక హలంతమ్ము లేర్పరింతుఁ
దెలుఁగులకడల హల్లులకును ద్విత్వంబు నుత్వంబు జరగూ' రొనరుఁ గనుక
త్వక్కును వాక్కును ప్రాక్కును బహుళకు ద్వక్కులు వాక్కులు ప్రాక్కు లగును
రాజన బహుళకు రాజులు నాఁజెల్లు బహుళఁ గొన్నిటి ద్విరూపములు వినుఁడు
వేదవిత్తు లనంగ వేదవిదు లనంగ విద్విట్టు లనఁగను విద్విషు లన
భూభృత్తు లనఁగను భూభుజు లన నింక స్త్రీలింగములగు నీరెండు పేళ్ల
దారిగా నల "హలంతాద్వా"యనెడి సూత్రభంగి హలంతశబ్దములమీఁదఁ
డాబ్విశల్పతచే నడరఁగ సలసమిత్పదము సమిత్తులం సమిధ లన మఱియు
దిక్పదంబును దిశల్ దిక్కు లనఁగ నిల్లు వెలయును లక్ష్యము ల్వేఱు నేఁటి
దగు నింక మీఁద ద్విత్వముగల్గ నణఁగంగఁ దాంతంబులని యేకతను బహుళకు
రూపద్వయమున మరుతు మరుత్తన మరుతులు మరుత్తులన రాజులు మఱి తగు
నింద్రజితుఁ డనంగ నింద్రజిత్తుఁడు నా పరీక్షిత్తుఁ డనఁగ బరీక్షితుఁ డన
నింక యుష్మచ్ఛబ్ద మేకత నీ యన బహుళకు మీ యనఁ బ్రబలు దానఁ
బ్రథమైకవచనాన వచ్చు వు కారంబు రహిబహుత్వమున రుకలును వచ్చు
నీ వనుచోటుల నీవనియును దనరారు నీ వీవు మీ ర్మీర లనఁగ
నెనఁగు నస్మచ్ఛబ్ద మేకత నేయన బహుళకు మే యనఁ బరఁగి ప్రథమ
నేకవచనమున నెనఁగు ను కారంబు బహువచనమున ము వచ్చు నవల
నరయ నా, మా, యన నఖిలవిభక్తుల నేకత్వబహుతల నెనఁగు వరుస
నే ననుపలుకున కే ననఁగా వచ్చు మే మనుపలుకున కే మనఁదగు
భూమి నే నేనన మే మేమనఁగ నొప్పుఁ గవిరాజు లివి లెప్ప గనవలె నింక
నరయంగఁ బంచవిధాంధ్రశబ్దములలో దేశీయముల నచ్చ తెలుఁగులందు
పరవిగా నేకవచనబహువచనముల్ వివరింతుఁ గొన్నింటి విశదముగను

గనుఁడు తిర్యగ్వాచకపదమ్ములందునఁ బరఁగు నొక్కెడను ముప్రత్యయంబు
వారువ మనఁ బారువ మన నుదాహరణంబు లీక్షితిఁ దనర్చు నవలఁ
దెలుఁగుల దేశ్యాల నల ప్రాతిపదికంబె ప్రథమైకవచనమై పరఁగుచుండుఁ
గలువ వలువ నాఁగ గడి మడి యనఁగను జెఱుపు హరువు నాఁగఁ జెలికపాలఁను
ఎమ్మె గేదె యును గాదె తమ్మె దివ్వె యనంగ మల్లె యొల్లె యనంగఁ జెల్లు నవలఁ
దగఁ బసి సోల ముంత మొదలౌ నుడుగుల బార మూర మొదలౌ పేరులందు
నల యెఁడుప్రత్యయం బఱసున్నతోఁ బ్రమాణార్థసూచకములై యమరు చోటఁ
బడెఁడు సోలెఁడు ముంతెఁడు నాఁగ బారెఁడు మూరెఁడు నాలక్ష్యములగును మఱి
అచ్చతెనుఁగున నదంతపురుష వాచకపదమున డుప్ర వికల్పత తగి
వఱునగ-పాప పాపఁడు గొల్ల గొల్లఁడు మాల మాలఁ డన నీమాడ్కిఁ దనరు
నవల నుదంతములందు ఁడుప్రత్యయము తగి చెలువుఁ డనఁ బోలుచు నొకట
బహువచన మగు లు పరమైన పూర్వవర్ణముల కుత్వం బిదంతముల వచ్చు
నరి యదనేకవచనము వయి లుకార మమర బహువచన మగు నరు లన
నిఁక మీఁద నొకకొన్ని యేర్పఱుతు వినుండు రహిఁ గ్క్షమీఁద క్షరములచేత
బరఁగు నిదంతశబ్దంబుల నడిమి యక్షరముల యుత్వంబు గలిగనేని
గనఁ దుది నడిమి యికారమ్ములకు రెంటి కుత్వంబు వచ్చి బహుత్వమునను
గలుములు ములుకులు గనుకులు నా నిట్టి లక్ష్యములవ్వనఁ జెలంగు నవులఁ
గొల నను శబ్దముఁ గో నను శబ్దముఁ లలి బహువచనమ్ములకు గులు గని
కొలనులు కొలఁకులు గోనులు గోఁకులు నా నొప్పు మఱి పేరు మీను చేన
న నివియు బహువచనముల లుత్వము వచ్చి పేలు నా మీలు నా చేలనఁ దగుఁ
గనఁ బొజ్జి యన్పదమునఁ గల లత్వంబు వికళమై పెండిల స్వరణిఁ దనరు
బహుత నిం డ్లని యొక ప్రత్యయం బది చొచ్చి పెండ్లిండ్లు నాఁగను వెలయు నవలఁ
బల్లు విల్లను చోట బహుతను బిందుపూర్వకముగా డులువచ్చి పండ్లు పందు
లిం డ్లింకు లన నిట్టు లెనఁగును మఱి యచేతనము లైనట్టి శబ్దముల కెల్ల
బహుళ నట్టులు డులు వచ్చి కండ్లును ముండ్లు ననఁగ నీరీతుల నమరు మఱియు
వినుఁడు విల్లను చేతనశబ్దమున కెన్న బహుళ డులులు రెండు వచ్చు నెడల
విండ్లన విండులు విల్లులు నాఁగను రూపత్రయంబున రూఢిగాంచు
డుటులపై యచ్చు లుండును బోవుఁ బాడులు పండ్లు నాఁ జెండులు చెండ్లనంగఁ
దేఁటులు తేంట్లు నా బోఁటులు బోంట్లు నా నెగడుఁ బండిఁక చేయి నేయి వాయి

యనెడుపేరులతుదలను బహువచనమ్ములఁ దులువచ్చుఁ గనుండు లక్ష్యములను
జేతులు నేతులు వాతు లన్నట్టుల నావల నంత్యము లైన డురులు
లకు లుకారము వచ్చు డత్వాది శత్వమాఁ బైనున్న యుత్వంబు వాయు నొకట
వినుఁడుత్రాడులు త్రాళ్లు పేరులు పేళ్లు కాళులు కాళ్లు నాగను వెలయుతాయి
వేయి రేయుల వ్రాయి నాయుక్త లట్టులౌ తాలు వేలును రేలు వ్రాలనంగ
నిఁక నేకవచనమ్మునకు బహుత్వ కాకవగ నయు డాలు కేలనఁగ నిరులు
పాలు చాలన నిల్లు వరఁగుధాన్యములపే ళ్లవుములు జొన్నలు వాళ్లు వడ్లు
గోదుమ లులువలు కొఱ్ఱలనఁగఁ జెలియులు కోడ లాల్మఱఁద లనుపదము
లతువల క్రులువచ్చులరుఁ జెలియండ్రుకోడండ్రు నాండ్రుమఱఁదండ్రు నాఁగ
నావలను మొగలిపూవులు దక్కను దీవెలం దరుల వర్తిలెడి పేళ్లు
వానిపూవులయందు వర్తిల్లు బహుతను మల్లెలు సంపెగ ల్మొల్ల లనఁగ
నిఁక మీఁద నొకకొన్ని యేర్పరించెద లెస్స యరయుఁడీ వాఁడువీఁడన నివిబహు
వచనములను వాండ్రు వారు వార లనంగ వీండ్రునా వీరునా వీర లనఁగ
నీరీతిఁ దనరారు నీశబ్దముల కెల్ల బహుతను డ్రురు లివి వచ్చు నిటుల
గాఁడునకును గాండ్రు గారునాఁ దగు పాళెగాండ్రునాఁగను బాళెగారనంగఁ
గొండ పోఁదండ రేవెండ చంద్రనుశబ్దములను బహువచనమ్ముల లు వచ్చి
గొండ లనంగఁ బొందండ లనంగ రేవెండ లనంగను జంద్ర లనఁగఁ
దగుఁగూఁతుర నెడిశబ్దమునకురుత్వంబుతొలఁగుననిలుచుగూఁతుననుకూఁతు
కూఁతురు ల్కూఁతులు కొలుదు రన నిట్టు లిఁక ద్వితీయవిధంబు తేర్పరింతు
నాదేశముల నగు నలయుదంతములకు స్వాభావికోదంత శబ్దములకుఁ
బురుషాఖ్యలగుచోటఁబొనఁగు నిన్ నులురెండు రామునిగాంచెను రామునరసె
శంభుని నడిగెను శంభు నర్థించెనా వరుసతో నివి యేకవచనము లగుఁ
బౌరి నుదంతంబులు పురుషాఖ్య గానిచో భావినకారపుఁబొల్లునువు ను నిలుచు
నజరభూమిజమున్ హరిహయధేనువు నడిగెఁ జెట్టుం గట్టు నడుగఁ డనఁగ
నలయిదంతముల నదంతమ్ములను నట్ల పొనఁగు నకారంపుఁ*బొల్ల రొంకటి
శౌరి నీక్షించెను శౌరిఁ గనుంగొనె నలిన నారసె బ్రహ్మ నడిగె ననఁగఁ
దగునుదాహరణము లగునింకిట సకర్మకము లైన క్రియలపైఁ గలిగెనేని
గన నచేతనవాచకపదముల ద్వితీయ లొకచోటఁ బ్రథమ లై రూపొప్పుచుండు

---

* పొల్లయని యదంతరూపముకూడ నీకవి కిష్టము. అది యుచితమును గావచ్చును.

బలుఁడు సొమ్ములు దాల్చెఁ జెలులకుఁ గోకలుఁ గట్టిరి నసూతిమిన్నదన్న నన మఱియు
వలనకర్మకములై వఱల నారీతుల గిరు లొప్పె ననఁ దరు ల్వెరిఁగె ననఁగ
నగు నిట్లు యిఁకఁ దృతీయకు వివరించెద స్థావరతిర్యక్పదములు విడిచి
కనఁ దృతీయాదులకును లోనుగాఁ బురుషాఖ్యపదముల పైయుత్తరముల
తుదలయుత్వములపై నొదవు నికారము వహి వికల్పమ్ముగ వచ్చుఁ గృతులఁ
దగుకివష్ఠికి నిత్వ మగుఁ గువష్ఠికి నత్వ మమరుచునుండు నీక్రమము వినుఁడు
సోమునిచేతను సోముచేత ననంగ గురునికొఱకు గురుకొఱకు ననఁగఁ
గేశవునివలనఁ గేశవువలననా నజుని కజునకన నలరుచుండు
నావల మఱి తృతీయావిభక్త్యర్థంబున మయి మై యనునుడు లమరు వినుఁడు
మానివర్యులఁ బ్రీతిమయి నొవ్వ హరుఁడనహరిభక్తిమైఁ బొల్చునభవుఁడనఁగ
నిఁకఁ జతుర్థి వచింతు నేర్పడ రామునికై రాముకొఱకనంగ మఱి యువల
నరవిఁ జతుర్థికి షష్ఠి వచ్చును బ్రాహ్మణునికి దానం బిచ్చె ననఁగఁ బ్రాహ్మ
ణునికొఱకిచ్చె నంచు నెఱుంగఁ దగు మఱి వేంకటాచలపతి కంకిత మన
నాహరికొఱకు సమర్పితం బనుటయే పాద్యంబు వేదాంతవేద్యున కన
దండితరాక్షసాధ్యక్షునకు బ్రొక్కు లనఁగ నిట్టివి చతుర్థ్యర్థము లగుఁ
బయిని బంచమికిఁ బొంకెడు ననంగఁ దనరారుబుధుఁడెవ్వఁడు నలువపొంకెననఁగఁ
గృష్ణునికంటెను గృష్ణుకంటె ననన్ నింక షష్ఠిక్రమంబు బేర్పరింతుఁ
దగునుకారాంతశబ్దములకు కునులు పై నగునెడల నకార మాది నిల్చు
ననుటచే నలిబలమున కింద్రజిత్తునకును దేవగురునకు ననఁ దగు నిఁక
వరుసఁ బెండ్లామునకు వంతునకు రాజునకుఁ గైలాసమునకుఁ బ్రయోగములు గలవు
కొనఁదగుఁ గ నలిబలమునకు నిఁద్రజిత్తుకు ననియిట్లు మునుతుకు లమర వెందు
వహికినులకు నులకుఁబు నకారపుఁబొల్లు లుండుఁ బో నచ్చు పైనుండునెడల
మునికి నెనయె మునికెనయె లనకు నెనయె లనకెనయె నాఁగ నిటుల నవల
నల్ప్రాతిపదిక ముదంతంబు గానిచోఁ గుకినుల కాదినెక్కానదు నత్వ
మచలకు రమకు నృపారికి గిరికి నాఁగ వరుస నిట్టుల నుదాహరణము లగు
షష్ఠి కొక్కెడ విశేషణములఁ బ్రథమలో ఘనభుజాబలుఁడు భీముని కనంగ
నమితబలుఁడు కౌరవాధీశున కనంగ-నింక సప్తమి తెఱంగేర్పరింతుఁ
బురుషాఖ్యల నుదంతముల కేకవచనంబు నయినుండిన ని వికల్పముగ వచ్చు
నానికారము రానిచో నకారము వచ్చు హరునియందు హరునం దనఁగ మఱియు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు — ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు, పిఠాపురము మహారాజావారు. పరిషద్యావజ్జీవాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు

కీ. శే. శ్రీబొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షులు

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిడాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయఁడుగారు. (కోశాధ్యక్షులు.)

పెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్భా వేంకటశివరామరాజుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

అకెళ్ళ వెంకటాద్రిమయ్యగారు.

కేశవరపు కామరాజుగారు.

కోకా వేంకటసుబ్బారావు నాయఁడుగారు.

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, శతావధాని.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

పిళ్ళారిసెట్టి రంగబ్రహ్మారావు నాయఁడుగారు.

కాకినాడ—ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులో వెలకుదొరకు గ్రంథములు.

1	విప్రనారాయణచరిత్రము-చదలువాడ మల్లయ్యకవి	రు	0	8
2	కవిజనాశ్రయము-వేములవాడ భీమకవి ...	...	0	10
3	చంపూరామాయణము-ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతికవి	...	1	0
4	నీతిసీసపద్యశతకము-తాళ్ళపాక పెదతిరుమలాచార్యుడు ...	...	0	2
5	జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము-శ్రీమాన్ కపిస్థలం కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	0	8
6	జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము-శిష్టుసర్వశాస్త్రికవి ...	...	0	2
7	సర్వేశ్వరశతకము-యథావాక్కుల అన్నమయ్యగారు ...	...	0	2
8	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము- జ. రామయ్యపంతులుగారు	...	0	8
9	కావ్యాలంకారచూడామణి- విన్నకోట పెద్దయకవి ...	...	0	8
10	చంద్రభానుచరిత్రము-తరిగొప్పుల మల్లనకవి ...	...	1	0
11	ఆకారాద్యముద్రితగ్రంథసూచిక ...	...	0	8
12	ప్రాకృతభాషోత్పత్తి-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	12
13	శివతత్వసారము-మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు ...	...	0	12
14	Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	8
15	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము-శ్రీనాథమహాకవి ...	...	0	12
16	ఆర్యభాషావిభాగము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	8
17	Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	4
18	హాస్యరంగములు-కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు ...	...	0	8
19	నారసింహపురాణము—ఉత్తరభాగము-హరిభట్టు ...	...	1	0
20	మన్నారుదాస విలాసనాటకము—రంగాజమ్మ ...	...	0	8
21	జైమినిభారతము-వచనము-వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు	...	0	12
22	కాళిందీకన్యాపరిణయము (రెండుభాగములు) అహోబలపతి	...	1	4
23	రెడ్డినాటి రెండుశాసనములు ...	...	0	4
24	ఆంధ్రధాతుమాల—చిన్నయసూరి ...	...	0	12
25	శాసనపద్యమంజరి ...	...	0	12
26	శతకసముచ్చయము (1-2 భాగములు) ...	...	1	6
27	పరిషత్పుస్తకభాండాగారము. (ద్వితీయభాగము) ...	...	0	8
28	సూత్రాంధ్రవ్యాకరణములు—చిన్నయసూరి ...	...	0	8
29	రసాభరణము—అనంతకవి. ...	...	0	8
30	చాటుధారామకావ్యసారః- (సంస్కృతము) ...	...	0	8
31	ఉత్తరరామచరిత్రము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	1	0
32	షోడశకుమారచరిత్రము-వెన్నెలకంటి అన్నయ ...	...	0	8
33	అమరుకము-సాంధ్రము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	1	0
34	సాంబోపాఖ్యానము-రామరాజురంగప్పరాజు ...	...	1	0
35	హంససందేశము-కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారు ...	...	0	2
36	సింహాసనద్వాత్రింశిక-ద్వితీయభాగము-గోపరాజకవి ...	...	0	12
37	రాయవాచకము ...	...	0	8
38	ఆంధ్రశబ్దచింతామణి-బాలసరస్వతికృతాంధ్రటీకోపేతము	...	0	8

Printed by N.Achutaramiah at the Cocanada Printing works, Cocanada.